

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

**САДОВО-ПАРКОВЕ ТА ЛАНДШАФТНЕ
БУДІВНИЦТВО
ВІД А ДО Я**

Частина 3

**Сєвєродонецьк
2020**

УДК 712(075.8)

С 14

Рекомендовано

Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 7 від 12.05.2020 р.)

Рецензенти:

Дьомін М. М., д. арх., професор, завідувач кафедри міського будівництва Київського національного університету будівництва і архітектури.
Линник І. Е. д.т.н., професор, професор кафедри міського будівництва Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова.

Садово-паркове та ландшафтне будівництво від А до Я. Частина 3 :

С 14 Навчальний посібник / Укл.: Білошицька Н. І., Татарченко Г. О., Білошицький М. В., Уваров П. Є. – Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. – 182 с. Іл. 607. Табл. 2. Бібліогр.: 53 найм. DOI: [https://doi.org/10.33216/TutorialSNU\(978-617-11-0166-1\)-2020-182](https://doi.org/10.33216/TutorialSNU(978-617-11-0166-1)-2020-182).

ISBN 978-617-11-0166-1

У навчальному посібнику надано інформацію, що охоплює історію садово-паркового мистецтва, прийоми і принципи садово-паркового та ландшафтного проектування, характеристику основних рослинних компонентів ландшафту, біологічні особливості видів деревних і трав'янистих рослин, що використовуються. Навчальний посібник ілюстровано кольоровими рисунками і фотографіями.

Навчальний посібник призначений для фахівців, студентів вищих навчальних закладів, слухачів курсів при вивченні теоретичних основ садово-паркового та ландшафтного будівництва, для розуміння і вільного оперування спеціальними термінами і поняттями.

DOI:

УДК 712(075.8)

© Білошицька Н. І., Татарченко Г. О.,
Білошицький М. В., Уваров П. Є., 2020

© Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, 2020

ISBN 978-617-11-0166-1

ВСТУП

У навчальному посібнику «Садово-паркове та ландшафтне будівництво від А до Я. Частина 3» представлені фотографії, схеми, плани, описи з дисципліни «Садово-паркове та ландшафтне будівництво». Третя частина охоплює терміни від літери С до літери Я та включає понад 300 найменувань. Посібник ознайомлює студентів з історією розвитку ландшафтної архітектури, основними стильовими напрямками, елементами і компонентами садово-паркового мистецтва; планувальною структурою місцевості, системою її озеленення, поняттями про забудову мереж та споруд; особливостями озеленення об'єктів різного призначення та обмеженого користування.

В результаті ознайомлення з навчальним посібником читач може вивчити природоресурсний потенціал, принципи та методи раціонального природокористування, розміщення виробництва і проблему відходів, поняття моніторингу навколишнього середовища, екологічного регулювання, прогнозування наслідків природокористування; визначати стильові особливості садово-паркового ландшафту; формувати пейзаж ландшафту відповідно до стильових особливостей.

Логічні та послідовно представлені дані зручні для використання в професійній освіті; підготовці майстер-класів; при проектуванні та організації робіт з садово-паркового та ландшафтного будівництва об'єктів озеленення. У читачів формуються теоретичні знання щодо архітектурно-планувальних засобів улаштування садів і парків різних функціональних типів як на основі штучно створеного, так і природного ландшафту.

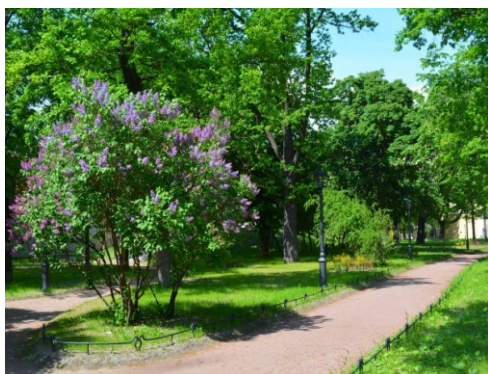
Використання навчального посібника допоможе студентам, аспірантам, науковим співробітникам застосовувати природоресурсний потенціал, принципи та методи раціонального природокористування при виконанні садово-паркових і ландшафтних робіт на об'єктах.

Укладачі навчального посібника «Садово-паркове та ландшафтне будівництво від А до Я. Частина 3» висловлюють щире подяку кандидату філологічних наук, доценту Волошиновій Марині Олексіївні.

С

Сад – упорядкований масив зелених насаджень площею від 2 до 6 га, призначений для короточасного відпочинку населення. Є ділянкою з культивованими рослинами, крім деревних і чагарникових насаджень і квітників, зазвичай містить алеї, майданчики для відпочинку, невеликі водойми, малі архітектурні форми – павільйони, альтанки, ротонди. За характером використання можуть бути: міські сади, сади біля видовищних споруд, сади житлових районів і мікрорайонів, міжквартальні сади та інші.

За словами Б. К. Ганнібала, «... сад, як більш окреме явище, частіше є елементом парку, його специфічною ділянкою, де концентрація птучного вище, ніж навколо нього». Б. К. Ганнібал пропонує виділити основні групи (типи) садів: естетичні (споглядальні),

рекреаційні (зазвичай у містах, зокрема і так звані міські парки), наукові (ботанічні сади, різні колекції) і господарські (плодові, аптекарські, городи, розплідники).

Ландшафт більшості садів має антропогенний (створений людиною) характер. Будинок, масток або палац в історично сформованих садах є центром композиції, з яким пов'язані прямі алеї, партери, тераси.

Сад води (*англ.* water garden) – сукупність культур, правильно дібраних і висаджених біля водойми, часто влаштовується в місцях пониження рельєфу, доволі тінистих і вологих. При його організації необхідно передбачити ретельну гідроізоляцію, можливість регулярної зміни води, специфіку підсвічування й асортименту рослин.

Але дуже глибокі

водойми незручні, їх важко чистити, у них розвивається маса ціанобактерій і водоростей, що становить небезпеку для дітей і тварин. Яскравим прикладом побудови саду води є сад Сайходзі в Кіото, перероблений з пейзажного саду монахом-художником Мусо Кокусі в 1337 році (за іншими джерелами – у 1339 році, робота над яким тривала

протягом п'яти років). Сад води Тодзі-ін розташований у нижній частині саду Сайходзі.

Сад-город – один з варіантів сільських садів або садів у стилі «кантрі». Найчастіше його проєктують у регулярному стилі з грядками-клумбами правильної геометричної форми. З огляду на те, що основна роль рослин у такому саду утилітарна, вони повинні бути легко доступні, оскільки протягом сезону їх доведеться доволі часто замінювати. Тому оптимальна ширина клумб – близько 1 м, що дозволить і легко видаляти бур'яни, і збирати «врожай», і висаджувати нові рослини. Межі клумб можуть бути позначені низьким стриженим чагарником, наприклад, самшитом, або бордюрними рослинами.

Найкрасивішим городом світу є замковий сад Вілландрі (Villandry).

Замок Вілландрі побудовано на берегах Луари у Франції в епоху Ренесансу для Жана ле Бретона, міністра фінансів часів Франциска I. Він побажав спостерігати з вікон замку за тим, як росте гарбуз, салати, кукурудза, завезені з далекої Америки. Французькі садівники без роздумів зробили чудовий сад, відділений від замку каналом, у якому представлені з декоративного боку овочі, фрукти і 32 види трав. Квіти в цьому саду виконували другорядну функцію. У замку змінювалися власники, сад занепадав і набув «дикого» вигляду, коли в 1906 році його купив паризький медик іспанського походження доктор Хоакім Карвальо. Разом зі своєю дружиною він намагався повернути замку саду первісний

вигляд. З 1920 року замок і сади Вілландрі відкриті для відвідувачів. Сад-город займає територію 12500 м². Дев'ять однакових квадратів, обрамлені низьким бордюром з вічнозеленого самшиту і мають різні геометричні мотиви. Усередині кожного квадрата висаджені овочі та квіти. При посадці враховують період вегетації кожного окремого сорту, контрасти на фактурі листя, гармонійне поєднання кольорів та ін. Щорічно здійснюється дві посадки –

у березні й червні. Застосовується приблизно сорок видів овочів, крім картоплі, присутність якої вже в XVI столітті вважалася пережитком минулого. Розташування овочів щоразу змінюється, щоб уникнути виснаження ґрунту.

Щорічно у вересні в маєтку Вілландрі проводиться шоу «День городу». До урочистого дня висаджують до 250000 примірників найрізноманітніших видів сільсько-господарських рослин.

Загальні правила формування грядок у саду-городі: зручні й підняті клумби з висотою до 1 м, шириною до 120 см. Нижні шари такої грядки – деревні відходи, потім дернина, укладена трав'яним покривом униз, листя або солома, компост і невеликий шар родючого ґрунту. Така грядка буде сама себе обігрівати за рахунок процесів розкладання, що відбуваються в нижніх шарах.

Вибір рослин для саду-городу не вичерпується тільки овочевими й зеленими культурами, наприклад, численними різнокольоровими салатами, капустою з білим, світло-зеленим і червоним листям, пурпуровим базиліком, темно-шоколадним і пурпурно-зеленими листям листового буряка (мангольда) і мереживним яскраво-зеленим кропом. З ними відмінно поєднуються декоративні рослини: мальва мавританська, майорець витончений, для захисту від шкідників корисно висадити чорнобривці прямостоячі. Оригінально виглядає модульний сад-город з грядками довільної форми, розділеними брукованими або гравійними доріжками.

Сад-заповідник – варіант малого саду, при влаштуванні якого втручання ландшафтного архітектора повинно бути мінімальним і дуже обережним, практично непомітним. В якості

акцентних композицій використовують цікаві природні насадження, обіграють природні деталі. В англійській мові сад такого типу називають *sanctuary garden* – сад-святилище, сад-притулок і лише в останню чергу сад-заповідник.

Сад каменів (яп. 枯山水 каресансуй – сухі гори і води, сухий пейзаж), також секітей (яп. 石庭 – кам'яний сад) – культурно-естетична споруда Японії, різновид японського саду, що з'явилася в період Муроматі (1336–1573). Вважалося, що в місцях з великим скупченням каменів живуть боги, унаслідок чого камінь став символізувати щось священне, божественне. Саме для того, щоб наблизитися до богів, в Японії з'явилася така традиція, як прикраса саду камінням.

При влаштуванні саду каменів користуються певними правилами (законами):

– Камені в саду повинні знаходитися стосовно будь-якої точки спостереження залежно від часу дня, яке будуть у ньому проводити. Вважається, що ідеальна точка для спостереження є з північного боку – на своєму піку сонце не буде засліплювати.

- У саду каменів повинна дотримуватися рівновага відкритих і заповнених ділянок.
- Асиметрія – не слід розміщувати в саду предмети однакового розміру або паралельно один одному.
- В основу японського саду покладено семикутну геометричну мережу ліній, стосовно якої камені розташовують на точках їх перетину.
- Весь основний простір повинен бути заповнений галькою або піском, на яких у подальшому граблями викреслюють лінії, що символізують водну брижу.

Сад каменів Рьоандзі в Кіото є частиною храмової споруди, виконаний у вигляді невеликого прямокутного майданчика, обгородженого глинобитним парканом з трьох боків. Уся територія засипана білим гравієм, а на ньому розташовано 15 каменів, організованих у п'ять груп. Сам гравій «списаний» граблями на тонкі смуги, що створюють відчуття м'якої водної брижі.

Сад мохів – один з типів японських садів, декоративність якого практично повністю пов'язана з різними видами моху і каменів. У ньому немає яскравих тонів, в основному це зелені, золотисті, сірувато-оливкові тони, а кольорова гама змінюється залежно від вологості. Такий сад важко влаштувати в регіонах з високою температурою й низькою вологістю

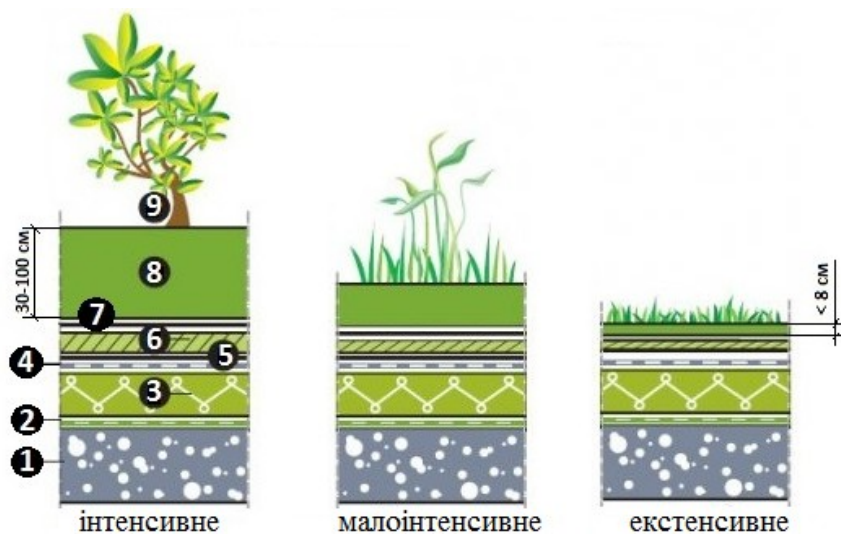

повітря, оскільки мохи надзвичайно чутливі до зневоднення. Вони переносять посуху, впадаючи в анабіоз, і знову «пробуджуються», коли вона припиняється, і вологість повітря стає високою, але це не йде на користь саду. Рослини повинні покривати ґрунт суцільним килимом, для мохів достатньо дуже тонкого шару ґрунту, що робить їх незамінними «декораторами» господарських деталей, наприклад, кришок люків, з їх допомогою в тіні можна створити зелений дах, чудово виглядають мохові бордюри в гравійному саду або кам'яні доріжки, прошаровані посадками моху. Витончені зелені «тарілочки» моху прикрасять потужний майданчик, для цього тільки необхідно злегка заглибити їх, помістити на поверхню майбутньої мохової клумби небагато ґрунту та рясно її поливати. У саду Сайходзі в нижній частині розташований сад мохів Сайходзі в Кіото та сад води Тодзі-ін. Масивні камені, вкриті блакитними, буро-сірими, іржавими плямами лишайників, символізують грандіозні гори, ніби стискають стрімкий і бурхливий потік. Тут виділяються і стикаються дві головні сили природи, що уособлюють позитивне і негативне начало – янь і інь, вони виражають єдність і боротьбу космічних сил, неперервність руху та його сталість.

Сад на даху – один із сучасних варіантів «висячих садів», відомих ще з глибокої давнини. Це об'єкт озеленення, що становить обмежену ділянку на даху будівлі, з насипним ґрунтовим шаром для зростання дерев, чагарників, трав'янистих рослин. Вимагає ретельного композиційного й конструкційного опрацювання деталей. У багатьох країнах Європи, в Америці та Японії наявність садів на дахах необхідно передбачати архітекторів при плануванні будинку, а їх пристрій ставиться в обов'язок будівельникам, або вони повинні передбачати можливість посадки рослин на даху будинку. Такі сади є рекреаційною (призначеною для відпочинку) зоною, виконують декоративні та деякі утилітарні функції, наприклад, знижують запиленість, загазованість повітря й температуру в приміщеннях верхніх поверхів, при правильній технології подовжують термін

- 1 – несуча конструкція даху; 2 – пароізоляція; 3 – теплоізоляція;
 4 – гідроізоляція; 5 – захист від коренів (геотекстиль); 6 – дренаж;
 7 – фільтр; 8 – поживний шар (грунт, субстрат); 9 – рослинність

вирощування рослин використовують легкі живильні суміші, можливе застосування методу гідропоніки. Створенню сприятливого мікроклімату сприяють різні прийоми обводнення: неглибокі декоративні басейни, розбризкувачі та невеликі фонтани. Розрізняють такі типи озеленення дахів:

- екстенсивне – пристрій газонів і квітників з ґрунтопокривних рослин;
- інтенсивне – містить елементи вертикального озеленення й посадку карликових деревних рослин.

Екстенсивне озеленення відрізняється використанням легкого, здебільшого неорганічного субстрату для посадки рослин. Товщина насипного субстрату – від 5 до 15 см; використовувані рослини майже не вимагають догляду та стійкі до нестачі вологи. Цей тип озеленення створює невелике навантаження на покрівельну конструкцію – від 7 до 15 кг/м². Використовувані рослини зазвичай потребують поливу тільки в перші місяці після посадки. Найчастіше такі дахи не передбачають доступу людей. В Європі цей тип озеленення застосовують для озеленення промислових і складських приміщень, ангарів. У приватному озелененні екстенсивний тип озеленення дахів може застосовуватися для декорування гаражів, сараїв, господарських будівель. У разі озеленення дахів неопалюваних будівель необхідно

служби даху. При створенні садів на дахах обов'язково передбачають надійну гідро- й теплоізоляцію з використанням сучасних матеріалів.

Рослини знаходяться в жорстких умовах: підвищена інсоляція, висока концентрація шкідливих речовин, різкі пориви вітру. Для захисту рослин споруджують легкі захисні стіни. В якості субстрату для

враховувати, що в зимовий період коріння рослин будуть особливо піддані дії низьких температур. У цьому випадку необхідно вибирати тільки зимостійкі види рослин, що мають невелику кореневу систему і висаджуються на мінімальній відстані одна від одної та створюють суцільне покриття: різні види седумів, молодило, ломикамінь, манжетка, мох, гвоздики, газонні трави.

При інтенсивному озелененні використовується шар ґрунту, багатий на органічні сполуки, товщиною від 20 до 80 см (в окремих випадках до 1 м), що зумовлює високі вимоги до несучої здатності конструкцій даху. Такі ґрунтові умови значно розширюють використовуваний асортимент рослин: практично всі багаторічники, цибулинні, невеликі чагарники й дерева висотою до 4 м. Інтенсивні посадки призначені, в основному, для плоских експлуатованих дахів. Навантаження, які будуть сприймати покрівельні конструкції – від 200 до 900 кг/м². Вимоги до догляду, як до будь-якого іншого саду: підживлення, полив, прополка, мульчування, обрізка тощо.

Придатними видами трав'янистих рослин для садів на дахах є: сукуленти – молочаї, кактуси, ехеверії, товстянки – прибирають на зиму в закриті приміщення; ґрунтопокривні: очитки різних видів (седуми), чебрець повзучий, деревій звичайний, материнка звичайна, подорожник ланцетолистий, молодило покрівельне,

алісум скельний та ін.

З деревних рослин для посадки використовуються карликові та сланкі форми хвойних, клен ясенелистий, кучерявий, французький, жимолость Маака, верба Матсуда і попеляста, різні види кизильників; для тінистих, захищених від вітру дахів – барбарис бородавчастий, самшит вічнозелений, бересклет чагарниковий, плющ звичайний.

Найлегший шляхом оформлення садів на дахах є розміщення контейнерів з кімнатними рослинами: фікусами, філодендронами, монстерами, драценами і пальми, як це зроблено в одному з найбільших паризьких магазинів «Printemps». Також найвідомішим є сад на даху Фрівей парк (Freeway Park), що знаходиться в Сіетлі. Його створили ландшафтний архітектор Л. Хелпрін і скульптор А. Данаджива. Це оригінальний «міст-оазис», який з'єднав дахи двох великих гаражів. На центральній платформі розміщені водяний каскад і «каньйон», які «прийшли» з оточуючого міст пейзажу.

Сад настрою – один з типів китайських садів, у якому, відповідно до принципів паркобудування, людина під час прогулянки садом повинна отримувати заряд для почуттів, а вже потім – живлення для розуму. При цьому гама переживань повинна відповідати внутрішньому світовідчуттю господаря саду. Усі елементи саду настрою гармонійно дібрані за кольором з тим, щоб відвідувач відчув настрій: радість, сум, захопленість та ін. Рослини для саду настрою: айстри, хризантеми, яблуні, верба, кипарисовик, кедр. Візитівкою китайського саду є водойма з містком, рослини з яскравим забарвленням: червоний, оранжевий, жовтий, синій. Кам'яні доріжки викладено різнокольоровою галькою із зображенням міфічних тварин.

Сад неперервного цвітіння – спеціально відведена ділянка, на якій висаджені рослини, підібрані за термінами цвітіння таким чином, щоб з ранньої весни до пізньої осені хоча б кілька рослин знаходилися у квітучому стані, тобто змінювали одна одну протягом вегетаційного періоду. Для саду неперервного цвітіння використовують рослини всіх життєвих форм: однорічні й багаторічні трав'янисті рослини, чагарники та дерева. Рослини, що квітнуть навесні, висаджують більш щільними групами,

щоб забарвлення, зазвичай біле, блідо-блакитне або лимонне, було більш помітне.

Деревні рослини розташовують у саду окремими солітерами, групами та в алейних посадках. Дуже ефектно виглядають і квітучі види витких рослин. Для поєднання декоративних і захисних функцій посадок, красиво квітучі чагарники і дерева нерідко висаджують периметром ділянки. У квітні – на початку травня цвітуть абрикоси, вишні, сливи. Далі – груші, яблуни (плодові й декоративні сорти з різною формою крони та забарвлення квіток). Початок – середина травня – зацвітає кінський каштан звичайний, далі – ірга. У середині червня цвіте клядрастіс жовтий, акація біла, різні види горобини, катальпа бегонієподібна і чудова, скумпія шкіряна.

Розмаїття чагарників ще більш вражає. У квітні зацвітає форзиція проміжна та яйцеподібна. У травні – бузина, рододендрони, мигдаль низький і трилопатевий, а також білокіткві спіреї: гострозубчаста, сіра, Тунберга, Вангутта; бузок звичайний і Месра, потім угорський, пониклий і Юліани; хеномелес японський і декоративні сорти глоду (морденський «Тоба», звичайний «Paul's Scarlet»). Кінець травня – червень – час цвітіння різних видів і сортів вейгел – найбільш ефектних квітучих чагарників. Поширене використання вейгел у групових, солітерних посадках, у складі міксбордерів з багаторічниками й іншими чагарниками. Приблизно в цей же час у найбільш декоративну фазу вступають багато інших чагарників: золотисто-квітковий рокитник, калина звичайна й гордовина, магонія падуболиста, дейції, жимолості татарська і звичайна, капріфоль. У середині – кінці червня настає період цвітіння спірей з рожевими квітками: японська, Бумальда, густоквіткова, Дугласа та ін. У цей період починається цвітіння троянд. Різноманіття видів, груп і сортів дозволяє застосовувати їх для оформлення партерів, міксбордерів, схилів, підірних стінок і вертикальних опор. У цей же час зацвітають

ломиніс, перстач чагарниковий. З липня до вересня в саду цвіте гортензія деревоподібна та буддлея Давида. Ближче до серпня настає пора цвітіння гортензії волотистої, яке триває майже до початку осені. У серпні зацвітає верес.

Вибір трав'янистих рослин для квіткового саду дуже великий для кожного сезонного відрізка вегетаційного періоду. Рання весна –

дрібноцибулинні рослини: крокуси, проліски, мускарі, галантуси та ін. Їх змінюють цибулинні у великому сортовому розмаїтті: тюльпани і нарциси, гіацинти і рябчики. Приблизно в цей же час вступають у цвітіння морозники, адоніси і бадани. У травні – анемони, примули, конвалії і купини, печіночніці, видові і сортові півонії, маки, декоративні цибулі, іриси і ґрунтопокривні флокси. З червня і

до кінця літа – розмаїття петунії, яскравих бальзамів, золотистих чорнобривців, календули і настурції, лобелії і братків, іпомеї і запашного горошку займуть порожні місця у квітниках, допоможуть оформити передній план, декорувати вертикальні конструкції і стіни будинків, прикрасити сад. До середини літа квітнуть аквілегія і лілійники, герані і ромашка, ехінацея і рудбекія, дельфініум і дзвіночки, традесканція та ін. Наприкінці літа – лілії, астильби, флокси, анемона японська, гладіолуси та ін. З настанням осені зацвітають жоржини та багаторічні айстри, хризантеми і золотарник.

Останнім часом набули популярності квітники, що імітують ділянки степів або прерій, у складі яких поряд з багатьма квітковими багатолітниками широко використовують злакові рослини, які почав використовувати в садах неперервного цвітіння голландський садовий дизайнер Піт Удольф.

Сад переносний, мобільний – об’єкт озеленення, у вигляді невеликої ділянки, оформленої переносними контейнерами, вазами з кераміки й бетону різної величини з висадженими в них рослинами, переважно однорічниками, виткими рослинами, чагарниками. Використовується, зазвичай, в умовах щільної забудови біля громадських та житлових будівель, де неможливо організувати звичайний сад. Композиції з рослин у контейнерах є прекрасним доповненням дизайну території, що благоустроюється. Кафе, ресторани, площі міста трансформуються при використанні контейнерного озеленення. Універсальність контейнерного озеленення зумовлено такими чинниками:

- дозволяє використовувати для озеленення невеликі простори;
- можливість розміщення в просторі не тільки в площині, а й по вертикалі;

- різноманітність контейнерів за формою, розміром, матеріалом, колірним рішенням та ін.;
- можливість застосування великого асортименту рослин;
- відносно невеликі матеріальні та часові витрати для його створення;
- мобільність (є можливість у будь-який час змінити композиційне рішення ділянки).

Для мобільного саду можливо застосовувати практично весь

асортимент рослин, прийнятий в оформленні садів та інтер'єрів будівель. Зазвичай використовують низькорослі дерева і чагарники з компактною кроною й кореневою системою, а також штучно формовані рослини – бонсаї; компактні багаторічники, троянди, однорічні квіти, цибулинні рослини. Перевага надається невибагливим рослинам, відносно стійким до несприятливих екологічних умов (задимленість, загазованість, часті й різкі перепади температури повітря та ґрунту, засоленість ґрунту), хвороб і шкідників. Популярними рослинами для контейнерного озеленення є: низькорослі форми туї, сосни, ялівцю (деревні та чагарникові види), тиса, самшит, спіреї, а також однорічні (або рослини, які вирощують як однорічники) – петунія, фуксія, пеларгонія, лобелія, бегонія, вербена, аліссум, бальзамін, геліотроп і багаторічні квіти (хоста, лілійник, папороть, очитки та ін.), а також оранжерейні культури для конкретної місцевості (хлорофітум, колеус, бегонії декоративно-листяні, різні види пальм, плющ тощо).

Сад перистиль – плоский, регулярний сад, розділений на прямокутники, має чітку осьову побудову. Улаштовується перед будівлями з оформленням газоном, окантованим стриженим бордюром з квітами, скульптурою або фонтаном. Підпорядкований плануванню та архітектурі будівлі.

Сад секретний або «таємний» – відокремлена, візуально ізольована від сторонніх поглядів частина парку або великого саду, призначена для тихого відпочинку, роздумів, вільного спілкування зі «своєю» природою. Часто захищається стінами, щільно

посадженим чагарником, прикрашається квітниками, невеликими водоймами, альтанками. Зазвичай у ньому висаджують найбільш рідкісні й вишукані види рослин (наприклад, запаšní). Один з широко використовуваних прийомів для секретного саду – гра світлотіні. Неодмінний атрибут такого саду є невеликий ставок або тихий, спокійний фонтан. Секретні сади – невеликі, приватні зони відпочинку, які полюбили ховати у своїх паркових комплексах королі і вельможі. «Giardini Segreti» – типова риса багатьох італійських парків та садів епохи Ренесанс і бароко. Вони, зазвичай, розташовувалися недалеко від будинку власника і потрапити туди міг тільки його власник. На

території Вілли Боргезе у Римі, крім парку, було розбито три таємні сади, які призначені виключно для членів сім'ї та близьких. Англійські сади є прикладом мистецтва побудови таємних садів, хоча Великобританія не перша їх почала застосувати. Один із популярних секретних садів Англії знаходиться у парку палацу Бленхейм, який є родовим маєтком сера Вінстона Черчилля.

Сад сільський – це природність і невігадливність, налаштовує на тишу й неспішність, підкреслена простота форм, відсутність строгості та чітких ліній дає відчуття безтурботності й свободи. Планування сільського саду не допускає прямих ліній – вони дозволені тільки для додання охайного вигляду грядкам. Садові стежки повинні вільно розходитися садом, для їх оформлення підійдуть деревні спиля або натуральний камінь з трав'яною порослю.

Овочеві грядки є однією з домінант сільського саду. Для прикраси грядки можна обсадити настурціями і чорнобривцями, щоб приховати рівну розмітку городу. Від садових посадок овочеві грядки відокремлює ряд живоплоту з кущів смородини або

агрису. Для сільського саду обирають лише місцеві рослини. З декоративних дерев і чагарників підійде горобина, черемха, ліщина, обов'язковим є пишній куц бузку або жасмину біля вхідної хвіртки і куц мальви поруч з ганком. Сад сільський характеризується такими елементами оформлення, як тин, вози, домашнє й садове начиння. Для прикрашання садового ландшафту використовують керамічні ємності у вигляді молочних глечиків, чавунців, горщиків та ін.; дерев'яні перголи та шпалери, оформлені виткими рослинами. Садові меблі й альтанка виконані переважно з дерева: прості форми, без надміру витончених деталей. Рослинний асортимент відповідний стилістичним особливостям саду: невибагливі рослини, що сіють ся ніби самі собою – календула, космея, маки, ромашки та ін. З крупних, квітучих рослин підійдуть мальви, соняшники, жоржини. Плодові дерева, висаджені без чіткого дотримання пропорцій, перемежуються з березами і горобинами. Усі господарські будівлі на ділянці «прикриті» вишнями, яблунями або декоративними кущами: жасмином, калиною, бузком. Гарним варіантом для сільського саду є мавританський газон.

С

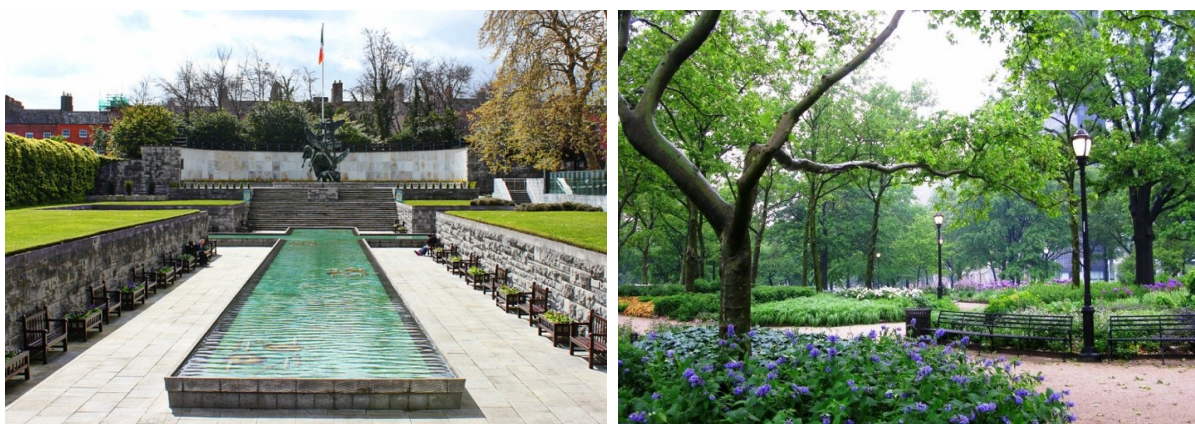
Сад скульптур – сад, у якому декоративний акцент зроблено не тільки на квіткових композиціях або деревних групах, але й на скульптурах. У деяких випадках рослини лише створюють фон для скульптурних композицій, наприклад, у Саду скульптур на набережній Сени в Парижі або в Саду сучасної скульптури в Стокгольмі. Незвичайним є парк

(або сад) скульптур Міллесгорден, що розташований на північно-східній околиці Стокгольма – на крутій скелі Херсерюд острова Лідінге, побудований Карлом Міллесом і його дружиною Ольгою. З тераси парку відкривається чудовий краєвид на фонтани й безліч застиглих у русі скульптур.

Одне з найважливіх завдань при проектуванні таких садів – добір видових точок. У маєтку Бомарцо, що знаходиться неподалік від Риму та належав колись принцу Франческо Орсіні, є надзвичайний сад скульптур, який іноді називають «садом монстрів». Це типовий пейзажний парк, у якому дивно природно й гармонійно розташовані численні скульптури: іноді величезні, іноді невеликі, іноді вони немов виростають із землі.

Сад споминів – варіант романтичного саду, у якому зберігається пам'ять про відвідини його славетними людьми. Окремі куточки можуть бути перетворені на невеликі музеї. Можлива стилізація таких садів. Так, зокрема на Челсі-2004 було представлено проєкт саду, присвяченого Марії Складовській-Кюрі, у ньому відтворено павільйон, що нагадує лабораторію, де працювала вчена. Чудовим прикладом такого саду є Ерменонвіль, присвячений Ж.-Ж. Руссо.

Сад сріблястий – ніжний вишуканий томний сад, співзвучний настроям епохи зародження модерну, пронизаний настроями початку минулого століття, може бути злегка задумливим або веселим і прохолодним. Для нього рекомендуються рослини зі сріблястим листям і блакитно-білими квітками:

– бузок звичайний сорт Allison Gray – сріблясто-лілові пелюстки відтінені більш світлим оком, а в сорту Boussingoult квіти сріблясто-блакитні махрові;

– ялиця одноколірна з довгою сріблясто-блакитною хвоєю;

– ялівець віргінський сорт Glauca – досягає 5 м висоти, хвоя лускоподібна або гольчаста сизо-зелена;

– груша лохолиста з вузьким до 9 см завдовжки сріблястим від рясного опушення листям;

– лох сріблястий – листя сіро-срібне, з верхньої сторони злегка блискуче;

– горобина борошніста восени з контрастом сніжно-білого опушення на листках і червоних плодів;

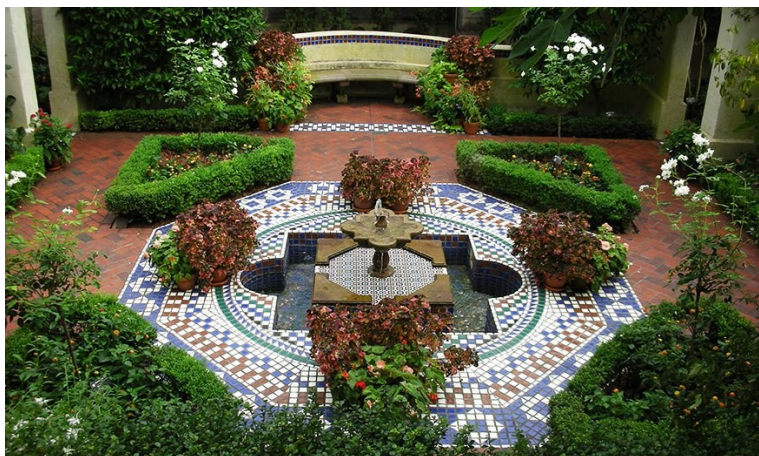

- андромеда багатоліста з сіруватими листям;
- полин Стеллера з шовковистим, блискучим листям, що відливається ніжним сріблом;
- чистець шерстистий утворює вражаючі бордюри зі сріблясто-сірого листя;
- сорти хости з блакитно-сріблястим листям.

Сад східний (ісламський) – один з типів історичних садів. Для них характерні такі відмінності:

- геометричний стиль планування, основна форма – квадрат як символ буття;
- обов'язковий фонтан, оскільки дзюрчання води очищає свідомість;

- сад переважно тінистий, якщо дерева молоді, широко застосовується вертикальне озеленення за допомогою ліан;

- у квітники, часто заглиблені в газон, висаджують пряні й ароматичні рослини, цариця ісламського саду – троянда;

- від зовнішнього світу відгороджують високою

стіною, можна стриженими «зеленими стінами»;

– у якості додаткових елементів декору використовують фрески та мозаїчні панно. На виставці Челсі-2004 був представлений стилізований ісламський сад зі стриженими зеленими стінами, оригінальним фонтаном у вигляді суцільного полотна води і великою кількістю троянд.

Сад сухий – ландшафтна композиція з каменів – «острів» на фоні дрібної гальки або піску, що зображують морські простори, тобто воду – обов'язковий елемент японського саду. Сухий сад є одним з різновидів традиційного японського саду, виник в Японії у XIII столітті під впливом дзен-буддизму. Сухий сад створювався для медитації в японських монастирях. Ченці-

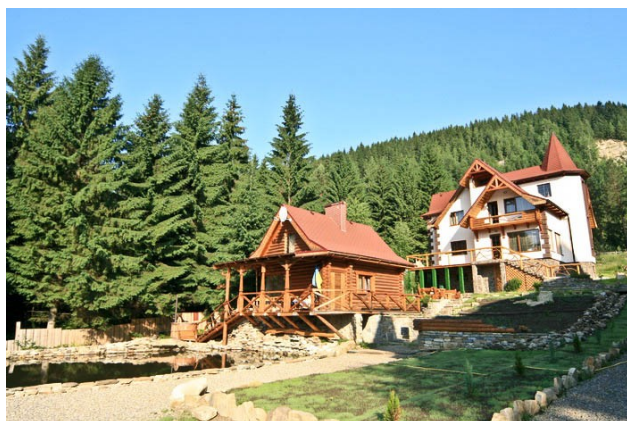

художники засипали утрамбований майданчик біло-сірим піском або дрібним гравієм і розміщували на ньому гірки з того ж сипучого природного матеріалу або нерівних каменів різної форми і величини. Спеціальними граблями піску надавали хвилеподібний рельєф, створюючи образ води, що біжить серед гір або пагорбів. Споглядаючи «пустоту» такого ілюзорного саду, приходили до внутрішнього очищення. Порядок розстановки каменів, кожен з яких має свою форму, пластику, а отже, і свою метафору, знали тільки ченці. З місця перегляду саду-символу вся композиція повинна була здаватися єдиним цілим. Найбільш знамениті сухі сади в стилі дзен знаходяться в Кіото, за стінами монастирів Реандзі, Дайсенін, Дайтокудзі, Рьогенін та ін.

Один з найбільш лаконічних сухих садів спроектував у 1513 році художник-монах Соамі. Це прямокутний, розгладжений граблями піщаний майданчик з трьома піщаними пагорбами, один з яких, звідки не глянь, залишається невидимим. Так само не можна побачити одночасно всі 15 каменів, розташованих асиметрично групами на трикутному майданчику з гравію. Сухий сад наочно відображає тягу японців до споглядання природи, роздумів, усамітнення.

Саджанець – молода рослина, вирощена в розпліднику або пересаджена з розплідника на об'єкт озеленення.

Садоба (від саджати) – земельна ділянка з житловими, господарськими та іншими будівлями, з городами, плодовим і декоративним садом.

Садибний будинок (індивідуальний будинок) – житловий будинок з присадибною ділянкою та господарськими спорудами, призначеними для одного домогосподарства.

Садибна забудова – забудова, що сформована індивідуальними або зблокованими житловими будинками.

Садовий будиночок – відкрите або частково закрите приміщення. Місце в саду, що використовується для відпочинку або в якості притулку від негоди.

Садовий ландшафт – формується в регулярному або пейзажному стилі на основі культивування певних сортів, різновидів або видів рослин. Цей тип ландшафту вироблений протягом багатьох століть. Основна мета саду – культура в умовах вищої агротехніки рідкісних декоративних рослин із забезпеченням найбільш

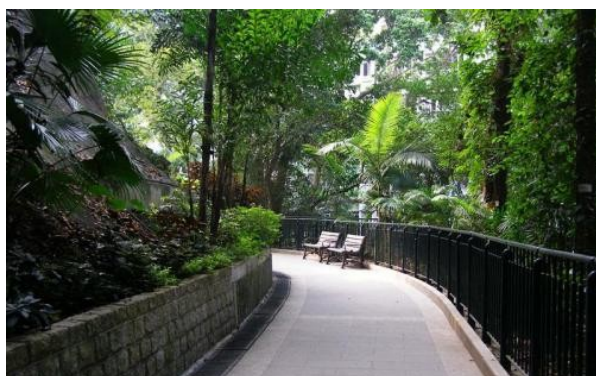
ефектного сприйняття декоративних якостей рослини в поєднанні з іншими рослинами або предметами. До садового ландшафту відносять: декоративні сади з плодкових дерев, формовий (шпалерний) плодovий сад; монокультурні сади (розарії, сирингарії); спеціальні сади, приурочені до показу флори певного сезону вегетації; сади неперервного цвітіння; колекційні сади декоративних дерев і чагарників (арборетум); водяні, скелясті та вузькоспеціалізовані сади. Існує кілька основних стилів оформлення ландшафтів: класичний сад (пейзажний); регулярний стиль; стиль кантрі (сюди ж відносять і провансальський сад); сад wellness або природний сад; мінімалістичний; японський (та інші національні сади – китайський, марроканський). Найбільш яскравим прикладом елементів садового ландшафту є Державний Нікитський ботанічний сад.

Садово-паркова система – територіально й композиційно взаємопов'язана група парків, садів, лісопарків, водойм, набережних та інших відкритих просторів, що утворюють разом з навколишньою забудовою єдиний архітектурно-ландшафтний ансамбль.

Садово-паркове мистецтво – мистецтво проектування і створення парків, лісопарків, садів, скверів, бульварів та інших відкритих просторів, ґрунтується на вмінні користуватися законами композиції, перспективи, теорії світла й кольору на основі знання

природних (рослини, ґрунт, вода, камінь) та інших матеріалів; як галузь мистецтва виражає певний ідейний зміст у художніх образах.

Садово-парковий ландшафт – різновид культурного або природного ландшафту, перетвореного в результаті спрямованої діяльності людини, у межах якого просторово організовані природні

С

елементи (рельєф, вода, рослинність, ґрунт) в поєднанні зі штучними (малі архітектурні форми та споруди), раціонально розміщеними, утворюють взаємозалежну та взаємозумовлену єдність, що є середовищем для відпочинку.

Сади (ландшафтний парк) Стоу (Stowe Landscape Gardens) – один з перших зразків пейзажних садів в Англії, у створенні яких брали участь Чарльз Бриджмен і Вільям Кент. Парк знаходиться в 96 км від Лондона, його власна площа складає 100 га, а разом з прилеглими угіддями, що утворюють з ним одне ціле – 500 га. Спочатку тут був регулярний парк, створений архітектором Дж. Ванбергом, у 1714 році його перебудовує архітектор Ч. Бриджмен, а в 1738 році – В. Кент і Л. Браун. Одна з головних особливостей парку – злиття з навколишнім ландшафтом. Відкриті паркові простори переходять у сільські поля й луки, а види, спрямовані на архітектурні споруди, розміщені за межами паркової території. Центром композиції є палац, що стоїть на підвищених відмітках рельєфу в оточенні відкритого луку, витягнутого з півночі на південь і є головною віссю парку. У зниженій частині влаштований ставок – його другий композиційний центр. Об'ємно-просторове рішення засноване на поєднанні чергування закритих масивів з відкритими просторами водойми та галявин, де окремі дерева й групи утворюють пейзажні картини. Парк насичений спорудами в стилі романтизму (їх було близько 30 – храми

Бахуса, Дружби, Венери, Грот з каменю, Грот з раковин та ін.), стилістично пов'язаними з архітектурою палацу та є композиційними вузлами й акцентами паркових картин. Зміна пейзажів побудована різноманітно: на ритмічному наростанні враження (наприклад, під'їзд до палацу від Великої алеї, що веде з півдня, а потім через серію паркових картин виводить до північного фасаду), або поступовому розгортанні картин

(наприклад, з включенням архітектурних споруд), або на варіаціях будь-якого сюжету (наприклад, сприйняття палацу через Коринтіанську арку). Відкриті простори вирішені у вигляді великих лу́гів з окремими групами, іноді невеликих галявин, або витягнуті у вигляді променів (Грецька долина або вузький «Вигляд ущелини»), особливо цікава головна вісь, що звужується від палацу до водойми (тим самим поглиблюючи видиму перспективу)

і продовжується на протилежному березі у створі Великої алеї. Вода в парку у вигляді світлого відкритого дзеркала перед палацом або замкнутого оточуючими масивами, або лісового струмка та оформлюється каскадами, гротами, мостами.

Саман (у перекладі з тюркської – солома) – висушена на повітрі цегла, виготовлена з суміші глини, піску та соломи.

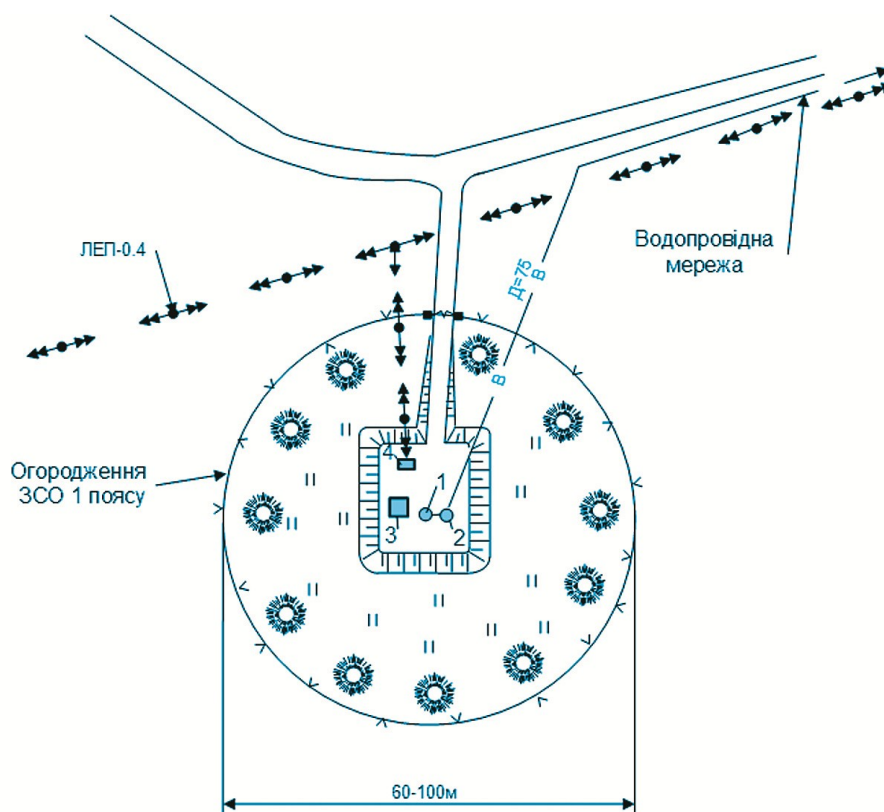

Самосів – 1) природне поновлення рослин насінням, є показником адаптації інтродукованої (привезеної з іншої місцевості) рослини до заданих кліматичних умов; 2) молоде покоління деревних рослин віком 3...5 років, що утворилося з насіння природним шляхом.

Санітарно-захисна зона – озеленена територія спеціального призначення, яка розділяє (відокремлює) сельбищну частину міста від промислових підприємств. Включає спеціально створену систему захисних насаджень у поєднанні з відкритими ділянками, розплідниками, господарськими будівлями. Призначається для захисту населення житлових районів від несприятливих впливів промисловості (викидів газу, пилу, диму, а також шуму, вібрації).

Світловий ліхтар – застелений отвір у перекритті будівлі для освітлення природним верхнім світлом внутрішнього приміщення або сходової клітини. Іноді влаштовується над зимовим садом.

Світлолюбні рослини (геліофіти) (від грец. ἥλιος – сонце + φυτόν – рослина) – рослини, для нормального росту й розвитку, особливо цвітіння, яких необхідна певна кількість прямих сонячних променів (зони напівпустелі, пустелі, степу). В іншому випадку стебла витягуються, листя стає дрібніше, число квіток зменшується, їх забарвлення тьмяніє. До

світлолюбних належать товстянкові (крассула), молочаї, молодила, багато злаків, з деревних рослин – сосна, груша, ялівці.

Світлотінь – співвідношення світла й тіні на предметах, що виявляє їх форму та впливає на сприйняття пейзажу загалом. Необхідні співвідношення між світлом і тінню досягаються відповідним розташуванням деревних і чагарникових груп, окремих дерев, галявин, водойм, будівель. Водні простори, галявини, квітники утворюють світлі плями, дерева (наприклад, ялина, ялиця) сприяють створенню темних плям. Поєднання світлих і темних просторів, розподіл падаючих і власних тіней накладають певний відбиток на характер композиції, підкреслюють або приховують елементи пейзажу. Правильна організація світлотіні – одне з провідних завдань створення парку (наприклад, статуя, освітлена сонцем у кінці темної алеї, широка тінь дерева на газоні як обрамлення далекого пейзажу, освітленого сонцем). Розрізняють умови ранкового й вечірнього освітлення, радикально відрізняються один від одного (довжиною та напрямом тіней, інтенсивністю освітлення, тональністю тощо).

Світлотінь сприяє виявленню просторової організації озеленувальної території, об'ємно-глибинних композицій, об'ємної пластики, колірної рішення та фактури окремих просторових форм. В отриманні світлотіньових ефектів у рослин певна роль належить листовій мозаїці. У саду, особливо європейському, не створеному для нічних прогулянок, зазвичай у розрахунок приймається тільки денне світло, що підрозділяється на кілька

головних моментів: ранок, полудень, вечір, у той же час це світло змінюється майже постійно, не тільки за часом дня, а й за порами року. Сприятливе ранкове освітлення: падаючі тіні набувають легкості і прозорості, що надає пейзажам особливої виразності. Щоб краще використовувати ефект від косих ранкових променів, головні групи пейзажу слід розташовувати від точки спостереження на південний захід, північ, північний схід. Опівдні м'якість пейзажу втрачається. Щільні групи дерев, висаджених з південного та південно-західного боків, забезпечать тінь опівдні. Близько до вечора з'являються довгі прозорі й легкі тіні, золотисто-червоні відтінки від променів сонця, що заходить. Вечірнє освітлення краще виявить особливості композиції, розташованої на південному сході, північному заході, півночі, а для більш пізніх годин – на південь від спостерігача.

С

До світлих просторів належать відкриті простори водойм, галявини, квітники, газони, до темних – деревні масиви або затінений ставок. Неосвітлена поверхня предмета – тінь. Вона розрізняється на власну і падаючу. Власна знаходиться на тій частині поверхні освітленого предмета, що прихована від прямих променів джерела світла. Падаюча тінь відкидається освітленим предметом або утворюється на його поверхні від іншого предмета, що стоїть на шляху світлового променя. Її форма залежить від форми освітленого предмета, що відкидає тінь, а також від рельєфу поверхні, на яку тінь падає.

Залежно від щільності розрізняють типи тіні:

– щільна, інтенсивність освітлення становить 5...10% – під пологом старих дерев із зімкнутою кроною (яблуні, груші, ірга, глід, аронія, бук, хвойні), з північного боку будинку, біля високої огорожі;

– середня, інтенсивність освітлення – 30...60% – під деревами з розрідженою кроною (вишні, сливи, терен, біла акація, гледичія, обліпиха);

– мала, інтенсивність освітлення до 90% – під окремо розташованими деревами – солітерами.

Сезонна зміна аспектів (*англ.* aspect change) – зміна зовнішнього вигляду й стану насаджень протягом сезону, наприклад, забарвлення листя з весни (розпускання) до осені (листопад) або забарвлення квіток у композиції, тобто зміна фітоценозу (рослинного угруповання).

Сезонні композиції – акцент робиться на об'єднанні в одну групу найбільш характерних для кожного сезону рослин (особлива погода, температура, вологість, особливості освітлення). Прикладом таких садів можуть бути сади весняного цвітіння й осіннього акценту.

Сад весняного цвітіння містить посадки дерев, чагарників і трав'янистих рослин, у першу чергу – цибулинних. Одним з типових елементів такого саду зазвичай є сирингарій, у ньому доречні форзиції, бузок, декоративні яблуні, сакура. Головний принцип створення сезонних композицій – концентрація кольору, яка досягається компактними угрупованнями чагарників та інших рослин, правильної геометричної

форми або асиметричної.

Для створення саду рослин осіннього аспекту добирають дерева (дуб червоний і Гіннала, клен сріблястий і гостролистий, яблуня

сибірська, каштан кінський, черемха звичайна, бархат амурський, горобина, різні види хвойних) і чагарники (барбарис, бересклет, глід, сніжноягідник) в поєднанні з красиво квітучими трав'янистими багаторічниками.

Сезонні маяки – оригінальний прийом озеленення, що вимагає хорошого знання природної флори конкретного регіону, це яскраві й добре знайомі представники природної флори. Одні з найбільш характерних рослин сезонів, час пробудження, цвітіння та листопад визначають зміну одного сезону іншим. У сезонних композиціях рослини-маяки є основою композиції. Група повинна виглядати природно, пік її декоративності строго вкладається в задані тимчасові рамки, а сукупність декоративних ознак відображає особливості поточного сезону.

Наприклад, група дерев, чагарників і трав'янистих рослин, що мають ефектне осіннє забарвлення листя, буквально перетворює похмурий сад на яскравий жовтневий день. Цвітіння калини на початку червня визначає настання літа і період активного цвітіння бузини, шипшини, бересклету та спіреї. Закінчення цього процесу визначається цвітінням липи наприкінці червня – початку липня.

С

Секатор – садові ножиці для зрізання гілок, вирівнювання крони при її формуванні.

Селекція (від *лат.* *seligere* – вибирати, *selectio* – відбір) – теорія і практика виведення нових і покращення шляхом відбору існуючих сортів декоративних рослин. Включає відбір вихідного матеріалу на основі вивчення процесів мінливості та спадковості, виведення нових форм і сортів декоративних рослин. Історія селекції обчислюється тисячоліттями. Селекціонери давнини, несвідомо використовуючи штучний відбір, створювали сорти винограду, плодкових культур, пшениці, добре пристосовані до місцевих умов і зі стійкими врожаєм. Аналогічно були створені місцеві посухостійкі сорти пшениці, зимостійкі сорти соняшнику, яблуні (Антонівка, Грушівка) з адаптаційними (пристосувальними) якостями і більш високою продуктивністю. Наукова селекція стала розвиватися на початку ХХ століття одночасно з розвитком генетики (теоретична основа селекції).

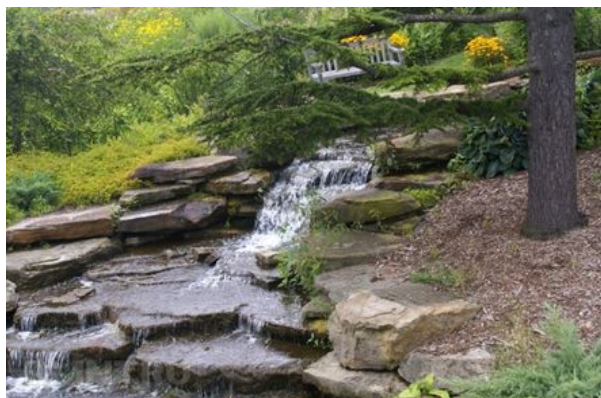

Сельбищна територія – частина планувальної структури міста, що включає житлові райони й мікрорайони, громадсько-торгівельні центри, вулиці, проїзди, магістралі, об'єкти озеленення – сади, парки, сквери, бульвари, території мікрорайонів і житлових груп.

Семантика (від *грец.* *σημαντικός* – що позначає) – смислова сторона «мови» художнього твору, зокрема в садово-парковому мистецтві, особливо в XVIII–XIX століттях.

Сентименталізм (*франц.* *sentimentalisme*, від *франц.* *sentiment* – почуття) – напрям у мистецтві, що прийшов на зміну класицизму й характерний особливою увагою до індивідуального душевного світу людини та прагненням до зображення переживань героїв в умовах повсякденного, але ідеалізованого життя. Сентименталізм ідеалізував життя в селі,

сільський пейзаж. Виник в Англії та згодом поширився в Європі (XVIII – початок XIX ст.). Відбився сентименталізм зокрема на характері паркових будівель, які наслідували сільським будівлям (хатина, млин, ферми), тоді ж з'явилися містки з колод і гілок, павільйони у вигляді куренів та ін.

Середовищний підхід – одна з провідних тенденцій архітектури й містобудування, спрямована на створення естетично, екологічно та функційно досконалого середовища, коли новий об'єкт органічно вписується у своє оточення. Ураховується динаміка зорового сприйняття середовища шляхом складання візуального сценарію, розробки серії очікуваних вражень під час пересування глядача (вулицею, площею, парком, анфіладою залів та ін.).

Серпантин (*франц.* serpent від *лат.* serpens, serpentis – змія) – звивисте трасування доріг на крутих схилах, у лісопарках, парках, на перевальних

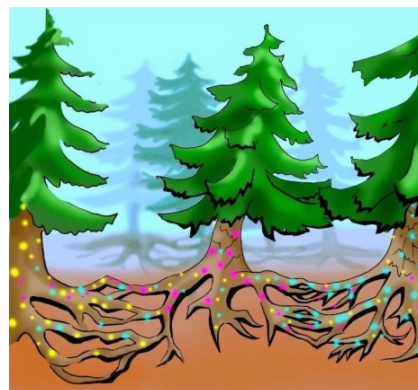

ділянках пагорбів і гір. Наприклад, серпантин у регіоні Вестланн на заході Норвегії – один з найнебезпечніших в Європі або ділянка траси МА-2141 між містом Ескорка та бухтою Калобра в Іспанії.

Силует (*франц.* silhouette, на ім'я французького міністра XVIII ст. Етьєна де Силуета, на якого була намальована карикатура у вигляді тіньового профілю) – у садово-парковій композиції узагальнений контур, однотипний обрис окремих екземплярів рослин, груп, куртин на фоні неба, водної поверхні або міської забудови, сприймається просторово. Силует рослин та архітектурних споруд чіткіше виявляється в ранкові та вечірні години низького стояння сонця.

Симбіоз (грец. *συν-βίωσις* – спільне життя від *συν-* – спільно + *βίος* – життя) – спільне виростання організмів різних видів, що приносить їм загальну користь. Симбіоз рослин (наприклад, бобових і мімоз – близько 90% вивчених видів) з азотфіксуючими бактеріями, здатними засвоювати атмосферний азот і переводити його в доступну для вищих рослин форму. Колонії бактерій оселяються на кореневих волосках рослини-господаря, викликаючи розростання тканин кореня з утворенням потовщень – клубеньків. У результаті такого «співжиття» бактеріям дістаються рослинні асиміляти, а до рослин надходить фіксований азот (найчастіше у вигляді аспарагіну). Часто в близько зростаючих деревах (одного виду або близькоспоріднених) спостерігають зрошення коренів, що дає їм можливість обмінюватися між собою вологою, мінеральними й органічними речовинами. Такий своєрідний симбіоз робить їх більш стійкими до посухи, морозу, пошкодження комахами та ін. При відмирання надземних частин в окремих деревах їхня збережена коренева система використовується сусідніми, що покращує ріст і стійкість усієї групи загалом. Після рубок у таких випадках можуть утворюватися «живі» пні, у яких тривалий час зберігається камбіальний приріст. Зрошення корневих систем виявлено в деревах різного

віку, причому в представників і голонасінних, і покритонасінних. Найбільш часто це явище відзначають у берези повислої, ясени зеленого, дуба черешчастого, в'яза звичайного, клена гостролистого, різних хвойних – сосни, ялини, модрина, ялиці. Коренево зрошення характерне також для плодкових (груші, яблуні, сливи, горобини).

Символ (від грец. *σύμβολον* – умовний знак, розпізнавальна прикмета, сигнал) – образ, алегорично виражає якусь абстрактну ідею або поняття. До символу вдаються при необхідності в прихованій формі позначити деяке широке поняття. Наприклад, у садах бароко фонтани виражали ідею всевладдя монарха. Пізніше, у другій половині XVIII ст., зміна регулярних шпалер на довільно зростаючі угруповання чагарників, дерев позначали торжество ідеї свободи, перемогу над пригніченням. Так, сад каменів символізує нескінченний, непізнаний Всесвіт. Стежки символізують тут подорож життям, плоскі

камені доріжок – символ вільного шляху без перешкод, водоспад – символ начала людського життя, потік води – річка життя, вода взагалі – символ очищення, позитивної енергії, благополуччя й процвітання. Руїни, популярні в парках XVIII ст., символізували безодню історичного часу та його руйнівну силу, пом'якшену життєвою силою самого парку. Має певне смислове навантаження і планування саду: жорстка, геометрично правильне (регулярні сади Франції) відображає прагнення людини підкорити собі світ; і навпаки, пейзажний англійський парк демонструє вололюбний характер його власника.

Симетрична система планування – ясне вираження ідеї осьової спрямованості композиції й виявлення головного об'єкта, організація чіткого порядку в просторах, єдність

і самозавершеність однакових елементів композиції, рівнозначно розподілених у просторі відносно головної перспективної лінії. Симетрія може будуватися по горизонталі, вертикалі, діагоналі та спіралі.

С

Симетрія (грец. *συμμετρία* – співмірність від *συμ-* – спільно + *μετρέω* – міряю) – прийом урівноваженого розташування елементів ансамблю в просторі, при якому одна його половина є ніби дзеркальним відображенням іншої. У симетричних композиціях рівновага досягається шляхом рівності форм і

відстаней. Передбачає наявність центральної осі у вигляді алей, партеру, каналу та ін., яка зазвичай зв'язує простір саду, парку з головною будівлею. Особливо характерна для композицій у регулярному стилі (наприклад, у Версалі, Франція). У пейзажних парках використовують частіше прийом динамічної симетрії, коли елементи ансамблю врівноважуються без дзеркальної відповідності сторін.

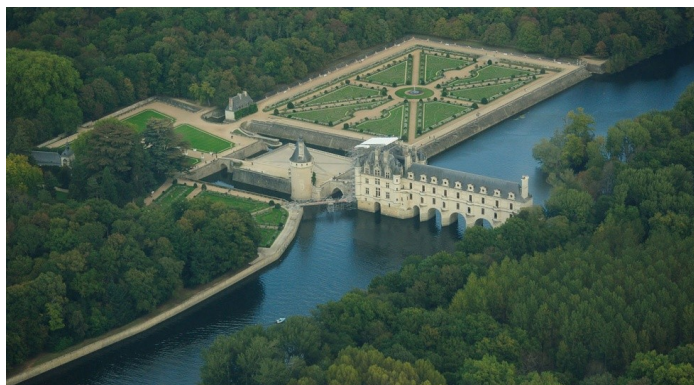

Існує три принципово різних типу симетрії, кожен з яких може бути застосований в умовах регулярного саду: дзеркальна (вона ж осьова й білатеральна, або двостороння); поворотна (або променева, з одного центру); переносна (неодноразове повторення елемента в новому місці з певним кроком).

Дзеркальна (осьова) симетрія організовується повторенням усіх елементів щодо обраної осі. Віссю, своєю чергою, можуть слугувати прямий шлях, водойма, форма якої ділиться навпіл, двері або інший центрально розташований елемент будівлі й навіть уявна лінія, що веде до будь-якої далекої фокальної точки. Для більш вираженого ефекту вісь симетрії прокладають уздовж і паралельно одній з довгих сторін

ділянки. У дрібних деталях симетричні сторони щодо обраної осі можуть і відрізнятися, головне – дотримати правильність розташування найпомітніших елементів або тих з них, що видні з тієї точки саду, звідки на вісь симетрії відкривається найвигідніший вигляд. У кінці осі симетрії часто розміщують об'єкт, що привертає увагу. Це може бути виразна рослина, водний пристрій або мала архітектурна форма. Така фокальна точка в кінці осьової доріжки одразу веде погляд у далечині і дозволяє не так суворо дотримуватися симетричності сторін. Прикладом може слугувати осьова симетрія в плануванні парку Сан-Сусі, Потсдам.

Для організації поворотної (променевої) симетрії необхідно обрати центральну точку на ділянці й провести через неї будь-яке число осей. При парній їх кількості кожна піввісь матиме дзеркальне продовження, а при непарній (наприклад, при побудові 3-, 5- або 7-променевої зірки) вийде поворотна симетрія. Більше восьми осей проводити не слід, оскільки симетричний малюнок перестане читатися. Якщо організувати симетрію неможливо (наприклад, не дозволяють рельєф, обмежений простір або неправильна форма ділянки), на допомогу можна залучити інші засоби – ритм і геометричні фігури. Прикладом є променева симетрія в плануванні парку замку Шенонсо, Франція.

Переносна симетрія пов'язана з ритмічним повторенням того або іншого елемента дизайну або використання чітких геометричних фігур: простих фігур на площині (прямокутник, еліпс, трикутник); комбінованих (трапеції й ромби, фігури з округленими кутами та ін.); найпростіших тривимірних фігур (паралелепіпед, куля, циліндри і конуси, багатогранники і піраміди на різних основах).

Синкретизм (лат. syncretismus – поєднання спільнот, від грец. συνκρητισμός – з'єднання, поєднання) – поєднання різнорідних, суперечливих, несумісних поглядів, також злиття нерозчленованим розумінням процесів взаємодії людини та природи. Характерний для екологічної картини світу.

Синтез мистецтв – органічно взаємозалежна єдність (скульптури, живопису, архітектури, садово-паркового, декоративно-прикладного мистецтва). У результаті синтезу мистецтва створюється ідейно-художній образ архітектурно-ландшафтного ансамблю.

Сирингарій або **сад бузку** – один з видів монокультурних садів. Найбільш популярний і поширений бузок звичайний і його сорти, проте існує велика кількість видів, одні з яких вже використовуються в садово-парковому будівництві, інші є перспективними. Садова класифікація бузків доволі проста: рід бузок (*Syringa*) підрозділяють на підроди справжніх бузків, лігустринів, а також виділяють гібриди різних видів, зокрема гіацинтоквіткового, перського, китайського, Генрі, Престона та різнолистого. Справжні бузки своєю чергою поділяють на:

– перистолисті:
до них належить бузок перистолистий, бузок персидський;

– звичайні: бузок китайський, бузок звичайний, бузок широколистий;

– пухнасті:
відрізняються ніжним оксамитовим опушенням на листках, бузок оксамитовий, бузок дрібнолистий, бузок пухнастий, бузок Меєра, бузок Юлії, бузок угорський;

– волосисті:

на великих листах знаходяться
волоски або вії, до цієї групи
відносять бузок
тонковолосистий, бузок
Звегінцова, бузок Комарова,
бузок Вольфа, бузок
пониклий.

Лігустрини або тріскуни,
останнім часом деякі автори
виділяють їх в окремий рід.
Квітки в рослин цієї групи
(бузок амурський, бузок
сітчастий, бузок пекінський)
мають більш коротку трубку,
тичинки височіють над
віночком, суцвіття великі
пухнасті.

С залежно від забарвлення розрізняють: I – сорти з білими квітками, II – фіолетовими, III – блакитними, IV – бузковими, V – рожевими, VI – мажента (червонувато-пурпуровими) і VII – пурпуровими. Квітки бувають простими й махровими, найбільш ефектні сорти, що поєднують різні забарвлення, наприклад, сорт Sensation – квітки фіолетово-сріблясті з білою окантовкою по краю.

Різні види й сорти бузку відрізняються неоднаковими зимостійкістю, термінами цвітіння, габітусом, особливостями суцвіть.

Найбільш відомі справжні бузки:

– бузок оксамитовий – витончений кущ до 1,6 м заввишки з темно-зеленим яйцеподібно-еліптичним листям, з нижнього боку рясно опушеним, квітки вузькотрубчасті бузкові з білою чашкою, краї пелюсток трохи загнуті вгору, цвіте протягом 10...12 днів;

– бузок угорський – кущ від 3 до 7 м заввишки, листя широко-еліптичне темно-зелене блискуче голе з ніжними віями на краях, з нижньої сторони сизувато-зелене, квітки довготрубчасті дрібні лілові в рідкісних волотистих суцвіттях, цвіте до 25 днів;

– бузок Вольфа – потужний кущ до 6 м заввишки, листя велике довгасте або овально-довгасте, голе, зверху глянцево темно-зелене, знизу сизе, восени – вохристо-жовте, квітки дрібні фіолетові з інтенсивним ароматом, що нагадує бирючину, зібрані в кисті 20...30 см завдовжки;

– бузок волосистий (волохатий) – кущ з прямостоячими пагонами, листя широко-еліптичне блискуче опушене, квітки рожево-лілові в широких або вузьких мітелках до 24 см завдовжки;

– бузок Звегінцова – великий щільний стислий пірамідальний кущ до 4,5 м заввишки, листя широкоеліптичне блискуче, зверху темно-зелене, знизу – сизо-зелене, квітки дрібні в бутонах ніжно-рожеві в розпуск, зовні яскраво-рожеві, усередині білуваті, зібрані в ажурне суцвіття, цвіте 14...15 днів;

– бузок Комарова – малогіллястий кущ висотою від 1,5 до 6 м, листя овально- або ланцетноокругле, зверху голе, знизу опушене. Квітки пурпурно-червоні, червоні або палево-фіолетові зовні і білі всередині, цвіте 14 днів;

– бузок дрібнолистий – невисокий (до 1 м) чагарник, має розкидисту або прямостоячу форму, може використовуватися у великих рокаріях, листя округло-яйцеподібне із загостреною верхівкою, до 4 см завдовжки, фіолетові квіти дрібні воронкоподібні зібрані в кисті 4...7 см завдовжки;

– бузок перистолистий – чагарник до 2 м заввишки з темно-сірими пагонами, листя непарно-перисте з 5...9 темно-зелених ланцетних сидячих листочків, квітки від білих до світло-рожевих, довготрубчастих з невеликим відгином;

– бузок пониклий – чагарник з прямостоячими, що розходяться вгорі пагонами, до 3 м заввишки, листя грубе яйцеподібно-подовжене із загостреною верхівкою, зверху темно-зелене, знизу – сіро-зелене, квітки зовні червоно-рожеві, усередині – майже білі, зібрані в пониклі суцвіття 10...16 см завдовжки, у період повного цвітіння листя практично не видно;

– бузок Потаніна – чагарник з прямостоячими, розлогими пониклими тонкими пагонами до 1,5 м заввишки, листя дрібне округло-яйцеподібне, загострене дуже м'яке, оксамитоопушене, квітки в бутонах малиново-червоні, при розпусканні – ніжно-рожеві з білими кінчиками, зібрані в короткі мітелки;

– бузок пухнастий – чагарник від 1 до 2,5 м заввишки, листя щільне овальне або овально-еліптичне, рідше ланцетне, верхня сторона гола або слабко опушена, нижня

волосиста або пухнаста, квітки пурпурні з відігнутими назад пелюстками, один з найбільш запахних;

– бузок широколистий – високий до 5 м чагарник з серцеподібним або брунькоподібним листям, восени здобуває винно-червоне забарвлення, квітки пурпурні, лілові, рідше білі, широкодзвонової форми.

Лігустрини:

– бузок амурський – багатоствольне дерево з розлогою густою кроною, у культурі висота до 10 м, листя при розпуску зелено-пурпурне, улітку темно-зелене з більш світлою нижньою стороною, восени – оранжево-жовте або пурпурове, білі дрібні квітки з медовим ароматом зібрані у волотисте суцвіття;

– бузок пекінський – широкорозлогий чагарник до 3 м заввишки з тонкими коричневими пагонами, листки голі ланцетні з клиноподібною основою, зверху яскраво-зелені, знизу – сірувато-зелені, суцвіття з 2...3 пар мітелок, спрямованих під прямим кутом до несучого пагону, квітки дрібні жовтувато-білі з ароматом бирючини.

Гібриди:

– бузок Генрі – гібрид угорського й волосистого, широко розлогий кущ до 3 м заввишки, листя овальне або подовжено-овальне, загострене темно-зелене глянцево з глибоко втиснутими жилками, квітки в бутонах фіолетові, у розпуску – лілові, зібрані у вузьку мітелку – кисть, дуже ароматні;

– бузок гіацинтовий – гібрид бузку звичайного та широколистого, розлогий кущ, листя широкояйцеподібне або серцеподібне, загострене, восени коричнево-пурпурове, рожеві квітки за формою нагадують гіацинт, є з синювато-ліловими махровими квітками;

– бузок персидський – гібрид бузку афганського й дрібнонадрізаного, чагарник до 3 м заввишки з великою кількістю тонких дугастих сірих гілок і безліччю молодих гілочок, листя ланцетне загострене тонке щільне, світло-фіолетові квіти зібрані в рихлі широкі мітелки, є садові форми – alba з білими квітками, rubra – з червоними, lacinata – з ажурним пір'ястолопатним листям.

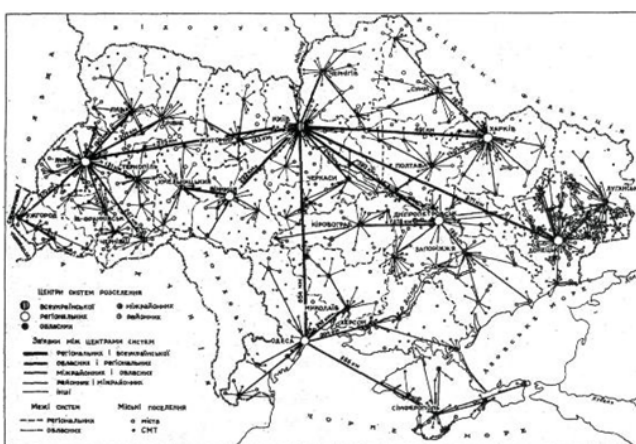
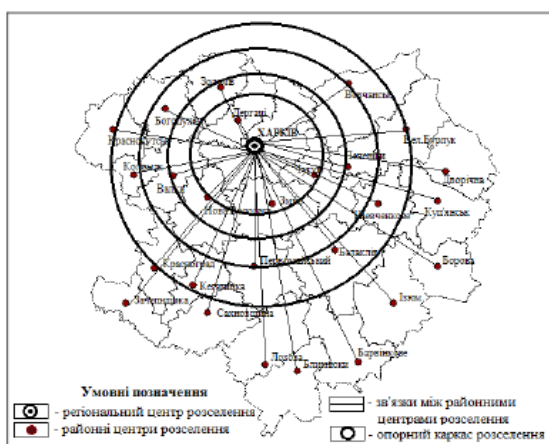
Система дощування (стаціонарна, рухлива) – комплекс трубопроводів з обертовими дощувачами й насадками з калібрувальними отворами, поливні шланги та ін., що слугують для рівномірного розпилення води в процесі поливу рослин.

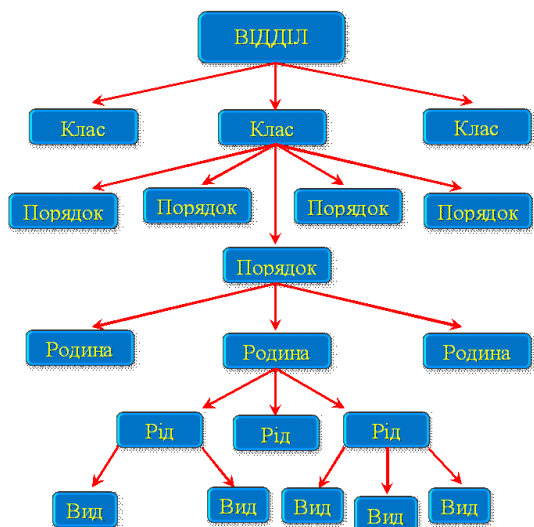
Система озеленення – взаємозалежне розміщення об’єктів озеленення в плані населеного пункту (міста, селища) і приміської зони, узгоджене із загальною планувальною структурою та елементами культурно-побутового обслуговування населення.

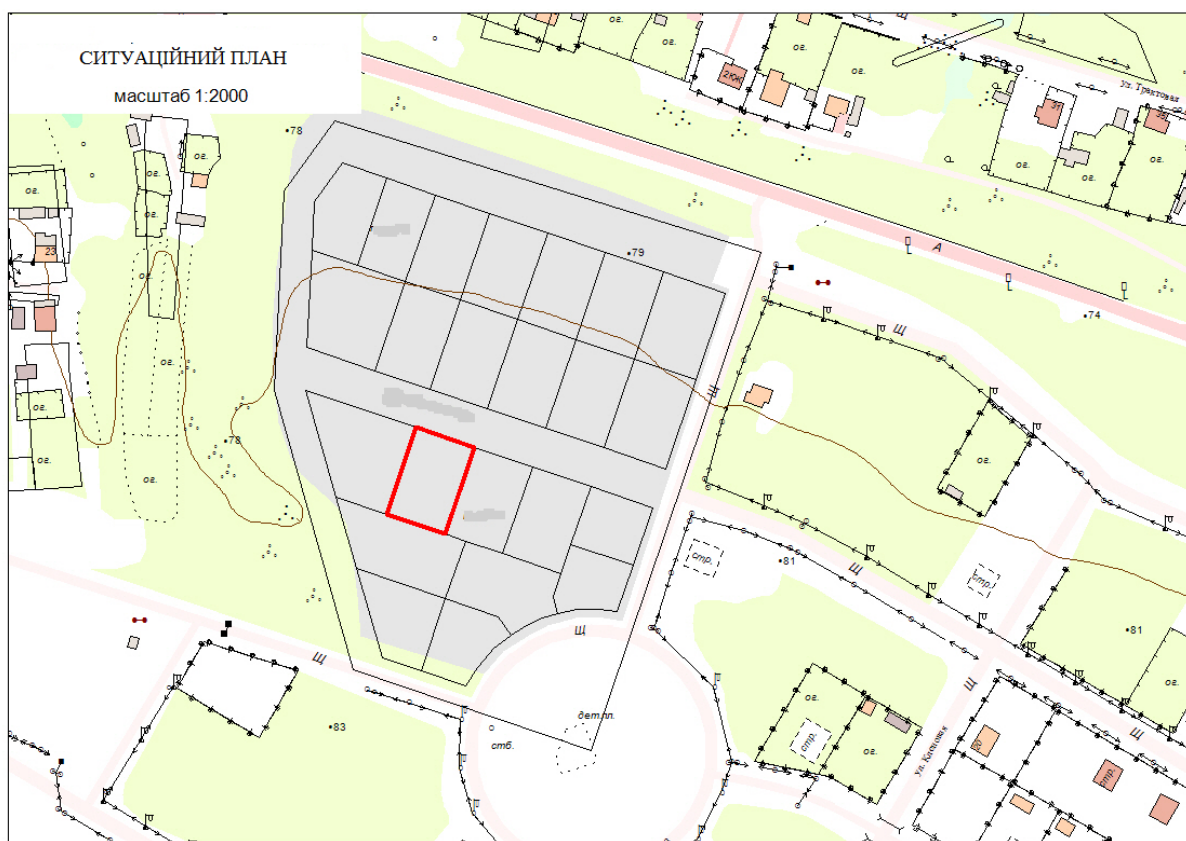
Система розселення – сукупність населених пунктів, об’єднаних сталими трудовими та культурно-побутовими зв’язками, орієнтованих на центр системи розселення.

Систематика рослин – класифікація (вид, рід, сімейство та ін.), угруповання, усебічний опис рослин, виявлення родинних відносин між ними, можливості їх угруповання в ландшафті, просторі.

Ситуаційний план – схематичне зображення ділянки в певному масштабі, виконане з дотриманням основних правил топографії, що дає уявлення про ситуацію на певній території. Він показує стан об'єкта в містобудівній, ландшафтно-планувальній системі регіону, міста або району з виявленням функціональних, композиційних і транспортних зв'язків. На такому плані зображено значну за розмірами територію, показано зв'язок території з навколишнім середовищем, проєктованої споруди з іншими об'єктами селища або міста. Також на ситуаційному плані повинні бути вказані лінії забудови, межі позначеного ділянки, схематично представлені основні будівлі й споруди із зазначенням поверховості, парковки, мережа транспортних комунікацій і назви вулиць, що примикають до території об'єкта. Ситуаційний план виконується схематично, у масштабі зазвичай значно меншому, ніж генеральний план.

Головні вимоги до ситуаційних планів:

- План повинен бути орієнтований за сторонами світу.
- Для побудови плану застосовують загальноприйняті топографічні умовні позначення.
- План забезпечується легендою – словесним описом значень застосованих умовних знаків.
- Топографічний масштаб ситуаційного плану повинен бути певним і витримуватися в будь-якій точці зображення. Розмір масштабу вказується в спеціально відведеному місці плану (зазвичай оптимальним масштабом є 1:2000, але іноді можуть знадобитися і плани більшого або дрібнішого масштабу).

– Інформативність ситуаційних планів повинна бути універсальною, для можливості проведення, на підставі плану, усебічної оцінки стану ситуації.

План повинен містити: межі земельних ділянок, які потрапили на план; житлові будинки та інші будівлі; дороги; зелені насадження (дерева, чагарники, газони, клумби та ін.); водні об'єкти; інженерні мережі та комунікації (мережі водопроводу, каналізації, газопроводи, теплофікаційні траси, лінії зв'язку, електропередачі та ін.).

Ситуація – 1) сукупність зображень на карті або плані за допомогою умовних позначень: рельєфу, водойм, річок, лісів, населених пунктів, шляхів сполучення тощо. Особливостей місцевості; 2) умови місцевості (де розташований сад, парк).

Сіянець – 1) рослина, вирощена з насіння; 2) одно-, дворічна деревна рослина, вирощена з насіння в плодovому, лісовому розсаднику.

Сімейство – у ботанічній класифікації – група родів, близьких за походженням.

Скансен (від *швед.* skans – укріплення) – музей під відкритим небом, у якому зібрані етнографічні пам'ятники з різних районів конкретного регіону, в основному пам'ятники народного дерев'яного зодчества. Іноді такі музеї поєднуються з парками. Один з найвідоміших комплексів подібного роду – парк Скансен у Стокгольмі (Швеція). Його назвою в

подальшому почали номінувати музеї під відкритим небом. Найбільший музей просто неба в Україні площею, яка становить більше 130 га, розташований на околиці Києва, у селищі Пирогово. У Львівській області – музей народної архітектури та побуту – «Шевченківський гай»; у Переяслав-Хмельницькому – музей народної архітектури й побуту Середньої Наддніпрянщини; у селищі Крилос Івано-Франківської області – музей народної архітектури та побуту Прикарпаття; в Ужгороді – Закарпатський музей народної архітектури й побуту; селище Колочава

Закарпатської області – музей під відкритим небом «Старе Село»; у Чернівецькій області – обласний музей народної архітектури та побуту; селище Рокини Волинської області – музей історії сільського господарства Волині.

С

Скарифікація (від *лат.* scarificare – надрізати, дряпати) – передпосівна обробка насіння деяких рослин з метою прискорення їх проростання. Полягає в порушенні цілісності насінневої шкiрки шляхом хiмiчного (розведена сiрчана кислота), температурного, механiчного впливу. Скарификацiю насiння необхідно проводити таким

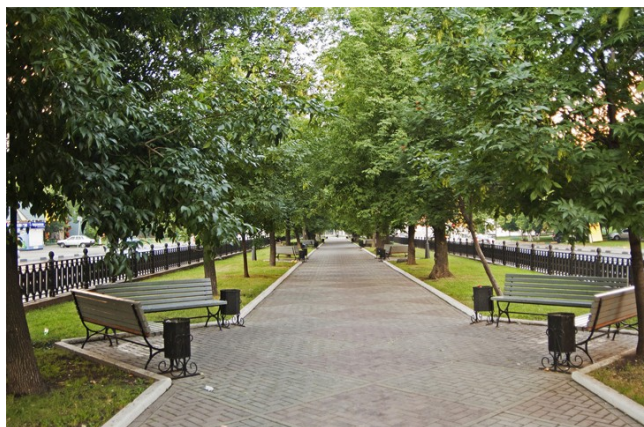
рослинам, як: люпин, запашний горошок, глід, буркун, конюшина, рицина, кісточкові культури (вишня, абрикос) та ін.

Скарифікація газону – видалення залишків соломки, розпушення ґрунту, зняття густого дерну, видалення моху, сміття, ретельне прочісування газону граблями. Метою скарифікації газону є: захист від гниття й розмноження

паразитів та бактерій; відкриття доступу повітря, поліпшення аерації; підтримка газону в гарному стані.

Сквер (*англ.* square – площа, квадрат від *лат.* exquadro – надаю квадратної форми) – упорядкована й озеленена декоративними рослинами невелика ділянка площею від 0,02 га до 2,0 га, яка є елементом архітектурно-художнього оформлення населених місць, призначена для короткочасного відпочинку населення. Розміщується зазвичай на площі, перехресті вулиць, або на прилеглій до вулиці ділянці кварталу. Їх територія обмежується по периметру живоплотом з чагарників або дерев, усередині розбивають квітники й газони. Планування скверу включає доріжки, майданчики, газони, квітники, окремі групи дерев, чагарників, елементи художнього оформлення у вигляді скульптури, фонтани та ін.

Озеленені ділянки площею менше 0,02 га, що прилягають до транспортних магістралей у вигляді острівців газонів і квітників без доріжок і місць відпочинку, ураховуються в складі вулиць як насадження спеціального призначення.

Скелетні гілки – найбільш товсті гілки, зазвичай гілки 1-го, 2-го і 3-го порядків, саме вони становлять основу (скелет) крони, діаметр їх, зазвичай, не менше 3...4 см.

Скельні рослини – рослини, що ростуть у тріщинах скель, на стінах будівель та ін. Широко використовуються для створення кам'янистих груп, гірок, рокаріїв, наприклад: роговик сріблястий, флокс чагарниковий, дзвіночок дивовижний, види товстянок тощо.

Скульптура в саду – вид просторового мистецтва, що створює об'ємне зображення, висічене з каменю, відлите з бронзи, п'гучного каменю – полістоуну та ін. Скульптура в садово-паркових ансамблях належить до малих архітектурних форм. У садах і парках має не тільки декоративне, але й нерідко символічне значення, наповнює пейзаж, додає йому певного ідейно-художнього сенсу. Деякі види скульптури є специфічними для парків, зокрема фонтанні комплекси, фігури зі стрижених рослин. Історія її використання сягає далекого минулого. Особливо широко представлені скульптури в італійських садах епохи Відродження, бароко і

рококо. Зараз, навіть, з'явилися сади скульптур. Розміщення скульптур у саду підпорядковане певним правилам:

- дотримання пропорційності;
- почуття міри: доцільно, щоб з кожної точки було видно один аксесуар, одна група з кількох;
- у регулярних парках скульптура підкреслює центр, перетин доріжок, акцентує початок алеї або вісти, вхід у будинок або альтанку;
- скульптури повинні бути стилістично поєднані з парком: хай-тек не підійде до класичного регулярного парку, мармурова Венера – авангардному саду, а також поєднувати в одній композиції античну колону, садового гнома й фігурку грибів.

Солестійкість рослин – здатність рослини виносити певне засолення ґрунту (рН вище 7). Є одною з ознак пустельних рослин, що ростуть у посушливих умовах. Рослини, пристосовані до існування в умовах надлишкового засолення, називають галофітами (протилежні їм глікофіти – рослини прісних незасолених місцезростань), вони можуть жити на ґрунтах з концентрацією солей понад 0,5%. Виділяють три групи галофітів:

– Евгалофіти («соленакопичуючі» рослини, справжні галофіти – солесос, сведа) – рослини з м'ясистим листям і стеблами, які накопичують у клітинах велику кількість солей. Вони володіють найбільшою стійкістю до солей, добре ростуть і розвиваються на найбільш засолених ґрунтах, поглинають з ґрунту велику кількість солей. Мають дуже високий осмотичний тиск, легко поглинають різні солі й накопичують їх у вакуолях.

– Криптогалофіти («солевиділяючі» рослини – кермек, тамарикс, деякі види лободи та ін.) – рослини, що поглинають значну кількість солей, але не накопичують їх у клітинному соку, а виділяють назовні через спеціальні секретуючі клітини, розташовані на поверхні листя і стебел. У цих клітинах накопичуються солі, а коли клітини наповнюються ними – лопаються і сіль залишається на поверхні листа. На місці загиблих клітин виростають нові секретуючі клітини.

– Глікогалофіти («соленепроникні» рослини – полин, лобода, кохія) – ростуть на менш засолених ґрунтах. Для цих рослин накопичення солей у клітинах також небезпечно, як і для глікофітів. Мембрани цих рослин малопроникні для солей. Високий осмотичний тиск у клітинах коренів створюється завдяки накопиченню в них цукрів, вільних амінокислот та інших осмотично активних речовин.

Солестійкі рослини: ячмінь, гірчиця, конюшина, капуста, цукрові буряки, шпинат, бавовник, обліпиха.

Солітер – одиночна рослина на відкритому просторі, яка виділяється своєю архітектонікою або привертає особливу увагу. У якості солітерів відбирають великі, добре розвинені екземпляри деревних, чагарникових або трав'янистих рослин, що відрізняються ефектним листям, рясним і тривалим цвітінням (штамбові троянди, кортадерія, міскантус та ін.), у деревних – оригінальною структурою стовбура й розгалуження, яскраво вираженою масою крони, забарвленням і мозаїкою листя, фактурою та забарвленням кори (каштан, дуб, липа, сумах).

Посадка солітера дозволяє розчленовувати й урізноманітнювати горизонтальний простір або зробити акцент на яку-небудь важливу частину композиції. Найбільш вигратшно солітер виглядає з відстані, що дорівнює подвійній або потрійній висоті рослини.

У якості солітера використовують не тільки декоративні дерева та чагарники, а навіть багаторічники й однорічники, наприклад, рицину звичайну. При

доборі рослин необхідно дотримуватися таких правил:

– рослина має бути декоративною, з великими квітками, красивої незвичайної форми листям, оригінальним силуетом;

С

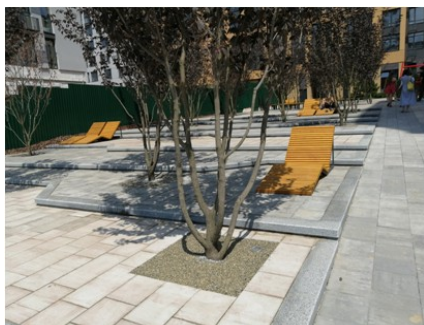
– рослина має не втрачати декоративність протягом вегетаційного періоду;

– у якості фону для солітера зазвичай використовують газон, проте, якщо солітер – крупномірна кімнатна рослина в контейнері, її можна розмістити і на мощеному майданчику.

Оригінальні солітери з витких рослин на опорах різної форми.

Солярій (від *лат.* sola – сонце) – майданчик для прийому сонячних ванн, часто влаштовується в парках, лісопарках, на відкритих, добре інсольованих місцях, на дахах, відкритих терасах, з південного боку будинку.

Сон рослин – періодичне зниження життєдіяльності або періодична зміна положення окремих органів рослин, переважно пелюсток квітки, суцвіть, а також листя, що відбувається протягом доби (наприклад, закривання квіток на ніч або на день, на період дощової погоди). Закривають свої квіти кульбаби, крокуси, тюльпани; згортають листя догори льон, картопля, конюшина, квасоля, лобода, схиляють їх додолу боби, кінський каштан, рокита, кислиця. Агрус на ніч притуляє ще зелені плоди ближче до гілки.

Сорт – 1) сукупність подібних за господарсько-біологічними та морфологічними ознаками рослин однієї культури, родинних за походженням, відібраних і розмножених для обробки в певних умовах; 2) господарська одиниця, отримана в результаті селекційного відбору гібридних форм, що відхиляються, і розмножується насіннєвим або вегетативним шляхом (сорт-клони).

Сортимент (рідше **сортамент**) – добір різних сортів, різновидів або форм рослин одного чи кількох споріднених видів, наприклад, сортимент бородатих ірисів, сортимент троянд.

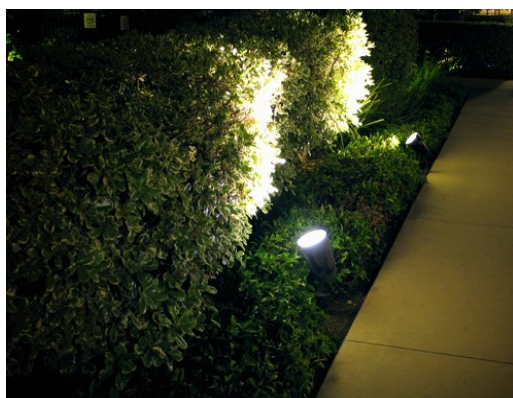
С

Соціальна інфраструктура – комплекс закладів, установ та підприємств обслуговування, які забезпечують соціальні запити населення у сфері охорони здоров'я, виховання й освіти, культури, фізичної культури і спорту, торгівлі, побутового, житлово-комунального обслуговування.

Соціально-планувальна

структура – просторова локалізація центрів громадського обслуговування населення різних рівнів і зон їх впливу, що поділяються за рівнем обслуговування; повсякденного обслуговування (мікрорайон, який складається з кількох груп житлових будинків); центри житлового району, що містять громадські установи періодичного обслуговування; центри планувальних районів; планувальних зон; загальноміські центри – центри міжселенного обслуговування населення міста та приміської зони, що забезпечують населення товарами й послугами епізодичного попиту.

Софїт – ряд ламп, розміщених угорі, унизу або з боків освітленого об’єкта, наприклад, квітника, декоративної скульптури на газоні.

Спа (Spa) – гідромасажні басейни, розташовані на відкритому повітрі й установлені на піднятих бетонованих, дерев’яних або кам’яних майданчиках, зазвичай навколо такого майданчика влаштовано газон. Зміну води в Спа можна проводити один раз на 4–5 місяців. Іноді

на майданчиках або газоні встановлюють рослини в контейнерах, використовують прийоми вертикального озеленення (трельяжі, решітки з виткими рослинами або опори з підвісними кошиками).

С

Спайдер (від *англ.* spider – павук) – тип квітки або суцвіття з вузькими трубчастими пелюстками або квітками вигнутими та спрямованими в різні боки. Такі суцвіття характерні для хризантем сортів Uncbur, Pevert, Shamrock, Bezuvio, квіток лілійника сортів Hurricane Bird діаметром до 30 см, Kindly Light та Wildest Dreams, і деяких видів бругмансії (*Brugmansia*).

С

Специфікація – перелік рослин, або деталей обладнання, благоустрою території (саду, двору та ін.). Специфікацію можна розмістити прямо на кресленні з планом об'єкта, або представити окремо у вигляді відомості (див. наступну сторінку).

Співмірність (пропорційність) – правильне за кількістю та величиною відношення складових частин до цілого, деталей до основної ідеї, побічних ефектів до головного.

СПЕЦИФІКАЦІЯ ПОСАДОК РОСЛИН										
Поз.	Найменування	Зображення	Од.вим.	Кіл.	Примітки					
1	Вейгела 		Шт.	5						
2	Курильський чай 		Шт.	1						
3	Бругмансія діжкова 		Шт.	1						
4	Калина тайгова рубін 		Шт.	1						
5	Хоста 		Шт.	4						
6	Хризантеми низькорослі 		М	17,18						
7	Гортензія 		Шт.	4						
8	Яблуня колон. 		Шт.	5						
Інв. № ориг.	Вим.		Кіл.	Арк.	№ док.	Підпис	Дата	Стадія	Аркуш	Аркушів
	Розробив									
	Специфікація посадок рослин									

С

Спокій рослин – стан рослин або видимих органів, що характеризується відсутністю видимого росту, крайнім ступенем пригнічення дихання та зниженням інтенсивності перетворення речовин. Спокій може бути наслідком нестачі води, будь-яких інших несприятливих зовнішніх умов – він називається вимушеним. Для рослин, які ростуть або культивуються в областях з сезонним кліматом, характерний глибокий спокій, який у нашій країні припадає на осінньо-зимовий період.

У спокою можуть перебувати насіння, бруньки, цибулини, бульби та кореневища.

Багато дерев помірної зони ростуть лише протягом кількох тижнів після початку зростання, а потім вступають у період, так званого літнього спокою. У цей період фотосинтез відбувається досить інтенсивно, але зростання припиняється. При цьому зазначається висока метаболічна активність, завдяки якій в апікальних бруньках утворюються листя й квітки, що розпускаються наступного року. Літній спокій можна перервати внесенням підвищених доз добрив, гарною вологозабезпеченістю. Скорочення довжини дня наприкінці кінці літа призводить до того, що багато дерев вступають у період глибокого спокою, який можуть перервати низькі температури протягом зими. Зміна фотоперіодизму викликає утворення інгібуючих ріст речовин і знижує синтез активуючих ріст гормонів, тобто метаболізм дерева переключається на рівень, відповідний стану зимового спокою.

З настанням весни вимкнений у точках зростання синтетичний апарат повинен якимось чином включитися. Це може відбутися або за рахунок поступового руйнування інгібіторів, або шляхом утворення речовин, що діють у якості метаболічних антагоністів інгібіторів. Припускають, що рослини використовують обидва способи.

У цей час найчастіше спокій поділяють на вимушений, причинами якого є несприятливі фактори зовнішнього середовища, і фізіологічний (глибокий), викликаний ендогенними факторами; в обох випадках відбувається затримка процесів росту й розвитку. Перехід у спокій – важлива пристосувальна властивість рослинного організму. У стані спокою клітини мають максимальну здатність до виживання в найнесприятливіших умовах.

Сприйняття і кут зору – при плануванні ландшафтних композицій для найкращого сприйняття об'єкта обов'язково враховується ступінь його віддалення від спостерігача. Кут зору показує ступінь віддаленості глядача від об'єкта. При куті зору 45° (відповідає відношенню висоти об'єкта до відстані від нього до глядача 1:1) людина ясно сприймає

деталі просторової форми, а її загальний об'єм – лише фрагментарно. При віддаленості, яка визначається кутом 27° (співвідношення висоти і відстані 1:2), можливо найбільш повне сприйняття об'єкта, і деталей, і загального об'єму. Чим менше кут сприйняття, тобто чим більше відстань від об'єкта до спостерігача, тим швидше губляться деталі, але більш чітким стає загальний об'єм.

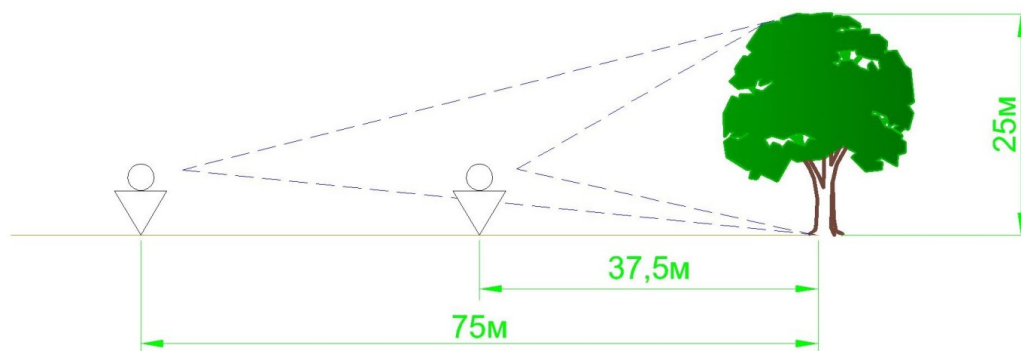
Найбільш гарним є кут 27° (співвідношення 1:2), який забезпечує найбільш повне зорове сприйняття просторової організації пейзажу, його об'ємної форми і основних деталей.

Відстань 12...15 м від спостерігача визначає межу зони сприйняття елементів «переднього плану», що забезпечують стереоскопічний ефект.

Відстань 25 м становить граничний радіус, при якому добре проглядається форма та структура листя й стовбура, усі відтінки кольору та їх поєднання, фактура, дрібні деталі, контури дерев і чагарників.

На відстані від 60 до 130 м оптимально сприймається глибина площ, галявин та ін.

При плануванні елементів пейзажу слід враховувати, що найкраще об'єкт сприймається, якщо він розташований на відстані, що перевищує його висоту від 1,5 до 3 разів.

Оптимальна відстань сприйняття об'єкта

Ставок – штучна водойма для утримання та зберігання води, головним чином поверхневого стоку, що влаштовується в природних зниженнях, а іноді в штучно створених заглибинах

(ставок-копань). Один з провідних декоративних елементів парків, садів. Композиція ставка зазвичай включає художньо оформлені греблі, пристані, містки тощо.

Стадії проектування – етапи проектування об'єктів озеленення: робочий проект, техноробочий проект, технічний проект. Робочий проект (робочі креслення) – фіксує остаточні рішення, містить повний комплект технічної, фінансової, організаційної документації, необхідної і достатньої для виконання всіх робіт з будівництва (реконструкції) об'єкта. Технічний проект – містить докладнішу розробку основних рішень. Зазвичай, проектування здійснюється у дві стадії – проектне завдання і робочий проект, для складних об'єктів та об'єктів великої архітектурної значущості виконуються всі три стадії проекту, для невеликих, простих, дуже поширених об'єктів нерідко одностадійне проектування – техноробочий проект. Розробляється на основі затвердженого технічного проекту, у якому відображаються в робочих кресленнях усі потрібні деталі з урахуванням послідовності технологічного процесу.

Стадії містобудівного проектування – установлені такі стадії:

– проект районного планування (ПРП) – охоплює частину території області, один або кілька адміністративних районів, що мають спільну систему господарських і планувальних зв'язків. Межі районів (об'єктів планування) визначаються за схемами районного планування. У деяких випадках проекти районного планування виконуються для крупних і найкрупніших міст, а також для групи сільських населених пунктів, агломерацій, курортних районів тощо. Проект районного планування є попередньою стадією розробки генерального плану міста. Графічні матеріали виконуються в масштабах 1:50000, 1:25000;

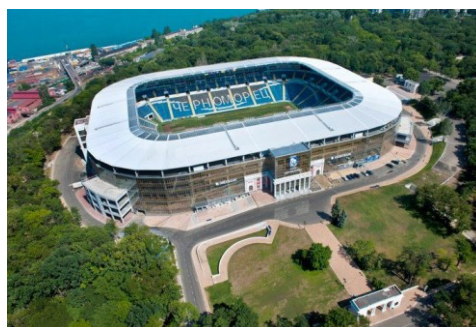
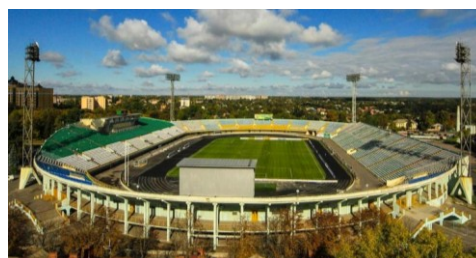
– генеральний план міста – є основним видом містобудівної документації на місцевому рівні, призначеної для обґрунтування довгострокової стратегії планування й забудови та іншого використання території населеного пункту. Є основним документом, що визначає планувальну структуру населеного пункту, функційне зонування його території, розміщення центрів обслуговування, організацію транспортних зв'язків та інженерного забезпечення. У Сполучених Штатах Америки, наприклад, муніципалітет вважається недієздатним, якщо місто не має затвердженого генерального плану. Строк дії генерального плану населеного пункту не обмежується. Основні показники генерального плану населеного пункту розраховують на етап 15–20 років. Для основного креслення використовують масштаби 1:25000; 1:10000; 1:5000. Їх розробці передують техніко-економічне обґрунтування (народногосподарська концепція) розвитку міста, завданням якого є визначення напрямків містоутворюючої бази, динаміки чисельності населення і варіантів територіального розвитку;

– план зонування території (зонінг) – це містобудівна документація на місцевому рівні, яка визначає умови й обмеження використання території населених пунктів (Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»). Зонінг визначає межі зон (підзон) однорідних видів та умов використання на території населеного пункту й установлення, диференційовано по зонах (підзонах), містобудівних регламентів. Розробляється на основі генерального плану населеного пункту. Зонінг розробляють із застосуванням геоінформаційних технологій у векторній формі на актуалізованій картографічній основі деталізації об'єктного складу в масштабі 1:2000, 1:5000.

– проект забудови – масштаби основних графічних матеріалів проекту забудови – 1:500 або 1:1000; проект забудови здійснює перехід від містобудівного до об’ємного проектування. На цій стадії відбувається прив’язка в натурі реальних розмірів будівель і споруд, основних елементів благоустрою. Розрахунковий термін проектів забудови – 2–5 років. Масштаб проектування 1:500.

– проект детального планування (ПДП) – виконується на окремі райони міста (житлові, виробничі, рекреаційні). Його розрахунковий термін становить 5–10 років. У ПДП поряд з планувальними питаннями вирішують організацію забудови, створюють основу для проектування окремих будівель і споруд, завдяки переходу від двомірного зображення генерального плану до тримірного об’ємно-планувального рішення. Але головна мета ПДП – розбивочні креслення плану червоних ліній мікрорайонів і кварталів, який виконується в масштабі 1:2000.

Стадіон (від *грец.* στάδιον – місце для змагань з бігу) – різновид спортивного парку, територія з розвиненим комплексом спортивних майданчиків, тренувальних полів, спортивних арен та ін. Насадження в загальному балансі території стадіону повинні становити не менше 50%.

Стайлінг (*англ.* styling – стилізація від *англ.* style – стиль) – засіб естетизації зовнішнього вигляду виробу, об’єкту індустриального дизайну, при якому його експлуатація, технічні, функціональні властивості залишаються, в основному, без зміни. У ландшафтному дизайні означає надання об’єкту нового комерційно вигідного вигляду, більшої відповідності вимогам існуючої моди. Наприклад, у історичній частині національного дендрологічного парку «Софіївка» зробили реконструкцію та поруч з ним, на пустирі, створили єдиний у Східній Європі фентезі-парк під назвою «Сучасна Софіївка».

Стафаж (від *англ.* staff – персонал, штат) – скульптурне, мальовниче, макетне зображення людських фігур, тварин, побутових предметів, що встановлюються на алеях і галявинах для пожвавлення паркового пейзажу. Це незначні деталі, що не несуть основну ідею художнього твору (наприклад, у живописі – дрібні зображення людей і тварин, у квітковому аранжуванні – зелень, листя).

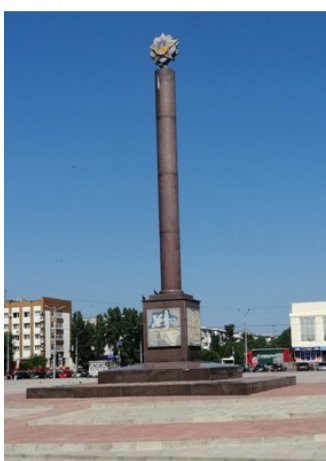

Стей-софт – формовочна маса, що не твердне. Використовують у якості кріплення в аранжуваннях із сухих або штучних квітів, які згодом розбирають і застосовують для інших композицій, або в тих випадках, коли композиція містить тимчасові аксесуари, наприклад, свічки або фігурки. Замість стей-софт можна використовувати пластилін.

Стежкова мережа – мережа стежок і доріжок шириною до 1,5...2 м, характерна для лісопарків і парків, прокладається відповідно до умов рельєфу; позовжні ухили не можуть бути крутіше 8°.

Стела (від *грец.* στήλη, stēlē – стовп) – вертикально стояча кам'яна (гранітна або мармурова) плита з написом, рельєфним зображенням, зазвичай має меморіальне значення. Установлюється в якості похоронного або пам'ятного знаку. У парках стела встановлюється на знак подій суспільної значущості, на честь окремих осіб, іноді в якості прикордонної позначки біля входу або будь-якого природного кордону.

Стенд (від *англ.* stand – стійка, підставка) – щит, стійка, на якій розташовані для огляду будь-які експонати виставки, товари у вітрині (наприклад, у квітковій крамниці), або інформація про об’єкт.

Стерильний пагін (вовчок або жировий пагін) – пагін з великими листками, що утворюється в нижній частині та великих гілках, ближче до їх основи або на згинах, при старінні плодових дерев або при надто сильній їх обрізці. Відрізняється високою інтенсивністю росту, зазвичай, безплідний. Іноді для отримання екземплярів з особливо великими листками утворення вовчків стимулюють штучно – посадкою дерева «на пень», зокрема в айланту, клена ясенелистого та ін. У штамбових рослин, особливо плакучих, отриманих шляхом щеплення, вовчки неодмінно видаляють, щоб зберегти форму крони.

Стерильна квітка – безплідна квітка з недорозвиненими членами (тичинками), видозміненими в пелюстки, не здатна утворювати насіння. У суцвіттях рослин сімейства складноцвітих крайові язичкові квітки доволі часто стерильні й не утворюють насіння. До такого типу квіток належать багато махрових. Наприклад, калина, бульденеж, троянда, гортензія.

Стилізація – формальне наслідування художньому напрямку, стилю минулого, зокрема на догоду моді. Виявляється в запозиченні зовнішніх декоративно-образотворчих форм і методів, що не відповідають конкретній ситуації, у якій знаходиться об’єкт художньої композиції (включаючи його безпосереднє оточення, матеріал, функцію, конструкцію, соціально-історичний контекст та ін.).

С **Стиль** (лат. *stilus, stylus*, від грец. *στυλος* – загострена паличка для письма) – 1) у садово-парковому мистецтві панівна в певний історичний період стійка сукупність композиційно-планувальних, будівельно-агротехнічних принципів і прийомів. Стиль відображає естетичні ідеали суспільства, його художні смаки; 2) історично

сформована відносно стійка спільність образної системи засобів і прийомів художнього вираження, зумовлена єдністю ідейного змісту мистецтва. Цим поняттям визначаються великі етапи в розвитку садово-паркового мистецтва: романський, готика, ренесанс, бароко, рококо, класицизм, романтизм, модерн; 3) стиль у ландшафтному дизайні – це певне трактування основних правил і прийомів планування, устаткування, колористики саду. Прийнято розрізняти два основних традиційних стилі: регулярний і пейзажний (французький та англійський). У ХХ столітті в садово-парковому мистецтві склалися два основні стилі планування:

– сучасний регулярний – з елементами регулярності, побудований на принципах несиметричної рівноваги з використанням геометричних фігур у планувальному рисунку саду, в остаточному вигляді отримав утілення в роботах Едвіна Лютенса та Гертруди Джекіл, для яких характерне поєднання геометричних форм планування з асиметричними композиціями з рослин;

– новий ландшафтний – у його основі лежить хвиляста лінія, а фігури планування довільні, абстрактні композиції вибудовуються за принципом асиметричної рівноваги.

Стилі садово-паркового мистецтва розділяють на історично сформовані й сучасні. До історичних стилів належать: пейзажний (англійський), регулярний (французький), голландський, кантрі (сільський), китайський, колоніальний, мавританський, прованс, середземноморський (італійський), японський. До сучасних стилів відносять альпійський, мінімалізм, модерн, хай-тек та екостиль.

Стиль пейзажний (англійський) склався в Англії на початку ХVІІІ століття. Концепція стилю – любов і дбайливе ставлення до природної флори, спільність людини й природи, баланс між легкою недбалістю, майже занедбаністю та доглянутістю саду. Пейзажному стилю властиві: плавність контурів і ліній, відсутність прямих і гострих кутів;

єдність садової ділянки й будинку; вертикальне озеленення; бруковані каменем звивисті доріжки, що імітують стежки; охайні газони, як місце для пасивного відпочинку; використання рослин різної висоти для створення рельєфності й мальовничих коридорів; велика кількість

багаторічних рослин; природної форми водойма або струмок; клумби у вигляді квіткових «килимів» і горбків; безліч кольорів, колірні контрасти. Найбільш використовувані квіти: троянди, бегонії, лобелії, маки, червона шавлія, дельфініум. Малі архітектурні форми, характерні для пейзажного стилю: дерев'яні або кам'яні лавки, розташовані в кінці доріжок, вазони з квітами, романтичні альтанки, маленькі містки, ковані ліхтарі. Характерні особливості: наявність одного або двох старовинних предметів (статуя, лавка). Колірна гама: зелень з крапленнями сріблястого, білого, яскраво-червоного, бузкового відтінків.

Стиль регулярний (французький) виник у Франції, його концепція – «людина – архітектор природи» – раціоналізм, логіка, пропорції. Регулярному стилю, зокрема, властиві: дзеркальна симетрія, прямі алеї, бездоганна геометрія клумб і газонів; головний партер – прямокутний газон, оформлений античної статуєю, вишуканим квітником, вазами, кольоровим піском і гравієм;

фонтани, скульптури й клумби як центри композицій; боскети – зелені «кімнати», оточені стінами з рівно підстрижених дерев і кущів; велика кількість рабатоk уздовж доріжок утворюють складний візерунок; птучні ставки ідеально правильної, геометричної форми; класичні альтанки і бельведери на перетині алеї, що виконують роль оглядових майданчиків, звідки можна милуватися садом; строгих силуетів топіарі, вазони з квітами; античні статуї або скульптурні композиції. Усі малі архітектурні форми в саду (фонтани, скульптури, садові лавки та ін.) поставлені в ретельно обраних точках, на перехрестях доріжок, щоб підкреслювати симетрію території. У регулярних садах використовують колони та кам'яні кулі, ковані перголи й арки, чітко окреслені живі бордюри. Відмітні ознаки рослинності: невисокі дерева й чагарники із щільними кронами, які відмінно формуються – кипариси, туї, бересклет, липи, спіреї, клени. Квіти: тюльпани, лілії, цикламени. Колірна гама: природна зелень, білий, блакитний, блідо-жовтий. Прикладами ландшафту регулярного стилю є ансамблі Версаля, Сан-Сусі, Тюільрі, Петергофа, Гайд-парк та інші.

С **Стиль голландський** – це пасторальність, яскрава барвистість, зразковий, випещений вигляд. Голландському стилю властиві: партерний газон, центр саду і гордість власника; жива огорожа; мала кількість дерев (перевага віддається квітам і чагарникам); мікс-бордери уздовж садових доріжок; сільський декор, забавні статуєтки; клумби у візках.

Квіти: злаки, камассія, гіацинти, крокуси, тюльпани, лілії, нарциси, дельфініум, головатень, наперстянка. Неодмінна умова голландського саду – відкритість, тому суцільні паркани не встановлюють, а задовольняються огорожею з ялівцю, самшиту, кизилу або огорожею з рідких кованих прутів. Доріжки засипають тріскою або галькою, облаштовують майданчики, на яких ставлять павільйони, елементи декору. Для голландського саду характерні прикраси ручної роботи (хенд-мейд): це вози, «завантажені» квітами; декоративні млини й колодязі; колеса, дерев'яні відра і бочки, комоди і валізи, пристосовані під міні-клумби. Скульптури: кам'яні жаби, гноми, ворони, русалки. Колірна гама: соковита зелень, червоний, синій, білий кольори.

Стиль кантрі (сільський) – характеризується сільською простотою, ідеєю єднання з природою. Кантрі стилю властиві: простота й легка хаотичність; доріжки, посипані гравієм або вимощені камінням із зазорами, покритими травою; наявність плодкових дерев і городніх грядок; квіти, що ростуть не тільки на клумбах; повзучі, виткі рослини на зборах; декор з «сільських» предметів – фрагменти плетеного

тину, вози й колеса, глиняні горщики та глечики, бочки; плоди в ролі квітів – гарбуза, фізаліс, грона винограду й горобини; поєднання садових і диких культур в одні групи. Квіти: соняшник, мальва, космея, ромашка, календула, чорнобривці, хости, фактурного виду папороті. Квіти ростуть не на клумбах, а просто на вільних галявинах, поблизу плодкових дерев і між овочевими грядками. Малі архітектурні форми: дерев'яні або лозові меблі невігадливого вигляду, шпаківні, гойдалки, грубі, ручної роботи огорожі, городне опудало. Декор: сільський посуд та начиння, усілякі діжки, дишла й коромисла, оформлені квітами.

Стиль китайський – заснований на положеннях фен-шуй: рух води й вітру, головних стихій у даоському світогляді, народжує енергію ци, яка повинна пронизувати і будинок, і сад. Китайському ландшафтному мистецтву тисячі років – перший у світі парк з’явився в окрузі Сучжоу. Енергія ци вільно циркулює лише з природних,

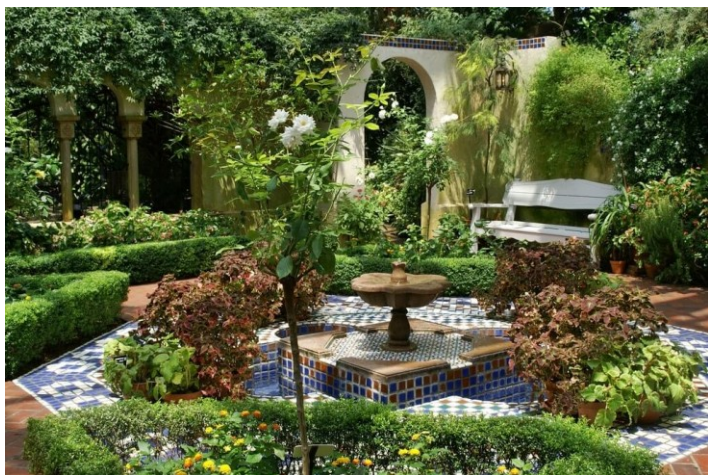
нерукотворним лініях і контурах – у саду не може бути симетрії, паралелей, прямих кутів. Китайський сад підпорядкований таким правилам: усі предмети повинні складати єдині, завершені композиції; метою такого саду є оздоровлення, це «зал» для занять цигун і медитації; з будь-якого місця повинен проглядатися новий пейзаж, створюючи враження безмежності ландшафту; вода присутня в спокійному стані та в русі; обов’язкова наявність чайної альтанки або будиночку; різноманіття рослин. Флора в китайському саду – суцільна символіка: сосна – сила духу, персик – щастя, ялівець – здоров’я, ялиця – довголіття та ін. Люблять у Китаї жасмин, хризантеми і півонії, чайні троянди, жоржини, іриси.

Стиль колоніальний – поєднав традиції Старого Світу з практикою жителів колоній. Колоніальному стилю властиві: прості, утилітарні матеріали; веранда або тераса як відправна точка саду; рослини й топіарі у великих діжках; білий дерев’яний парканчик; кілька сентиментальних скульптур;

вільність, легка неухажність, що проглядаються в манері оформлення. Сад у колоніальному стилі починається на веранді, оповитій плющем і хмелем. Садові доріжки подібно до голландських посипають тріскою або покривають дерев’яним настилом, плитняком. На ділянці розташовують невеликі скульптури з каменю, гіпсу, кераміки або дерева: це кролики і качки, янголята та ін. Малі архітектурні форми: невеликий фонтан, ковані арки й перголи, садові меблі зі струганих дощок, ротанга, лози або бамбука, крісла-гойдалки та гамак. Рослини в діжках, вазонах, контейнерах, урнах: гіацинти, нарциси, півонії, лілії, флокси, бегонія, запашний тюльпан і горошок, гвоздики, гортензії. А також пряні й лікарські рослини: шавлія, ехінацея, лимонник, майоран. Серед дерев переважають плодови.

С

Стиль мавританський – це втілена казка, оазис, повний фарб, звуків та ароматів. Пишність і розкіш – його головні ознаки. Мавританському стилю властиві: відособленість, закритість; принцип чор-бак в основі планування; класичні норми, симетрія; клумби у формі квадратів, іноді кіл; басейни та фонтани, оброблені арабською мозаїкою; наявність фруктових

дерев, що солодко пахнуть; запашні квіти і трави; лежанки, лавки в тіні. Східний сад захований від сторонніх поглядів за високим кам'яним парканом – це квадрат, розділений на чотири рівні частини (правило чор-бак) доріжками й кущами. Усередині кожної частини – водойма, фонтан або навіть басейн. Рослини: персики, айва, абрикоси та груші, з жасмин і троянди, тюльпани, гіацинти і лілії. Малі архітектурні форми: альтанки у формі наметів, нависи з тонких, повітряних тканин і скляних намистин, мозаїка. Колірна гама: соковита зелень, пурпурний, жовтий, фіолетовий кольори.

С

Стиль прованс – це стиль французьких сіл: милий, душевний, грубуватий і вишуканий одночасно. Стилю прованс властиві: фруктові дерева зі сформованими у вигляді пальмет силуетами; кам'яні тераси, підпори зі старого, шорсткого туфу, пісковіку або черепашнику; безліч квітів пастельних відтінків; грядки з прованськими травами; альтанки «під старовину» з такими ж меблями; перголи та шпалери; кам'яний колодязь і (або) фонтан; вузькі бруковані стежки, прокладені додатково до широких основних доріжок. Рослини обирають з листям різних, але м'яких відтінків: яблуні, оливи, липи, абрикоси, платани, дубровник, виноград. Основні доріжки покривають прямокутною або квадратною керамічною плиткою, додаткові посипають білим піском. Тінь у французькому саду створюють перголи, що слугують підтримкою для гліциній і лозинців. Водні пристрої: невеликий фонтан з дикого каменю, джерела, вмонтовані в кладку підірних стін, колодязь або басейн з бортиками, прикрашеними керамічними вазами з квітами. Квіти та пряні трави: гортензії, дельфініум, лаватера, космея, люпин, лаванда, гісоп, розмарин, чебрець, аніс, материнка, м'ята, чебрець. Малі архітектурні форми: альтанка та садові меблі дерев'яні, з патиною й тріщинами. Колірна гама: ніжно-зелений, білий, рожевий, небесно-блакитний і лавандовий.

Стиль середземноморський (італійський) – південний варіант ландшафту, курорт біля будинку.

Середземноморському стилю властиві: гра світла й тіні; патіо як центр композиції; тропічні рослини в керамічних діжках; басейн; перголи й парасольки; широкі, фарбовані білою фарбою лавки; бруковані мозаїкою доріжки та майданчики; кам'яні тераси або широкі сходи. Середземноморський сад – синтез

каменів, теракоти, рослин, що оточують воду в басейні. Патіо покривають керамічною плиткою; для тентів використовують білу, блакитну, жовту парусину. Озеленюють територію пальмами в діжках, кипарисами, магноліями, акацією, сріблястими оливами, мигдалем і фісташками. Квіти: крокуси, гіацинти, кучеряві троянди, ротики та левкої, лілії, примули, безсмертник, кермек, декоративні луки і злаки. Малі архітектурні форми: перголи, гроти, вазони у формі амфор, квіткові кашпо, коринфські колони й портики, імітація античних руїн. Колірна гама: відтінки піску й моря.

Стиль японський – територія не для веселощів, а для роздумів і споглядання, частина світогляду. У ньому немає випадковостей, естетики заради естетики: усі компоненти символізують певні стихії, висловлюють інь і янь. Японському стилю властиві: асиметрія як основа планування; безліч каменів від великих валунів до дрібного гравію, групи з них (сади каменів); крони дерев, сформовані у вигляді пагорбів;

різноманітність водойм: струмок, ставок, кам'яна чаша з водою; бруковані, покрокові стежки; «сухі» струмки; мох, папороть; огорожі з бамбука, ворота; альтанка – чайний будиночок. Одна з важливих характеристик японського саду – його позасезонність, він планується так, щоб сприяти роздумам і спогляданню в будь-який час року. Для японського саду використовують не тільки вічнозелені рослини, але і японські ліхтарики в гілках, дерева зі звивистими стовбурами, химерні коріння й корчі. Малі архітектурні форми: лавки з грубо розпиляного дерева або з каменю, витончені, вигнуті містки над струмками, канати. Доріжки символізують життєвий шлях і покриті плоскими камінням, кожен на крок. Рослини: сосна і клен, вишня, бамбук. Колірна гама: сіро-зелений, білий, коричневий, червоно-коричневий, карміновий; переходи від кольору до кольору нерізкі, розмиті.

С **Стиль альпійський** – мальовничий і досить простий у догляді стиль. У ньому безліч каменів, а їм не потрібно добрива, підживлення, пересадки. Альпійському стилю властиві: рельєфність, горбкуватість; відсутність огорож, парканів; альтанки, розташовані там, звідки добре проглядається сад і околиці; грядки між камінням. Для

облаштування саду використовують камені – від гальки і гравію до валунів граніту й пісковика. Зонування в альпійському саду має умовний характер: ділянки поділяють подіуми, перепади висоти, «сухі» струмки. Альпійський ландшафт не має чітких меж і створює єдине ціле не тільки з будинком та іншими будівлями, але й з пейзажем, який простягається за ділянкою. Особливості альпійського стилю – прості, зроблені з дерева навіси, велика кількість прямокутних, квадратних контейнерів для рослин, «сухі» струмки, невеликі водойми, з'єднані з альпійськими. Рослини: гірські сосни, карликові туї та ялини, ялівець, барбарис, жимолость, бузок, японська айва, ягідні культури, папороть, хости, альпійські айстри, очитки, армерія, злаки й полин, маргаритки, фіалки, майорці, люпин, флокси, ротики, маки, дзвіночки. Колірна гама: сірий (камені), білий, бузковий, червоний, жовтий, волошковий.

Стиль мінімалізм – це лаконічність і гранична спрощеність. Цьому стилю властиві: використання перепадів рельєфу для поділу на зони; простір, відокремленість предметів; сходи, сходи; прямі, як стріли доріжки; геометрична правильна водойма. Малі архітектурні форми: поліровані кулі з металу, каменю або бетону; строгі ефектні світильники-діоди, пофарбований гравій, негроміздкі вуличні меблі з пластика або алюмінію. Дерева й чагарники чітких графічних форм: це платани, ялини і туї, колоноподібний ялівець. Для вертикального озеленення використовують хміль, актинідію, дикий виноград. Для покриття ґрунту доречні осоки й папороті, мохи та злаки. Квіти: майорці, петунії, айстри, хризантеми висаджують у дерев'яні або пластикові ящики, що підкреслює урбаністичний дух стилю. Колірна гама: сірий, сріблястий, білий, бежевий, світло-коричневий.

Стиль модерн – це вишуканість, лінива обтічність форм, елегантність і наліт розкоші. Стилю модерн властиві: підкреслення структури саду, малих архітектурних форм; плавні, дугоподібні, хвилясті лінії; використання сучасних матеріалів; велика кількість акцентів; контрастність кольору і текстур, чергування добре освітлених ділянок і затемнених; асиметричні клумби і квітники. Модерн ближче до пейзажного стилю з його запереченням правильних, невластивих живій природі обрисів. Центральною точкою саду-модерн є будинок відповідного стилю. Рослини висаджуються групами, у середині – незвичайні, екзотичні (наприклад, чагарник або дерево з листям оригінального кольору, яскравими ягодами, химерним стволом). Для створення контрастів поєднують високий дуб і приосадкувату вербу, звичайні породи з карликовими. Широко використовують виткі рослини: дикий виноград, плющ і ломиніс. Стилістика тут вимагає химерності, загадковості, яких додають іриси, лілії, настурції, маки, конвалії, нарциси, строкаті сукуленти й лапаті папороті. Для саду-модерн характерне використання квіткових контейнерів чітких контурів, великих, бетонних або теракотових плит, фактурного садового паркету, фігурок птахів, жуків і метеликів. Ковані решітки з рослинним візерунком, вмонтовані в альтанки, лавочки, ліхтарі й огорожі. Колірна гама: бежевий, шоколадний, сріблястий, рожевий, бордовий, синій тони.

Стиль хай-тек у ландшафтному дизайні підпорядкував природу новітнім технологіям. Цьому стилю властиві: виразні, рубані форми, чіткі межі, прямі кути;

поліровані камінь і дерево; великі деталі зі скла, металу, обробка композитними матеріалами; прямі або звивисті алеї; дуже доглянутий, гладкий газон; опори для вертикального озеленення; карбованої форми водойми в бетонній окантовці; прямі сходи; сучасні світильники як засіб декору та ландшафтне підсвічування; огорожі у вигляді кубів,

прямокутників, куль. Для озеленення обирають не дуже високі дерева й чагарники з жорсткими, щільними кронами: самшит, ялини, ялівець, платани, барбарис, глід, кизильник. На газонах розбивають невеликі, своєрідні клумби з папоротей, хост, сукулентів. Прямі доріжки акуратно й щільно вкриті бетонною плиткою, дерев'яними плашками або посипані білим, фарбованим гравієм. Малі архітектурні форми: кулі, кулясті вази з полірованого каменю та дзеркального металу, абстрактні монументи, світлодіодні лампи, сферичні альтанки з металу або деревини, штучні камені, компакт-диски на гілках. Колірна гама: суміш сірого, шоколадного, сріблястого, синього, фіолетового з краплянням червоного, рудого, чорного кольору.

Екостиль (натургарден) характеризується мінімальним вторгненням у природне середовище заради збереження максимальної натуральності пейзажу. Натургарден – локальна, самодостатня екосистема, у якій усі елементи пов'язані й підтримують один одного. Екостилю властиві:

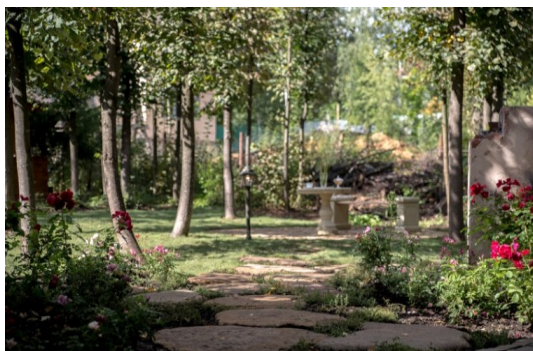
матеріали природного походження, типові для певної місцевості; справжність, нерукотвірність рельєфу; поєднання садових квітів з дикорослими, рослин і каменів; природні галявини, укриті не газонною а дикою, польовою травою; нерівні, переривчасті доріжки, недбало, із зазорами викладені камінням; лісові дерева й чагарники;

флора, характерна для конкретної місцевості. Малі архітектурні форми: примітивні на вигляд меблі з дерева, лози або ротанга, кам'яне вогнище, курінь або навіс; пні і корчі, спиляні дерева замінюють лавки і статуї; ліхтарі, з пляшок, підвішених до дерев; годівниці для птахів; вироби з лози або пеньки. Колірна гама: неяскраві, природні тони.

«Стихійний» дизайн – непрофесійне та неотрефлексоване свідомістю споглядання середовища, що неперервно відбувається на основі природних схильностей людини до облаштування місця свого проживання за допомогою кмітливості та наслідування власним уявленням про красу й порядок.

Стійкість зелених насаджень – здатність насаджень зберігати характер функціонування в умовах дії і антропогенних чинників, і природних негативних чинників.

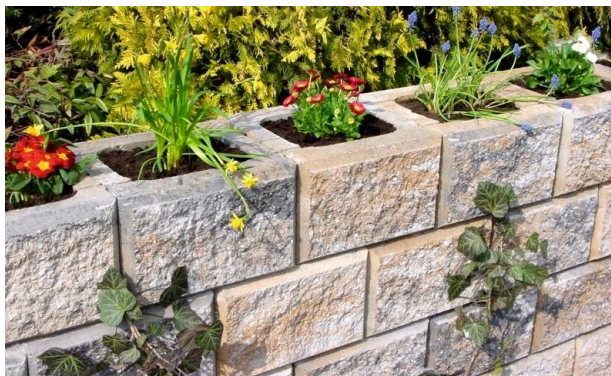

Стійкість ландшафту – здатність ландшафту зберігати в умовах антропогенних впливів структуру і властивості.

Стійкість матеріалів – здатність матеріалів протистояти несприятливим впливам низьких негативних та високих температур, вологи, мікроорганізмів, агресивних хімічних речовин.

Стінка декоративна – споруда з каменю, бетону, цегли, може бути досить легкою, ажурною, мати різні обриси (прямокутні, криволінійні). Використовується для відділення ділянки, оформлення й маскування допоміжних будівель, захисту від вітру. Для обробки використовують майоліку, ліпний рельєф та ін.

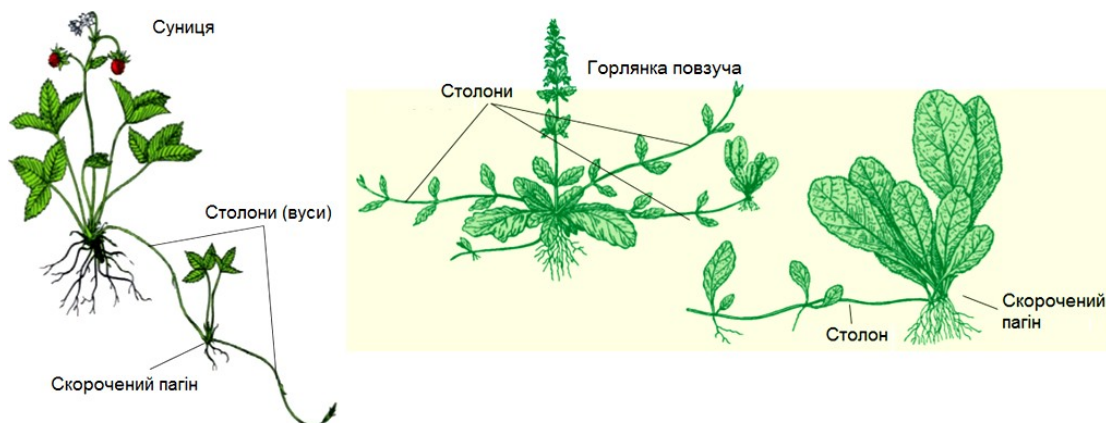

Сланник – низько-рослий чагарник, що стелється землею, наприклад, ялівець даурський, деякі види дроку. У гірських умовах у верхній межі дерева (дуб крупношильниковий, береза, бук, кедр) набувають сланкої форми.

Столони – тонкі повзучі подовжені надземні або підземні пагони з метаморфізованим (перетвореним на лусочки) або повністю редукованим листям. Зазвичай досить недовговічні. Надземні столони часто називають плітьми, наприклад, у горлянки повзучої, зеленчука, мітлиці повзучої, перстачу гусячого, нечуйвітру волосистого.

Стратифікація (від *лат.* stratum – шар + facio – роблю, тобто розшарування) – витримання насіння при низькій температурі (до $-7...-10^{\circ}\text{C}$) і хорошій аерації для підвищення схожості та енергії проростання.

Строкатолистість – властивість рослин мати в забарвленні листа два або більше різних тонів. Листя можуть бути забарвлені в блідо-зелений, смарагдово-кремовий, золотисто-зелений, зеленувато-жовтий, сріблясто-зелений, червонуватий, пурпурно-фіолетовий, синьо-зелений кольори. Види й сорти зі строкатим листям чудово підходять

для створення композицій, побудованих на принципі нюансу. Вони зберігають свою декоративність протягом усього вегетаційного періоду, а в тому випадку, якщо строкатолистість характерна лише для молодих пагонів, створюється враження «цвітіння». Оскільки в тканинах строкатолистя рослин присутні клітини більш ніж одного генотипу, ці рослини належать до біологічних химер.

Умовно залежно від забарвлення листя всі рослини можна розподілити на кілька груп:

- рослини із зеленим листям;
- рослини з блакитним і сіривато-блакитним листям, наприклад: ялівець гірський сортів Blue Arrow, Blue Heaven, Sky rocket; ялівець китайський сорту Striata – узимку хвоя набуває блакитного зі сталевим відливом забарвлення; сосна звичайна сорту Watereri – злегка покручені голки-хвоїнки забарвлені в зеленувато-блакитний колір;

- у сосни дівочої сорту Glausa густа світло-зелена зверху та сріблясто-блакитна знизу злегка вигнута хвоя; гвоздика Елвуда зі сріблясто-блакитним листям; просо волосисте сорту Heavy Metall – листя до 120 см довжиною блакитне з металевим блиском;

- рослини з жовтим і золотистим листям, наприклад: форзиція звисаюча сорту Fiesta із золотистим листям; дерен білий сорту Aurea; хміль звичайний сорту Aurea; вейгелла гібридна сорту Looymansii Aurea; спірея японська сорту Golden Princess із золотистим листям;

- рослини з червоним, пурпуровим, бронзовим листям, наприклад: очиток гібридний сорту Matrona відрізняється поєднанням сизо-пурпурного листя та біло-рожевих квіток; Гейхера дрібноквіткова сорту Palace Purple; молочай мигдалеподібний сорту Purpurea; амарант багрянний сорту Oesberg з пурпурно-зеленим листям і коричнево-червоними суцвіттями; у лободи садової листя й стебло пурпурно-фіолетові; клен гостролистий сорту Royal Red має червоно-коричневу верхню сторону листя, а сорт Crimson Sentry з темним червоно-пурпуровим листям; у скумпії звичайної сорту Royal Purple темне червоно-пурпурне листя створює чудовий фон для хмари повітряних пурпурно-рожевих суцвіть; слива Сарджент на початку вегетації має листя бронзово-червоне, у середині літа – насичено-червоне, а восени – яскраво-червоне, блискуче; горлянка повзуча сортів Black, Burgundy Glob вражає букетом пурпурно-фіолетового або фіолетового з металевим блиском листя; лобелія блискуча, сорти Queen Victoria, Cardinal Flower з червоно-зеленим листям, тіарелла серцелиста, сорт Marmorata, листя бронзово-зелене з пурпуровими плямами;

- рослини з сірим сріблястим листям часто використовуються як розділові, оскільки сірий колір належить до ахроматичних тонів і пом'якшує перехід між контрастними тонами, найбільш ефектні такі види й сорти: полин гібридна сорту Oriental Limelight –

листя бліде сіро-зелене, по краю сріблясто-сіре; полин Стелера і Шмідта, цмин стебловий сорту Harpenstance – листя дрібне щільне округле сріблясто-сіре від рясного опушення, по краю з лимонною окантовкою; молочай окантований – сіро-зелене листя розписане білими смугами з окантовкою; очиток скельний сорту Frosty Moon – листя ложкоподібне сіро-зелене з сріблястою окантовкою.

Однак найчастіше трапляються поєднання зелених тонів з білими й жовтими, які називають варігатними рослинами (від *англ.* variegated – різнобарвний, строкатий, плямистий), вегетативні органи яких складаються із клітин з нормальним генетичним складом і мутантних клітин, які відрізняються нездатністю синтезувати хлорофіл. Умовно вони позначені як істинно строкатолісті. Іноді до типового поєднання додаються рожеві або червоні тони. Строкатолісткість проявляється у вигляді поздовжніх або поперечних смуг, плям, дрібного крапу, окантовки різної форми, іноді великої центральної плями.

У тому випадку, якщо строкатолісткість пов'язана з жовтими тонами, сорт називають Aureo та Aureomarginata, якщо з сріблясто-білими – Argentea та Argenteomarginata. Види й сорти зі строкатим листям типу variegata:

– чебрець лимоннопахучий сорту Done Valley має дрібне овально-подовжене жовто-зелене листя з виразним цитрусовим ароматом;

– тіарелла серцелиста сорту Heronswood Mist має ефектне рожево-кремове листя з невеликими зеленими плямами і ледь помітною окантовкою;

– барвінок великий, форма variegated відрізняється білим центром і темно-зеленим краєм листа;

– пахізандра верхівкова сорту Silver Edge зі сріблястою окантовкою по краю листа;

– глуха кропива плямиста сорту Beacon Silver має листя сріблясто-зелене з легким рожевим відтінком, а в сорту Golden Anniversary краї листової пластинки золотисто-срібні;

– дерен білий сорту Sibirica variegata має листя темно-зелене з білою окантовкою, у сорту Elegantissima зелене листя злегка посріблене, узимку на фоні снігу ефектно виділяються червонуваті стебла, для вологих місць рекомендується сорт Spaethii – листя зелене із золотистою окантовкою, у якості солітерів використовується сорт Bailhalo – листя сіро-зелене з біло-рожевим краєм;

– жимолость Гекротта сорту Gold Flame має палаюче золотом листя;

– клен гостролистий має листя темно-зелене з кремово-білим краєм, до осені набуває помаранчевого забарвлення;

– клен ложноплатановий сорту Leopoldii – молоде листя практично повністю рожеве, потім набуває жовтого кольору й восени стає зеленим зі сплесками світло-зелених і жовтих тонів;

– ялівець середній сорту Blue and Gold має хвою сіро-блакитну з жовтими вкрапленнями, сорт Old Gold відрізняється незвичайною чашоподібною формою крони і шаруватою хвоєю з лусочками, які немов черепиця накладаються одна на одну, створюючи ефект «водоспаду», молода хвоя жовто-зелена, пізніше – світло-зелена;

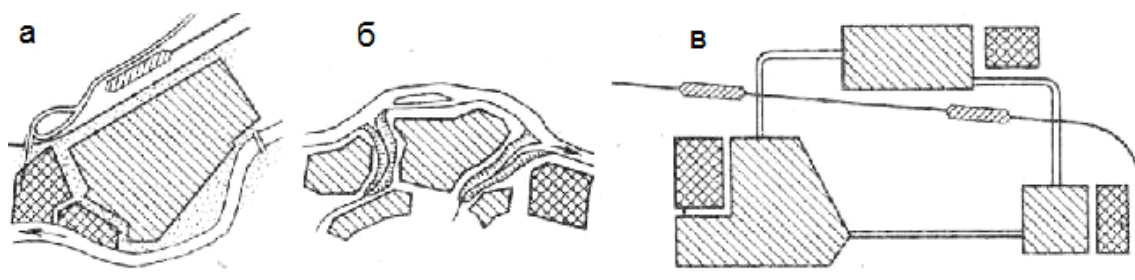
– форзиція проміжна – листя сорту Goldzauber ядро-золотисто-жовте;

– гейхера криваво-червона – на листках зеленого кольору «розбрикани» білі крапки і плями;

- аір злакоподібний має зелене листя з кремовою смугою в центрі, а сорт Ogon – вершково-жовті поздовжні смуги, що проходять у центрі та по краях листової пластинки;
- печіночниця цукрова – вічнозелене листя, вкрите сріблясто-білими розмитими плямами;
- туя західна сорту Rheingols має молоду хвою золотисто-жовтого забарвлення;
- конвалія травнева сорту Aureovariegata відрізняється широким листям з поздовжніми, кремово-білими смугами, а в сорту Vic Rawlonsky Gold – листя темно-зелене, смуги золотисті або білі;
- бруннера крупнолиста – листя сорту Hadspen Cream зелене з вузькою кремовою окантовкою, f. variegata – з широкою кремовою.

Структура – взаєморозташування і зв'язок складових частин єдиного цілого, будова.

Структура планувальна – співвідношення територій, зон, комунікацій різного типу в межах певного плану, проєкту. Становить членування території міста на планувальні райони, функціональні зони і на райони нижчих рангів, об'єднані системою загальноміських і місцевих центрів обслуговування та мережею транспортних магістралей і пристроїв. Планувальна структура міста залежить від морфологічних особливостей місцевості, де воно розташоване, особливостей його еволюції, щільності населення та інших чинників. Планувальна структура впливає на динаміку міських змін, траєкторію розширення міста, характер його взаємодії з розташованими за його межами поселеннями. Переважання одного або сумарний вплив кількох чинників визначає тип планувальної структури: компактний, розчленований і розосереджений. Компактний тип характеризується розташуванням усіх функціональних зон міста в єдиному периметрі. Розчленований – виникає при перетині території міста річками, ярами або транзитною залізницею. Розосереджений тип передбачає кілька міських планувальних утворень, пов'язаних між собою транспортними лініями. Виникнення розосередженого типу зумовлено характером містоутворюючої групи підприємств цього міста (наприклад, видобувна промисловість) або природно-кліматичними умовами.

Схеми планувальної структури: а – компактна; б – розчленована; в – розосереджена

Структурні рослини – види дерев і чагарників, які мають такий набір якостей:

- чітку декоративної форми крону або кущ;
- здатністю до густого розгалуження при стрижці;
- цілорічну декоративність графіки пагонів;
- довговічність;

- стійкість до кліматичних погодних умов, хвороб і шкідників;
- легкість і швидкість розмноження;
- доступність посадкового матеріалу, його вартість.

Структурні рослини є живим будівельним матеріалом у саду. З них виконують структурні посадки – живоплоти, алеї, куліси, бордюри, групи. Структурні посадки є складовою частиною

саду, логічно завершують його об'ємно-просторову форму, що зберігається цілий рік. Вони повністю виконують свою функцію тільки у випадку розміщення відповідно до проєкту, продовжуючи й підкреслюючи проєктувальні лінії саду. Структурні посадки, по-перше, підпорядковані загальному планувальному рішенню саду і, по-друге, – підтримці форми окремих композицій саду та створенню декоративних ефектів.

Ступінь озеленення – відношення площі озелених територій до загальної площі міста, одиниці його адміністративного ділення або окремої функціональної території, розрахована у відсотках.

Субстрат – ґрунт з добавками-добривами, необхідними для розвитку рослин.

Суглинок – рихла уламкова гірська порода. Складається з піску, пилуватих частинок і глини (глинистих частинок за масою 10...30%). Залежно від вмісту глини називається важким (глини більше, ніж піску) або легким (менш глинистих) суглинком. Мінералогічний склад різноманітний: піщані зерна зазвичай складаються з кварцу, серед глинистих мінералів переважають каолінит, іліт і монтморилоніт. Іноді містять органічну речовину, у

посушливих областях – водорозчинні солі (гіпс, кам'яна сіль та ін.). Набув поширення в субарктичному й помірному поясах, особливо в лісовій і тундровій зонах, де на межиріччях разом з супіском часто утворює майже суцільний покрив; типовий для донних осадів в озерах. Походження змішане: частково за рахунок вивітрювання корінних порід, частково в результаті льодовикового перенесення (моренні суглинки), за участю вітрового й водного

перенесення (еолова та флювіальна акумуляція). Використовується в якості сировини для виробництва цегли.

Суперграфіка – художній метод зорової зміни реальної, об'ємної або площинної конфігурації об'єкта (наприклад, будівлі, меблевого гарнітура, вуличного

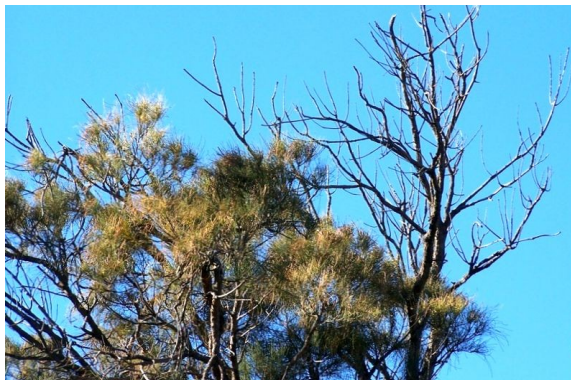
брукування) шляхом нанесення великих кольорних плям (смуг, клітин, спрощених зображень якихось предметів, рослин, пейзажів та ін.). Для розміщення суперграфіки найчастіше використовують глухі торці житлових будинків, технічні споруди, монотонні бетонні огорожі великої протяжності.

Супрематизм (від *лат.* *supremus* – вищий) – течія в образотворчому мистецтві початку ХХ століття, що характеризується переважанням комбінацій зафарбованих геометричних плоских фігур і об'ємних форм (вплив супрематизму відчувається в рисунку й кольорних характеристиках квіткових партерів).

Сухість верхівок – починається з верхівки відмирання гілок, яке потім поширюється в напрямку до стовбура, униз. Є результатом недостатності або порушень живлення рослин, а також порушення транспорту речовин та екологічних умов зростання.

Сухоцвіти (безсмертники, імортелі) – види, суцвіття, які довгий час зберігають декоративність, навіть у висушеному вигляді. Трапляються в родинях складноцвітих, тонконогових, зонтичних, свінчаткових:

– акроклінум рожевий, сорт *Pierrot* – прозоро-біле приквіткове листя гармоніює з коричнево-чорним і жовтим диском трубчастих квіток, у сорту *Red Woppy* диск невеликий чорно-жовтий, приквіткове листя від ніжно-рожевого до малиново-червоного;

– аммобіум крилатий, у сортів *Bikini Grandi florum* при цвітінні листя численне біле, суцвіття махрові, диски напівкулясті жовті;

– анафаліс перловий – багаторічна рослина з білоопушеними стеблами й листям, приквіткове листя в обгортці перлинно-біле, сухуває;

– астранція крупна – розлога багаторічна рослина до 70 см заввишки, листочки обгортки зелені або блідо-рожеві, діаметр суцвіття-парасольки до 5 см;

– трясучка середня – злак заввишки 20...50 см із коротким кореневищем, суцвіття-мітелки 5...12 см завдовжки зі сплюснених рожево-фіолетових колосків;

– куничник наземний – багаторічний кореневищний злак від 40 до 150 см заввишки, декоративність суцвіття-мітелки пов'язана з довгими м'якими волосками, зібраними пучком в основі кожного колоска, рожево-фіолетове суцвіття ажурне, повітряне;

– ворсянка розрізна – трав'янистий багаторічник до 150 см заввишки, листя супротивне, зрощене в основі, ліроподібно-пир'ястонадрізане, суцвіття головки довгасто-яйцеподібні, квітки блідо-лілові або білі;

– гомфрена розсіяна сорту Pink Pinheads відрізняється незвичайною формою пагонів – сланкі й повзучі; підходить для підвісних кошиків гомфрена куляста – стебла буквально всіяні шароподібно-подовженими голівчастими суцвіттями рожевого, білого, фіолетового забарвлення;

– цмин приквітниковий, сорти Chico White, Chico Orange, Chico Pink мають відповідно біле, помаранчеве й рожеве забарвлення суцвіть, висота рослин 30...40 см;

– кермек Переса – відрізняється великими суцвіттями різного забарвлення, а кермек виімчастий, більш поширений, представлений сортами Forever Gold, Fortress Dark Blue, Fortress Yellow, Rose Turbo White;

– миколайчики приморські – багаторічна рослина із синювато-сірим забарвленням вегетативних частин, висота 40...70 см, листя глибоко трироздільне, що сходить донизу, суцвіття-головка оточене широкими колюче-зубчастими приквітками, квітки блакитно-сині.

С

Сухостій – засохлі на корені рослини, але не вирубані. Разом із висохлими та залишеними на деревах гілками надають насадженню непривабливого вигляду. Прибирається при весняному й літньому догляді за об'єктами озеленення.

Схема – спрощене зображення чого-небудь у загальних рисах, попередній начерк, намітки плану, у якому у той же час виражено суть художнього, планувального рішення, виділено головне.

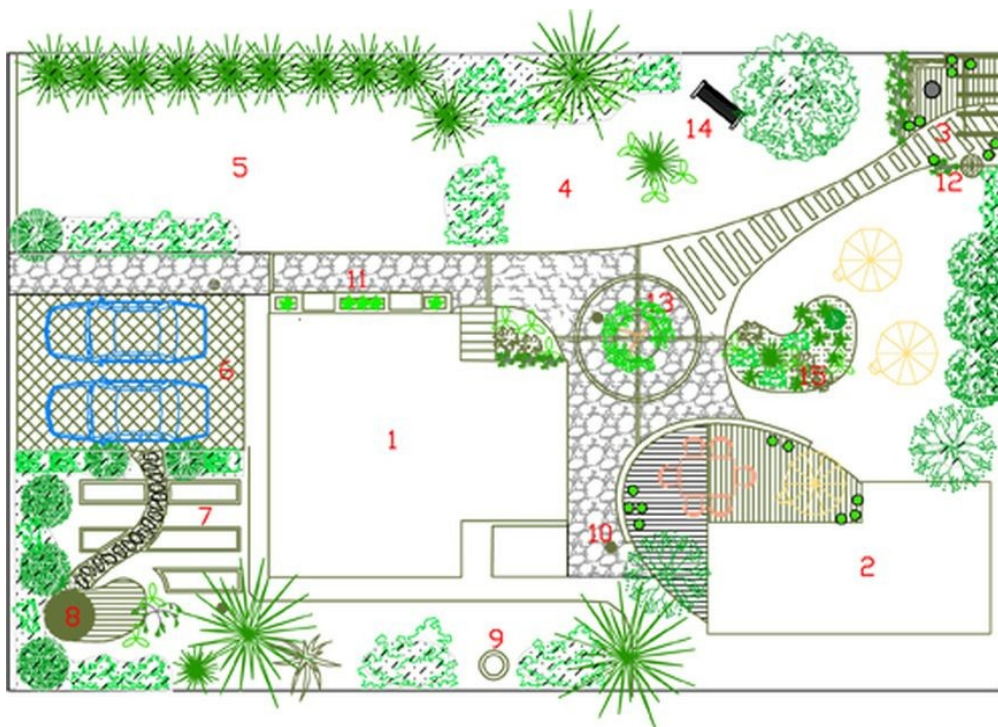
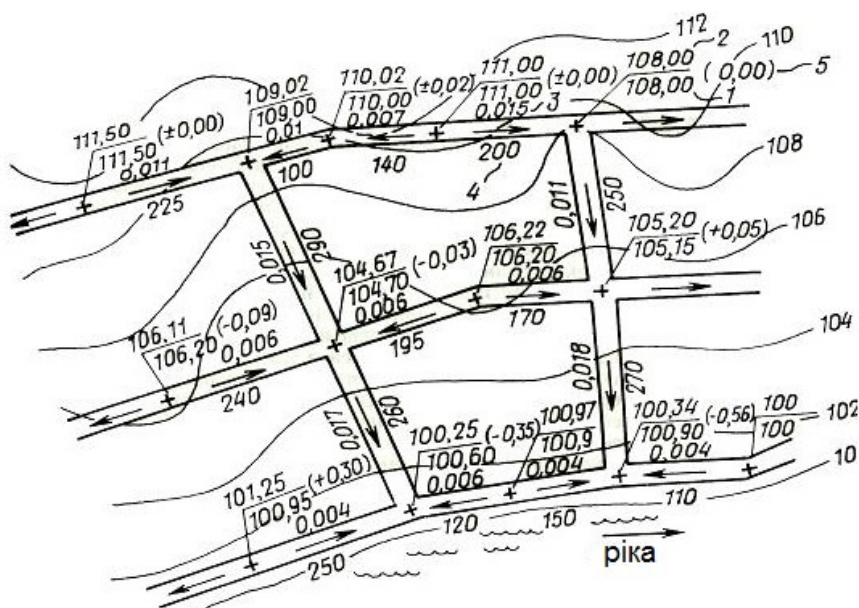
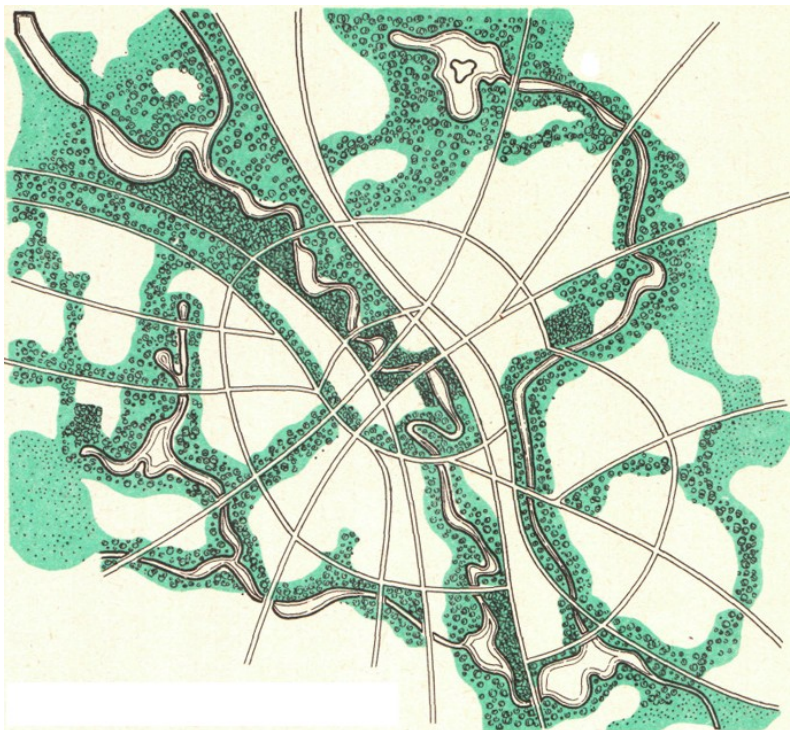

Схема вертикального планування – креслення, на якому показано висотну організацію рельєфу території об'єкта за проектними позначками, що вирішують завдання поверхневого стоку дощових і талих вод. Розробляється в стадії технічного проекту.

1 – існуюча (чорна) позначка; 2 – проектна (червона) позначка;
3 – проектний повздожній профіль; 4 – відстань, м; 5 – робоча позначка

Схема озеленення міста (району) – креслення, що відображає загальний характер і принципи розміщення озелених територій у плані залежно від функціонального призначення.

С

Сходи – інженерна споруда, що дозволяє долати простір по вертикалі від одного рівня до іншого. Виконують важливу архітектурно-художню функцію в парковому й міському ландшафті. За своїм призначенням та оформленням паркові сходи поділяють на:

– головні – на основних пішохідних доріжках і алеях – шириною 10 м і більше. Вони мають парадне оформлення з використанням скульптури, світильників, квітниць, фонтанів та інших елементів декору, зазвичай обладнані декоративними перилами;

– другорядні – на бічних (другорядних) алеях і доріжках – шириною від 2,5 до 10 м, більш прості в оформленні бортів і перил.

– стежкові – на додаткових пішохідних доріжках до 2,5 м шириною, або стежках з окремими сходами.

Розміщення сходів на схилах може бути виконано в різних варіантах: в поєднанні з підпірною стінкою, на газоні з перилами, без бічних обмежувачів. Повороти, вигини сходів підсилюють враження. Сходи обов'язкові на ділянках зі складним рельєфом, за умови, що ухил більше 10° , тобто вздовж 1 м перепад висот становить 10 см.

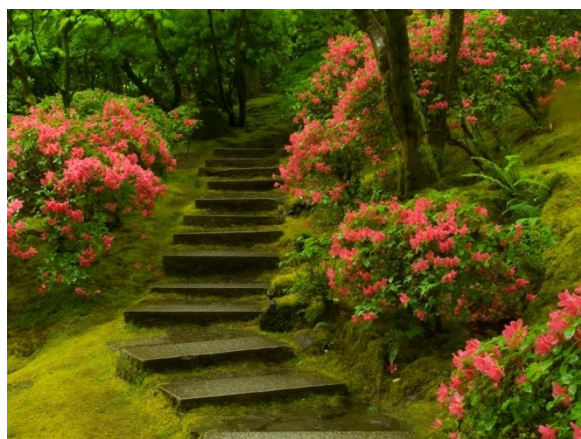

Матеріали для виготовлення сходів можуть бути різними: дерево, метал, бетон, камінь, проте в будь-якому випадку вони не повинні бути занадто слизькими.

Крім утилітарного призначення сходи можуть виконувати роль декоративного елемента, що особливо характерно для італійських садів епохи Ренесансу. Для посилення декоративного ефекту поруч зі сходами висаджують ліани, які обвивають поручні й балясини, якщо сходи мають кілька маршів, між якими розташовано майданчики, на них розміщують контейнерні культури. Особливо декоративні

каскадні сходи. Дуже ефектними є «живі сходи» – у зазорах між сходинками висаджують низькорослі рослини: очитки (седуми), суницю, підмаренник, дзвіночки, герань, рутку, молодила. Сходи можуть бути включені до складу ансамблю з підірними стінками, терасами, кам'янистими схилами.

Проте, незважаючи на важливість естетичних якостей сходів головним при проектуванні та будівництві є безпека й

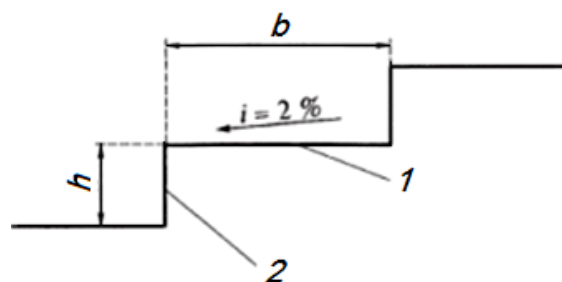
зручність пересування пішоходів ними. Створення сходів, максимально зручних для руху, засноване на розрахунку співвідношення між розмірами їх основних елементів: проступу і підсходинки. Проступ (горизонтальна поверхня сходини) характеризується шириною b і поперечним ухилом i , підсходинка (вертикальна площина сходини) характеризується висотою h . При вивченні особливостей руху пішохода сходами було встановлено, що

подвійна висота підсходинки й ширина проступу в сумі повинні відповідати середній довжині кроку людини:

$$2h+b=0,58\dots0,65 \text{ м.}$$

У зв'язку з тим, що рух пішоходів доріжками парків і садів в основному пов'язаний з прогулянками й відпочинком, для зручності переміщення створюють сходи зі сходинками заввишки 10...12 см і шириною 38...40 см. Стандартну крутизну укосу паркових сходів

приймають 1:4. Такі сходи значно полегшують підйом порівняно з типовими сходами в житлових і громадських будівлях, де висота й ширина сходин дорівнює 15 і 30 см відповідно.

Елементи сходів: 1 – підсходинка; 2 – проступ

Суцвіття – сукупність квіток на пагоні, зібраних у певному порядку. За характером галуження головної осі й розміщення квіток розрізняють суцвіття прості та складні. Для простих суцвіть властива лише одна нерозгалужена вісь (наприклад, китиця, колос, щиток, зонтик, головка, кошик, початок). Китиця – квітки кріпляться до головної осі по чергово за допомогою квітконіжки приблизно однакової довжини (наприклад, смородина, черемха, конвалія,

капуста, люпин). Щиток – квітки на квітконіжках різної довжини розміщені вздовж головної осі (наприклад, яблуня, груша, слива). Зонтик – всі квітки кріпляться квітконіжками до верхівки осі, немов шпичці парасольки (наприклад, цибуля, часник). Колос – суцвіття, схоже на китицю, але із сидячими квітками (наприклад, подорожник, осока). Початок – це колос із потовщеною віссю (наприклад, суцвіття жіночих квіток кукурудзи). Головка – має вкорочену і потовщену головну вісь із квітками на вкорочених квітконіжках (наприклад, конюшина). Кошик – складається з сидячих квіток,

розміщених на розширеній тарілкоподібній головній осі. Знизу ця вісь вкрита численними зеленими листками (наприклад, соняшник, айстра). Складні суцвіття становлять собою сукупність простих суцвіть, зібраних на спільній осі (наприклад, волоть, складний колос, складний щиток, складний зонтик). Волоть складається з простих китиць (наприклад, бузок, виноград) або колосків (просо, рис, суцвіття чоловічих квіток кукурудзи). Складний колос складається з розташованих уздовж головної осі простих колосків (наприклад, жито, пшениця, пирій). Складний щиток складається із простих щитків (наприклад, горобина) або кошиків (пшимо, деревій). Складний зонтик – від верхівки спільної осі розходяться прості зонтики, основи яких оточені приквітковими листками (наприклад, морква, кріп).

Прості суцвіття

Складні суцвіття

Сценарій архітектурно-ландшафтний – план, що детально викладає послідовність зорових та інших вражень під час проходження по основній (кільцевий, наскрізний, з тушковими відгалуженнями та ін.) алеї, або маршруту парку, зони відпочинку, ботанічного саду. У більш широкому сенсі – програма розваг, занять, передбачених на певному екскурсійному маршруті, у якому суворо зв'язуються час і місце майбутніх подій.

Сциофіти (від грец. σκιά – тінь + φυτόν – рослина) – рослини, які постійно перебувають в умовах сильного затінення, при цьому погано переносять сильне освітлення прямими сонячними променями. Так, у північних хвойних і змішаних лісах у нижніх ярусах домінують сциофіти (зелені мохи, плауни, кислиця звичайна, бегонія, майнік дволистий та ін.). З дерев можна відзначити:

самшит, тис, ялицю, ялину, бук та ін. На відміну від геліофітів для сциофітів характерне темно-зелене, більше і значно тонке листя, розташоване горизонтально і з меншим вмістом пігментів. При освітленості 0,1...0,2% можуть рости тільки мохи та селазинелли. Плавуни задовольняються 0,25...0,5% повного денного світла, а квіткові рослини трапляються зазвичай там, де освітленість у похмурі дні сягає не менше 0,5...1% (бегонії, трави з сімейств імбирний, маренові, коммелінові та ін.).

Сюрреалізм (від *франц.* *surréalisme* – надреалізм) – «надреальний» напрям у мистецтві, що зародився в 1919–1924 рр. і досяг свого найвищого розквіту в 1930–1950 рр.

Відповідно до теорії сюрреалізму у мистецтво

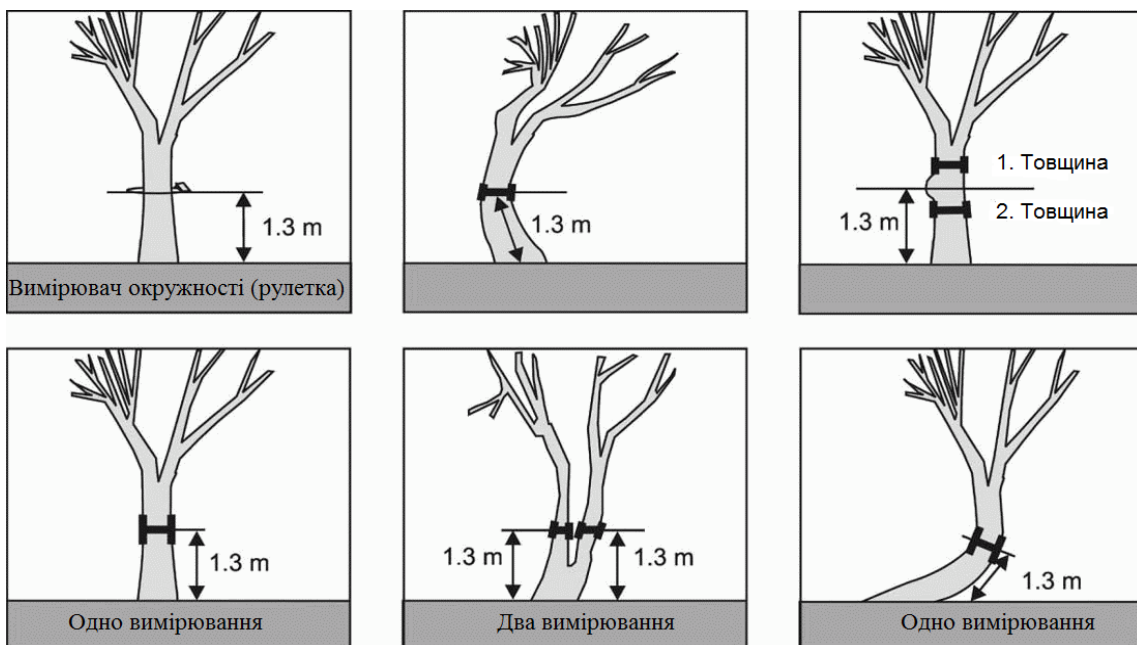
повинно виходити з принципу інтуїтивізму, акт творчості має ірраціональний, містичний характер, головне в ньому – фантазія художника, а все випадкове й несвідоме має самодостатнє значення. Сюрреалісти проголошують культ «вільних» асоціацій, «з'єднання непоєднуваного». Представники сюрреалізму в живописі: Д. Міро, А. Массон, І. Тангі, М. Ернст, С. Далі та ін.

С

Т

Таксація (*лат.* *taxacio* – оцінка, визначення вартості) – це галузь лісовпорядкування, яка включає оцінку лісу: способи визначення обсягу зростаючих і зрубаних дерев, запасу приросту і в насадженнях, і в окремих деревних насадженнях на ділянці (висота, ярусність, щорічний приріст деревини, вік, породний склад та ін.). Таксація розглядає такі питання: таксація лісу; повнота насаджень; таксація заготовленої деревини; таксація насаджень; обчислення лісових площ; таксація зростаючих дерев; таксація пиломатеріалів і дров. Зміст таксації складають методи і технологія вимірювань і моделювання основних об'єктів обліку (заготовленої лісопродукції, окремих дерев та їх сукупностей, насаджень і лісових масивів), для яких за допомогою системи біометричних характеристик – таксаційних показників (наприклад, запасу і приросту насаджень, сортиментної структури та ін.) дається технічний документ – таксаційний опис. На індустріальній основі також розширюється таксація недеревних продуктів (хвої, листя, ягід, грибів, лікарської та технічної сировини). Таксація дає інформацію для раціонального планування лісгосподарської діяльності, оцінки динаміки й розвитку лісів, оптимальності існуючих насаджень і відповідності їхніх умов

зростання, контролю за правильністю ведення лісового господарства, якістю й ефективністю виконуваних господарських заходів.

Таксон (лат. taxon від грец. τάξις – порядок, пристрій, організація) – 1) систематична одиниця в класифікації рослин і тварин, наприклад, *Hieracium perforatum* – Звіробій звичайний – вид, *Hieracium* – рід Звіробій, *Hieracaceae* – родина Звіробійні та ін. Царство – таксон найвищого рівня, вид – таксон найнижчого рівня; 2) група об'єктів, що утворює елемент класифікаційної сукупності, наприклад, географічні, територіальні одиниці (селище, район, місто, область).

■ Царство	Рослини
■ Відділ	Квіткові
■ Клас	Дводольні
■ Порядок	Розоцвіті
■ Родина	Розові
■ Рід	Шипшина
■ Вид	Шипшина собача

Тальвег (нім. talweg від tal – долина + weg – дорога) – лінія, що з'єднує найбільш знижені ділянки дна річкової долини, балки, яру та інших ерозійних форм рельєфу. Визначає положення водотоків і водойм. Одна з найбільш істотних сторін аналізу рельєфу, ландшафту загалом при розробці проєктів планування.

Таунхаус (*англ.* townhouse міський будинок, від town – невелике місто, селище + house – будівля) – елітний котедаж, розрахований на кілька сімей. Таунхаус є комплексом багаторівневих апартаментів, що складаються з двох або трьох поверхів, які мають спільні бічні стінки, зазвичай, з ізольованими входами. Такі котедажі створено в єдиному архітектурному стилі. Кожен будинок є автономною системою життєзабезпечення й призначений для проживання в ньому однієї сім'ї. Він має індивідуальний вхід, невелику земельну ділянку та гараж або автостоянку, порівняно з багатоквартирними будинками високої поверховості.

Такі будинки вперше з'явилися в ХІХ столітті в Англії. Будівлі належали сім'ям аристократів, зокрема високопоставленим представникам буржуазного суспільства.

Сьогодні таунхауси можуть дозволити собі люди середнього класу. Це пов'язано з невисокою вартістю, оскільки на будівництво таких апартаментів витрачається набагато менше матеріалів, ніж на зведення окремого котедажу, що пояснюється наявністю загальних стін. До того ж таунхаус займає набагато менше місця. Стандартне планування таунхаусу

містить кухню, вітальню, їдальню, розташовані на першому поверсі, спальню, кабінет і дитячу – на другому. На третьому поверсі, що переважно представлений мансардним приміщенням, знаходиться спальня або кімната для гостей. На кожному поверсі передбачено окремий санвузол. Таунхаус може мати цокольний поверх. Загальна житлова площа складає 150–300 м².

Тахеометр (від *грец.* ταχέος – швидкий) – геодезичний прилад, призначений для тахеометричної зйомки (вимірювання відстаней, горизонтальних і вертикальних кутів, перевищень, вирішення інженерних завдань) з метою отримання плану із зображенням ситуації та рельєфу.

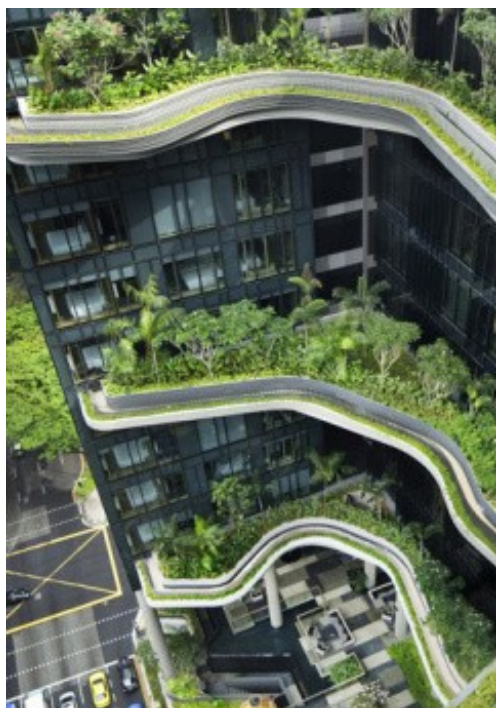

Тейп-стрічка – спеціальна флористична стрічка з вошеного паперу, має властивості розтягуватися при натягу і стає липкою від

нагрівання руками. Призначена для створення стебел квітів і з'єднання окремих елементів у суцвітті.

Текстура (лат. *textura* – тканина, зв'язок, будова, від *texo* – ткати) – це ознака поверхні, характеристика листяного покриву дерев, чагарників, трав'яного покриву, що визначається розмірами, формою, розташуванням листя, гілок і відповідним порядком розподілу світлотіні. Текстура в ландшафтній композиції використовується для забезпечення різноманітності, інтересу й контрасту. Текстура поділяється на три категорії: груба, середня й тонка. Груба текстура домінує над тонкою, а також над кольором і формою. Велике листя утворює грубу, але активну, виразну текстуру, наприклад, у дуба червоного або клена гостролистого та деяких тополь; дрібне, лапате, розрізне, пористе листя – більш тонку й рівномірну витончену текстуру (верба плакуча, робінія псевдоакація, модрина, софора, ясен, гледичія). Ступінь рухливості листя також впливає на характер текстури (осика, верба). Ці відмінності рослин дозволяють отримати залежно від композиційного задуму контрастні або нюансні співвідношення (дерева з тонкою текстурою листя на фоні листя з грубою текстурою та навпаки, їх чергування, рівноважне розташування та ін.). Тонка ж текстура знаходиться в повному підпорядкуванні в інших якостей. Крупно-текстуровані рослини привертають увагу й утримують її завдяки грі світла й тіні. Тонка текстура збільшує простір і дає відчуття відкритості, легкості. Груба – мінімізує відстань: рослини здаються ближчими, а простір стає меншим. Поняття «текстура» близьке за змістом до терміну «фактура», остання передбачає наявність певного рельєфу поверхні.

Тектоніка (від грец. *τεκτονική* – будова, побудова) – зорове втілення внутрішньої конструкції (наприклад, архітектурної, художньої або графічної) – в тому вигляді, як вона проявляє себе через співвідношення окремих частин форми (пропорції) або членування на складові елементи: співвідношення тримальних і огорожувальних частин споруди, виражене в пластичних формах. Тектоніка – художнє вираження закономірностей, властивих конструктивній системі будівлі.

Тематичні рослини – змістова домінанта композиції. Вони задають стиль, сезонність, колір, яскравість, форму, висоту іншим компонентам

композиції, це уявлення про суть майбутнього квітника. На кожен сезон має бути своя тематична рослина, тоді квітник завжди буде цікавий.

У якості тематичної рослини можна використовувати дерева, чагарники, ліани, хвойні, папороті, трав'янисті багаторічники, трави і навіть однорічники. Прагнення створити французький регулярний

сад призведе до топіарних форм; англійський пейзажний сад – до троянд, ломинісів, аквілей; стиль прованс – до гісопу, шавлії, котовнику (як заміників лаванди); японський – до папороті, мохів, кленів та ірисів; китайський – до півонії і рододендронів; водний – великі листи дармери і спадаючі пластини цицанії та ін. Найчастіше тематичною рослиною бувають структурні (або скелетні) рослини, наприклад, астильби, шавлія, гісоп, дербенник. Іноді композиція вимагає обрати в ролі тематичної зовсім неструктурні рослини – фізостерію, цибулі, традесканції, люпин, астрандію.

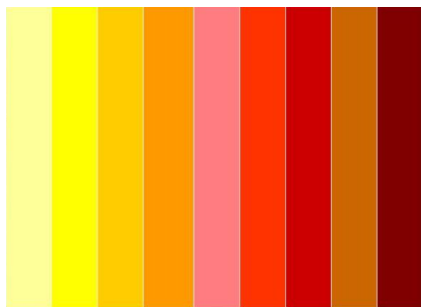
Т

Теодоліт – геодезичний прилад, призначений для вимірювання горизонтальних і вертикальних кутів.

Теплиця – ділянка ґрунту заклошеного або під плівкою на поверхні землі для цілорічного вирощування й вигонки рослин з

використанням обігріву. Застосовується для вирощування ранньої розсади (капусти, томатів, огірків, квітів сіянців, вкорінення живців або дорощування рослин горщиків), для подальшого висаджування у відкритий ґрунт. Зазвичай у теплиці вирощуються теплолюбні субтропічні рослини або квіткові рослини для вигонки на зрізання. На відміну від парника розміри дозволяють організувати весь цикл вирощування тієї або іншої культури. Покриваються поліетиленовою плівкою, склом, пластиком або стільниковим полікарбонатом. Усередині них виходить від сонця інфрачервоне випромінювання та підігріває рослини і ґрунт. Повітря, нагріте від внутрішньої поверхні, утримується всередині конструкції дахом і стінками.

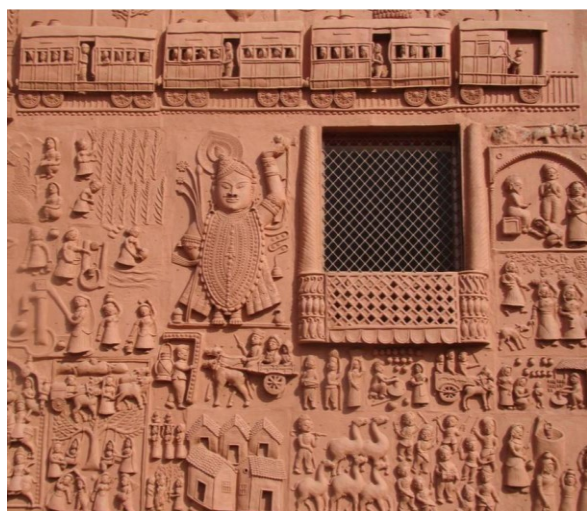
Теплі кольори – усі гами, які містять червоний (червоно-помаранчевий, помаранчевий, жовто-помаранчевий), створюють відчуття тепла. Теплі кольори комфортні, імпульсивні й привітні.

Теплолюбні рослини – при розмноженні

насінням або розсадою їх висаджують лише після того, як мине загроза заморозків. Вони нормально розвиваються при температурі, близькій до +26°C з незначними коливаннями (добовими і річними). Гинуть при позитивних температурах нижче +6°C. До таких рослин належать, наприклад, майорець витончений, бокарнея, гіпеаструм, афеландра, банан, коденіум (кротон) та ін. Для теплолюбних однорічників вибирають відкриті сонячні місця і при внесенні добрив уникають підвищених доз азоту.

Теракота (від *итал.* terra – земля, глина + cotta – обпалена) – неглазуровані керамічні вироби з кольорової глини з пористою будовою, що мають художнє й утилітарне значення (вази, барельєфи, архітектурні деталі тощо). Після випалу теракота набуває характерного кольору (від світлого кремового до червоно-коричневого та чорного) і фактури (від грубозернистих до тонкої, з суцільним або частковим поліруванням). Найважливіші пам'ятки художньої теракоти – скульптурні фігурки, саркофаги, статуї Давньої Греції, Давнього Китаю, Давньої Індії та Давньої Америки; італійські рельєфні архітектурні деталі і портретні бюсти епохи Відродження, статуєтки XVIII ст. На території сучасної України виробництво архітектурної теракоти було відомо вже за часів Київської

Русі. У сучасному ландшафтному дизайні теракота використовується для пластики малих архітектурних форм.

Тераріум (від *лат.* terra – земля) – скляні бутлі або контейнери з

прозорого пластика з вузьким вхідним отвором, на дно яких у ґрунт висаджують рослини. Отвір угорі зазвичай закривають більш-менш герметично, створюючи тим самим умови для кругообігу води всередині тераріуму. Такі пристрої можуть використовуватися як мобільні малі архітектурні форми. Вони розширюють можливості використання кімнатних рослин у декорванні відкритих просторів саду. Різновидом тераріуму є флораріум.

Т **Тераса** (*франц.* terrasse – майданчик від *лат.* terra – земля) – 1) горизонтальний або злегка похилий майданчик, улаштований шляхом насипання ґрунту при вертикальному плануванні території; утворює уступ на схилі природного або штучного походження. Тераси характерні для садів епохи Ренесансу та бароко в Італії, розташованих на схилах, уздовж ярів, у гірських умовах (на рельєфі). Прийом терасування знайшов широке застосування в усіх європейських країнах. Влаштовується для розміщення будівель, у сільськогосподарському виробництві, а також з архітектурно-ландшафтною метою, для прокладки паркових доріг, облаштування майданчиків. Уступи терас часто підкреслюються декоративно обробленими підірними стінками, балюстрадами, широкими парадними сходами (для переходу з однієї тераси на іншу), гротами, фонтанними комплексами, скульптурою та ін.; 2) прибудований до будинку відкритий майданчик для відпочинку, часто з дахом на стовпах і зашклений.

Терикон (від *франц.* terril – відвал породи + *conique* – конічний) – конусоподібний відвал непридатних ґрунтів (порожньої породи), що накопичуються на поверхні землі біля копалень або шахт; є об'єктом заліснення або озеленення в процесі рекультивації земель. На них у великій кількості розсаджують дерева з метою призупинення руйнування териконів від дії руйнівних факторів погодних умов. Наприклад, у Донецькій області з цією метою проведено рекультивацію териконів – висаджено акацію.

Територія об'єкта озеленення – територія, що містить усі планувальні елементи конкретного об'єкта в межах червоних ліній, наприклад, лісопарк, обмежений сільськогосподарськими угіддями, сквер, обмежений вулицями та ін.

Тетрапілон або **тетрапіл** (*грец.* τετραπυλον, від τετρας – чотири + πυλος – ворота, вхід), – триумфальна арка з двома проїздами, що взаємно пересікаються. Називають також *аркою квадрифронс* (*лат.* arcus quadrifrons) – арка, з якої розходяться чотири шляхи. За часів античності слугувала для монументального оформлення перехресть, площ, підходів до найбільш значущих громадських споруд міст і поселень.

Техніка – сукупність спеціальних навичок, способів, інструментів і прийомів, за допомогою яких створюються об'єкти ландшафтного дизайну. Залежить від їх розмірів, розміщення, цільової спрямованості, індивідуальних особливостей виконавської майстерності.

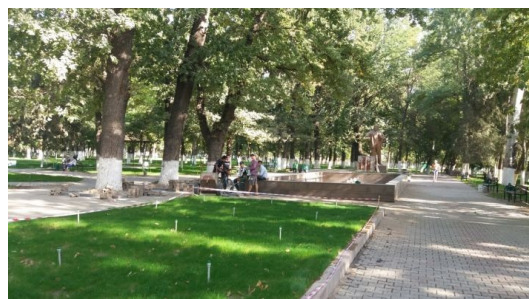
Технічний проект – стадія розробки проекту об'єкта озеленення, містить генеральний план, окремі проекти: дендрологічні, вертикального планування, інженерних споруд,

обладнання тощо. Крім того, складається об'єктний кошторис будівництва. Технічний проєкт розробляється на великі за площею сади й парки, лісопарки, а також важливі за значенням об'єкти.

Типи посадок деревинних рослин – до них належать солітерні (поодинокі посадки), деревно-чагарникові групи, куртини, паркові масиви, алейні та рядові посадки, живоплоти.

Т **Тиха зона парку** – частина парку, призначена для організації тихого відпочинку відвідувачів. Тиха зона парку займає велику частину парку (14...35% загальної площі), характеризується природним мальовничим ландшафтом зі складним рельєфом і має невелику кількість будівель. Вона містить: прогулянкові стежки, тихі куточки парку з альтанками, оглядовий майданчик, з якого розкриваються види на водну гладь, на деревно-чагарникові групи.

Тіньовитривалі рослини – рослини, що нормально ростуть і в тіні під пологом дерев або біля стін, і на добре освітлених ділянках. З деревних рослин до них, наприклад, належать: бук східний, липа пухнаста і крупнолиста, клен гостролистий, платан кленолистий, тис ягідний, самшит вічнозелений, ялина колюча, ялиця Нордмана, жимолость татарська, падуб вузьколистий і колхидський, вовчоягідник звичайний. З трав'янистих рослин для тінистих ділянок використовуються:

конвалія травнева, купина крупноквіткова і кавказька, вороняче око неповне, медунка найм'якіша, барвінок малий і великий, анемона кавказька та ніжна.

Тіньолюбні рослини – рослини, що вимагають для нормального росту затінених місць і не виносять прямих сонячних променів, тривалість сонячного освітлення не повинна перевищувати 2...3 години на день. До них належать більшість папоротей, зокрема

багатоніжка, безщитник; листовик, костянець, блехнум, адіантум, орляк,

багаторядник, різні види хост, морозник чорний і кавказький, яглиця звичайна, копитняк європейський.

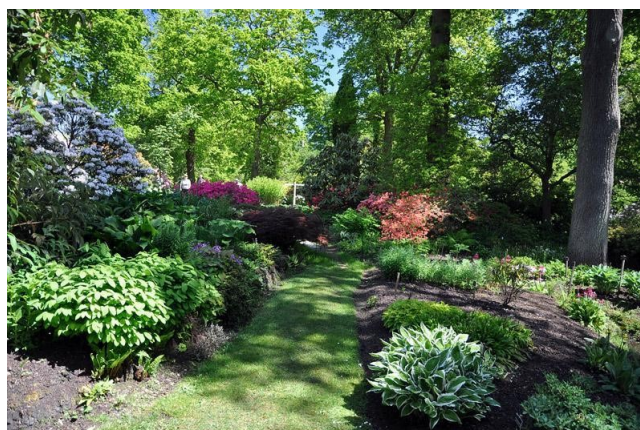
Тінистий сад – ділянка, яка освітлюється сонячними променями не більше двох годин на день. У тінистому саду ефектно використовується гра світлотіні. Це вишукані, витончені сади. Покращити освітлення трав'янистих рослин, що знаходяться під пологом крон дерев можливо, видаливши нижні гілки і прорідивши крону. Найчастіше тінисті сади влаштовують на ділянках, вписаних у природні ліси, де збереглися великі дерева. У такому випадку необхідно видалити підлісок. На жаль, неможливо використовувати багато видів природної флори, оскільки вони не дуже декоративні; досить важкий у догляді і тіньовий газон. У тінистих садах можна культивувати такі види, як анемона лісова, айстра гладка, молочай різнокольоровий, на сильно зволжених ґрунтах – аконіт клубочковий, герань Ендрес і крупнокореневищну, тіареллу серцелисту.

Для дуже густої тіні підійдуть язичник Пржевальського, волжанка звичайна, валеріана лікарська, більш низькорослі купина кавказька,

різні види астильби, традесканція віргінська, страусове перо звичайне, бруннера, різні види хости, у якості ґрунтопокривної – барвінок.

У півтіні добре ростуть комірник в'язолистий, спірея рябінолиста, лілійники, при ще більш високій освітленості – оман високий, гвоздику пишну – рослину-хамелеона, а в якості ґрунтопокривних використовують ломикамінь Арендса, чину лугову, на

кам'янистих ділянках – очиток їдкий. До куртини *Sagina subulata* можна додати мускарі й крокуси, пролісок білосніжний і складчастий, ряст Маршалла та кавказький, пролісок дволистий і сибірський, горянка різнокольорова.

У тінистому саду гарно виглядають і рослини з ефектними квітками або незвичайним забарвленням листя, і рослини з гарними яскравими плодами, наприклад, вороняче око з красивими й чорними плодами, конвалія – з яскраво-червоними, страусник з темно-коричневим спороносним листям.

Толерантність (від *лат.* *tolerare* – терпіти, переносити, виносити, звикати) – стійкість рослин до несприятливих впливів навколишнього середовища. Під толерантністю розуміють комплекс захисних механізмів рослин, що дозволяє їм зберігати задовільну врожайність і якість продукції при ураженні збудником хвороби або пошкодженні шкідником. Толерантність рослин до патогенів традиційно визначають шляхом порівняння врожайності зразків при рівному ураженні патогенами. Толерантність не визначається механізмами стійкості рослин. В її основі можуть лежати два способи реакції рослин: пасивна – у формі нечутливості до пошкоджень; активна – у формі компенсації збитку, що наноситься патогеном.

Толерантність може проявлятися щодо вірусів. У цьому випадку толерантну рослину інфіковано, але симптоми хвороби не проявляються й не відбувається істотних втрат врожаю. У вірусології такий феномен називається латентною інфекцією або безсимптомним вірусоносійством. Як приклад можна навести сорт суніці Хакслі, який тривалий час добре плодоносив і виявляв себе як безсимптомний вірусоносій.

Толерантність (витривалість) може також визначатися здатністю швидко відновлювати пошкоджені органи. У потужних рослин хворе листя (або інші органи) можуть замінюватися новими, і врожай залишається високим. Наприклад, сорти картоплі, швидко відновлюють листя, пошкоджене личинками колорадського жука, мають витривалість щодо цього шкідника. Втрати в результаті інфікування можуть бути компенсовані неушкодженими частинами рослини.

Важлива особливість толерантності – відсутність активних захисних реакцій рослин, що перешкоджають розвитку патогену та пригнічують чисельність його популяції. Толерантність є формою захисту рослин від зниження врожайності.

Тональність – у живопису, квітковому аранжуванні – основний переважаючий колір, колорит.

Тонування – підфарбовування матеріалу.

Топіарне мистецтво (від *англ.* top – вершина) – зміна природної форми шляхом фігурної стрижки, формовки дерев і чагарників, надання їм геометричних і фантастичних форм (наприклад, тварин, скульптур, архітектурних споруд та ін.). Назва походить від імені римського садівника – Топіарія. У Давньому Римі існував особливий цех садових майстрів, які займалися формуванням рослин. З вічнозелених рослин садівники створювали не тільки строгі живоплоти, а й величезні вази, кулі, колони, піраміди, і навіть фігури птахів і звірів. Мистецтво стрижки рослин римляни привезли в Англію, де спочатку живоплоти використовувалися в якості огорожі володінь. Топіарна стрижка характерна також для італійських садів Відродження, коли топіарне мистецтво досягло своєї вершини і зі стрижених рослин створювали замки з фонтанами, руїни фортечних бапг, кораблі та ін.

Жоден створений у той час парк не обходився без акуратних бордюрів, що обрамляють доріжки і квітники, без високих стрижених стін, які поділяли простір на зелені кімнати, без вишуканих фігур, створених за допомогою стрижки зі звичних рослин. У XVII столітті право бути законодавцем ландшафтних мод перейшло від Італії на північ, перш за все до Франції. Цього часу старі парки відновлюються, дбайливо підтримуються та доступні для всіх охочих: замки Шенонсо і Во-ле-Віконт,

Т

Версаль, Хемптон Корт, Вілянув та інші історичні місця.

Створення топіарних фігур вимагає дотримання певних правил:

– найкраще, щоб фігура виглядала з півдня, у такому випадку вона буде добре освітлена, зі сходу і заходу освітлення трохи гірше, а з півночі деталі можуть зовсім зникнути в тіні зелені;

– стрижені поверхні будь-якої експозиції завжди виглядають краще, якщо стрижка проводилася під невеликим кутом, ніж вертикальні або увігнуті площини, саме тому ідеальна форма перерізу огорожі – усічений конус або трапеція на широкій основі;

– зістригати черговий приріст необхідно вище минулої стрижки, оскільки всередині фігури пагони вже оголені і сплячі бруньки в них майже не прокидаються, тому об'єм буде поступово збільшуватися.

Найбільш використовувані для створення топіарних фігур – лавр благородний, біота, бирючина, тис, граб, самшит та інші рослини з дрібною фактурою крони, що добре переносять стрижку. З хвойних рослин для створення огорож і стін підійдуть ялина колюча, ялина звичайна, ялівець звичайний, туя західна. Ялівець козацький підходить для пристрою бордюрів. Листяних рослин для стрижки набагато більше, ніж хвойних: магонія падуболиста, горобина чорноплідна, барбариси, бересклет, глід, бузина гронаподібна, в'яз шорсткий, дерен білий, жимолості, верби, ірга канадська, калина гордовина, карагана дерев'яниста, кизильник блискучий, клен Гіннала, клен татарський, клен польовий, перстач чагарникова, лох сріблястий, обліпіха крушиноподібна, пузироплідник калінолистий, троянда ругоза, слива колюча, смородини, сніжноягідник білий, спіреї, яблуні.

Топіарний сад – декоративна композиція з фігурно підстрижених дерев і чагарників, яким надана підкреслено геометрична або фантастична форма. Для таких садів використовують рослини з дрібною фактурою крони, що добре переносять стрижку, наприклад, лавр благородний, бирючина звичайна, біота східна, самшит вічнозелений, тис ягідний та ін.

Топоніміка (від *грец.* τόπος – місце + ὄνομα – ім'я, назва) – сукупність географічних назв на певній території, їх походження, змістова значення, розвиток, сучасний стан, написання й вимову. Топоніміка є інтегральною науковою дисципліною, яка знаходиться на стику трьох наук: географії, історії та лінгвістики.

Торцева бруківка – вистилання проїжджої частини вулиці, доріжки, майданчику багатокутними в плані обрубками дерева, згуртованими між собою. Укладаються на пісок поверх дощаної основи.

Торцювання – отримання шорсткої, позбавленої блиску поверхні за допомогою щітки-торцювки.

Торшер (*франц.* torchère від torche – факел) – підлоговий світильник на вискій підставці. Квітковий торшер – висока підлогова підставка для кімнатних рослин.

Тотожність – один із засобів гармонізації садово-паркового ансамблю, при якому на перший план виходить повна подібність порівнюваних ознак, наприклад, у ритмічному ряді тотожні акценти та інтервали, у симетричній композиції – урівноважені один до одного об'єми. Тотожне чергування архітектурних та інших компонентів парку (наприклад, скульптур, фонтанів, формованих дерев уздовж алеї, рисунків квітників та ін.) установає їх метричну закономірність у просторі, надає композиції властивості врівноваженості та статичності. Тотожність

знаходить застосування головним чином у центральних і найбільш регулярних частинах садово-паркових ансамблів.

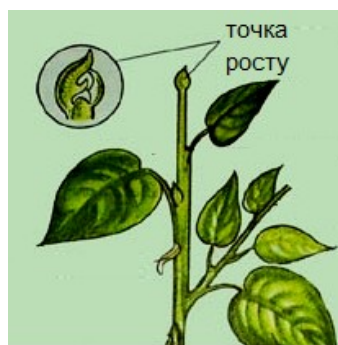
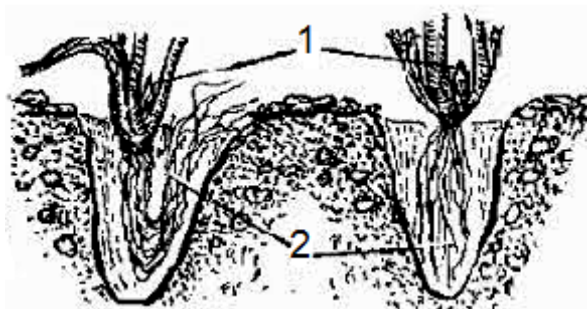
Тотем – (у перекладі з мови північноамериканських індіанців – його рід) тварина, рослина, камінь-валун або інший предмет неживої природи, які в давнину

були об'єктами релігійного поклоніння членів роду. У сучасному ландшафтному дизайні може виконувати функцію символічного образу.

Т

Точка росту – верхівка пагону або кореня, що знаходиться в активній фазі розвитку.

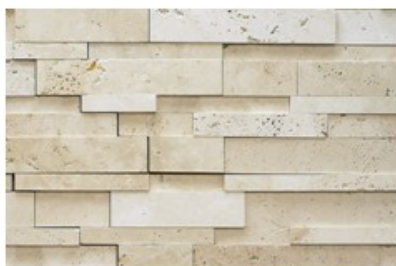
1 – точка росту, 2 – коріння

Точка сприйняття – певні місця на маршруті або в парковій композиції, де знаходиться спостерігач стосовно видимого об'єкту, наприклад, до пейзажної картини, перспективи, солітеру, панорами та ін. Точка сприйняття визначається відмінностями

фізичного стану суб'єкта й об'єкта сприйняття за висотою, ракурсом, ступенем їх просторового віддалення та ін.

Травертин (від *франц.* travertine, *італ.* travertino, *лат.* lapis tiburtinus – тібурський камінь) – осадова гірська порода, вапняний туф. У I столітті до н.е. травертин був відомий під назвою lapis tiburtinus (камінь з Тібуру). Цей пористий вапняк використовується одночасно як будівельний і декоративний натуральний облицювальний камінь для зовнішньої та

внутрішньої обробки адміністративних і житлових будівель, покриття підлог, оздоблення басейнів. Натуральний камінь травертин не містить шкідливих для людини речовин, тому й використовується так широко в обробці. Травертин це проміжна форма каменю між вапняком і мрамуром.

Травник – сад трав – невелика ділянка (10...15 м²), на якій висаджуються різноманітні

ароматні, декоративні, кулінарні, «аптекарські» трав'янисті рослини (аптекарський город

XVII ст. часто під стінами

монастиря). Під травник відводять, зазвичай, досить освітлене місце, укрите від вітрів і частково затемнене. При посадках рослин береться до уваги їх сумісність в екологічному, естетичному та ароматичному відношеннях.

Трав'янисті рослини – велика група квітучих або орнаментальних рослин, що включає одно- і багаторічні, зокрема цибулинні, бульбові та кореневищні види. Використовуються в зеленому будівництві для створення газонів, квіткового оформлення (партери, клумби, рабатки та ін.); до трав належать також бамбук, банан тощо. Стебла таких рослин зазвичай не дерев'яніють.

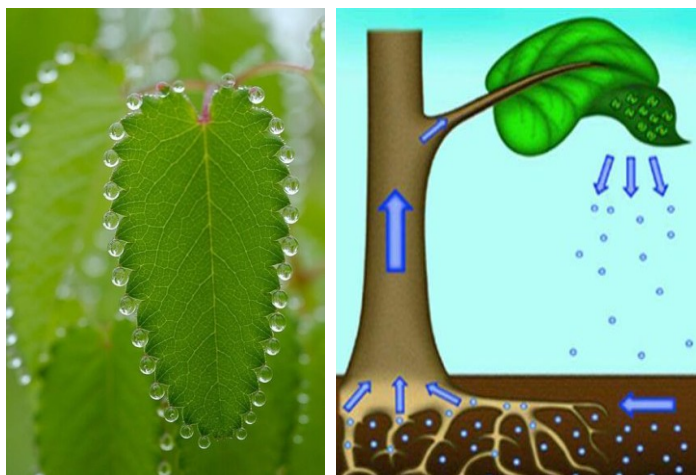
Трав'янистий бордюр – смужка рослин, що оздоблює квітник або партер, відтіняє й підкреслює окремі елементи (використовуються: лобелія, ерінус, сантоліна, цинерарія, колеус, перилла нанкінська та ін.).

Транспірація (від *лат.* trans – через + *спіро* – дихаю, видихаю) – випаровування води рослинами, відбувається, головним чином, з поверхні води. Основним органом транспірації є лист. Вода випаровується з поверхні листя через клітинні стінки епідермальних клітин і покривні шари й через устячка. У результаті втрати води під час транспірації в клітинах листя зростає всмоктувальна сила. Це призводить до посилення поглинання клітинами листя води з судин ксилеми й пересуванню води ксилемою з коренів у листя.

Значення транспірації полягає в тому, що:

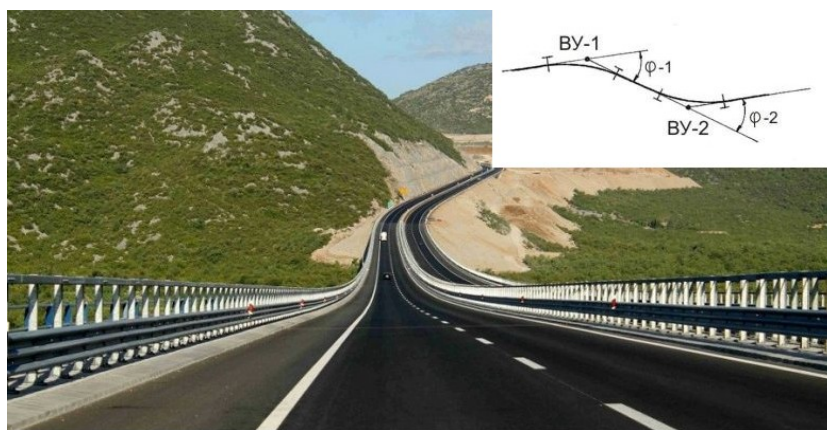
- разом з водою рослиною пересуваються мінеральні елементи, що надійшли в неї;
- транспірація знижує температуру листя та захищає його від перегріву.

Наприклад, в оранжереях і парниках, де повітря вологе та транспірація пригнічена, має місце опік листя сонячними променями. За рахунок транспірації створюється деяка недонасиченість водою колоїдів протоплазми, що сприяє нормальному плодоношенню і дозріванню плодів, оскільки в цьому випадку йдуть синтетичні процеси.

Трансформація (від *лат.* *transformatio* – перетворення, метаморфоза) – радикальна і швидка видозміна, перетворення, (наприклад, улаштування парку в лісовому масиві, корінна реконструкція садової ділянки).

Траса (*нім.* *trasse* від *франц.* *tracé* – риса, межа) – лінія на кресленні місцевості або нанесена на карту, що намічає напрямок руху або прокладення чогось (дороги, каналу, трубопроводу, адміністративного кордону та ін.).

Креслення місцевості, на якій повинні проводитися якісь земляні роботи (прокладання дороги, каналу та ін.), із зазначенням усіх виїмок і насипів. Трасувати дорогу – намічати її на місцевості.

Трафарет (*итал.* *traforetto* – продірявлена річ від *traforo* – продірявлювання, проколювання) – відтворення оригінального малюнка за допомогою прорізів на папері або більш міцному матеріалі з їх подальшим зафарбуванням.

Трельяж (*франц.* *treillage*, *англ.* *trellis* – решітка) – у садовій архітектурі – вертикальна площинна ґратчаста опора (каркас), стіна, критий склепінчастий хід або альтанка, утворена гілками посаджених біля її основи витких або сланких рослин (виноград, плющ, хміль,

тройанди, ломиноси, кампсиси та ін.), що плетуться влаштуванням для них гратчастим дерев'яним каркасом. Починаючи з XVI ст., трельяж став уживатися і в архітектурі будівель, для декорування ганків, галерей і балконів, причому іноді робився дуже розкішним і сягав значної висоти. Виконується у вигляді ажурної обрешітки з дерева, пластику, металу з різними розмірами гнізд, оригінально виглядають трельяжі з

джутових канатів, закріплених на опорах, довжина й висота залежать від виду витких рослин і характеру використання; установлюється в садах, на вулицях, уздовж містків, сходів. Трельяж походить від шпалер, призначених для винограду. У садово-паркових композиціях основна його функція – опора для рослин, при цьому важлива не стільки форма трельяжу, скільки добір рослин. Трельяжі можуть також прикріплюватися до стін будівель, з їх допомогою можливо покращити мікрокліматичні умови ділянки, забезпечити наскрізне членування простору, спрямувати рух пішоходів у необхідний бік, трельяжі можуть слугувати рамкою та брати участь у формуванні вісти.

Триптих (грец. *τρι-πτυχος* – що складається з трьох дощочок, від *τρία* – три + *πτύχη* – таблиця, дощочка) – це складана ікона, що складається з трьох частин. Це первісний зміст «триптиха». Сьогодні в це поняття вкладають ще одне значення – художній твір, що складається з трьох самостійних частин, пов'язаних спільною темою, ідеєю. У регулярних садах іноді має симетричну основу. Наприклад, струмені фонтану, стрижені дерева, група ваз та ін.

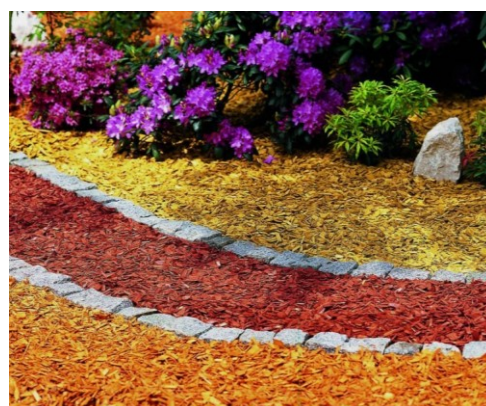

Тричвертна колона – колона, що виступає з площини стіни на 3/4 свого діаметра.

Тріска – напівфабрикат, одержуваний шляхом подрібнення деревної сировини. Розрізняють тріску технологічну, зелену (містить домішка листя й кори), паливну та декоративну. Технологічна тріска використовується для виробництва

деревоволокнистих і деревостружкових плит. Декоративна тріска широко використовується в зеленому будівництві в якості відсіпання (мульча).

в зеленому будівництві в якості відсіпання (мульча).

Тротуар, пішохідна доріжка (*франц.* trottoir, від розм. trotter – швидко ходити) – елемент дороги, призначений для руху пішоходів, який прилягає до проїзної частини або відокремлений від неї газоном. Виконується з дощок, плитки тротуарної, асфальтобетону й інших матеріалів. Ширина однієї смуги пішохідного руху повинна бути кратною 0,75 м. Дорожнє полотно приймається шириною не менше 2 м із розрахунку $A = 0,75n + 1,5$, де A – ширина однієї смуги, займаної пішоходом (0,75 м); n – число смуг залежно від інтенсивності руху (людино-годин); 1,5 м – резерв на установку лавок, урн.

Т

Трюмо (від *франц.* trumeau – простінок) – високе дзеркало, що заповнює простінок між двома вікнами або дверима (може бути переносне). У XVIII–XIX ст. у палацових приміщеннях часто розміщувалися так, щоб відображати через великі вікна пейзаж. Отже, трюмо ставало додатковим пристроєм зв'язку інтер'єру з природою.

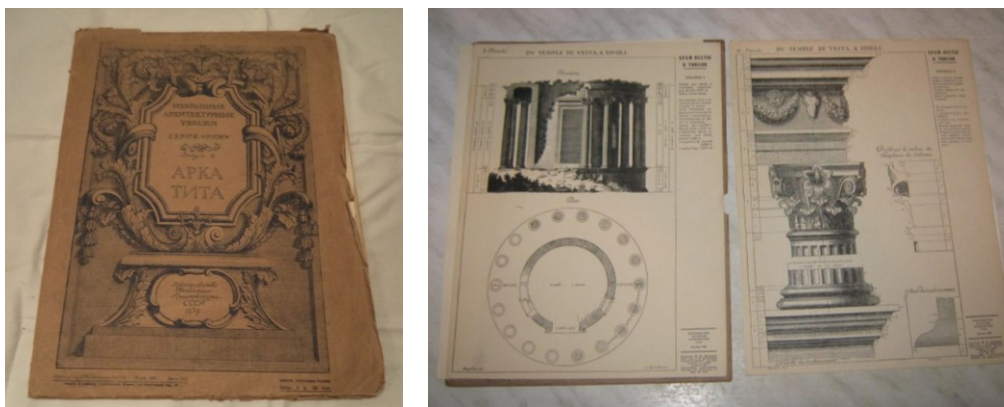
Туман штучний – використовується для створення «туманних пейзажів» у садах і парках, частіше за все приурочених до водойм. Для створення крапель штучного туману використовують спеціальні пристрої Fogco Mistcaring, які є в продажу. Вони прикріплюються біля лінії подачі води й дозволяють забезпечити рух потоку туману в потрібному напрямку.

Турбулентність (від *лат.* turbulentus – бурхливий, безладний) – ступінь рухливості повітря вихрового характеру; така рухливість призводить до перемішування повітряних мас; масиви й групи рослин сприяють підвищенню ступеня цієї рухливості завдяки градієнту атмосферного тиску.

У

Увразж (від *франц.* ouvrage – праця, твір) – розкішне художнє видання, зазвичай великого формату, з гравюрами або іншими ілюстраціями. Окремі композиції та деталі садово-паркового мистецтва XVIII–XIX ст. вивчаються на увразжних зображеннях.

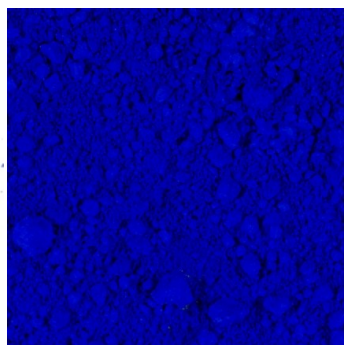
Угіддя – ділянки землі, придатні для господарського використання.

Узлісся – насадження, що окантовують лісові масиви, куртини, великі деревно-чагарникові групи по периметру. Є важливим елементом у композиції галявин. Барельєфне узлісся – край зеленого масиву, у якому окремі дерева, чагарники або їх угруповання незначно виступають з «площини» масиву. Горельєфні узлісся – те ж, але з великими (більше ніж на половину) виступами рослинності в сторону галявини.

Укорінення – проникнення коріння, що знову відростає, у висадженої рослини в ґрунт за межі грудки землі, з якої воно було перенесено.

Ультрамарин (нім.

ultramarin від *лат.* ultra – більш, понад + *marinus* – морський) – неорганічний пігмент синього кольору, одержаний сплавом суміші каоліну, соди, сірки, вугілля й іноді глауберової солі; використовується в живописі, графіці, для приготування масляних фарб, для фарбування лінолеуму, гуми, цементних плиток, тканин і паперу, а також для підсинювання цукру, білизни та ін.

У

Умбра (від *лат.* umbra – тінь) – природний залізоокисний пігмент темно-коричневого кольору, що становить глинисті мінерали, забарвлені оксидами заліза і марганцю.

Урбанізація (від *лат.* urbanus – міський) – багатогранний процес зростання міст та підвищення питомої ваги міського населення, який призводить до змін у розміщенні продуктивних сил, соціально-демографічній структурі, способі життя і культурі населення, його розселення, а також виникнення все більш складних мереж і систем міст. У найширшому сенсі урбанізація – поширення міського способу життя, у вузькому (статистичному) – випереджальне зростання міського населення і зростання міст, особливо великих. Загальні риси урбанізації: швидке зростання міського населення; концентрація

населення й господарства у великих містах (з чисельністю населення понад 1000000 мешканців – таких уже понад 200); «розповзання» міст, розширення їх території. Показниками частки міського населення в його загальній чисельності та частки населення великих

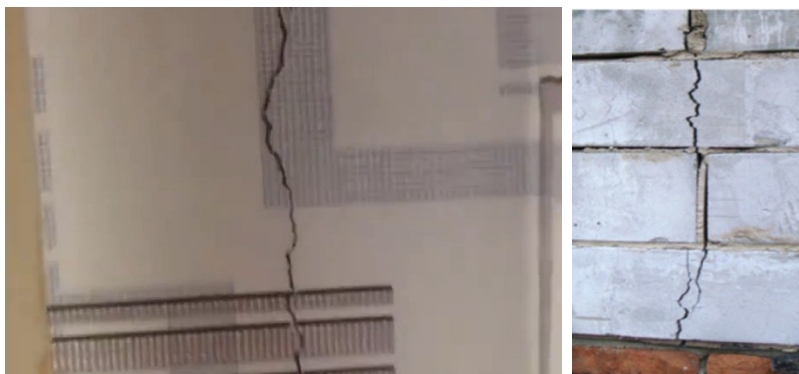
міст у міському населенні найчастіше характеризується рівень урбанізації, який називають урбанізованістю. Для сучасної урбанізації характерний перехід від міста до міських агломерацій – територіальних угруповань міських і сільських поселень, і мегалополісів – найбільш крупних форм поселення, що утворюються в результаті зрощення міських агломерацій. Найбільші міські агломерації світу – навколо Мехіко, Токіо, Сан-Паулу і Нью-Йорка (у кожній з них мешкає 16...20 млн. осіб). З урбанізацією пов'язано 3/4 загального обсягу забруднення навколишнього середовища. Міста займають усього 1% площі земної суші, у них концентрується майже половина населення світу й основна частина виробництв. Особливо сильний вплив на навколишнє середовище чинять великі міста та міські агломерації.

Урочище – природно-територіальний комплекс, який складається із закономірного просторового поєднання (системи фацій). Урочища найчастіше формуються на основі певних форм рельєфу – випуклої чи ввігнутої, але єдиної за генезисом і віком. Вони розташовані на одному рівному субстраті. Прикладом урочища може слугувати моренний горб

або верховий болотний масив. Це може бути будь-яка частина місцевості, не подібна на іншу, наприклад, ліс серед поля (Гадяцький бір (Полтавська обл.), Вільшана та Кисельова балка (Луганська обл.), Василева пасіка (Миколаївська обл.), Березнянський ліс та Жмеринська діброва (Вінницька обл.), Кам'яна балка (Кіровоградська обл.) та ін.).

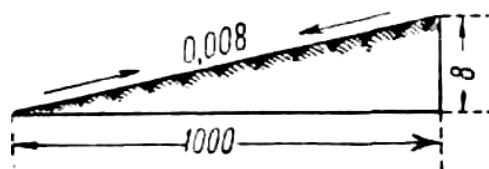
У

Усадка – зменшення лінійних розмірів та об'єму матеріалів унаслідок втрати ними вологи, ущільнення, затвердіння й подібних процесів.

Утримання зелених насаджень – дотримання режиму їх використання з проведенням агротехнічних заходів, що сприяють нормальному росту.

Ухил – основний показник рельєфу території, що характеризує нахил окремих ділянок поверхні відносно горизонту, що припадають на кожні 10 м; виражається як відношення висоти закладення на заданій ділянці (Н) до довжини закладення (L) у відсотках і абсолютних величинах.

У Наприклад, ухил у 0,04% передбачає, що перепад висот на кожні 10 м становить не менше 4 см; ухил у 0,008% передбачає, що перепад висот на кожні 1000 м становить не менше 8 м.

Ф

Фактура (від *лат.* *factūra* – обробка, будова) – особливості поверхні предметів, у ландшафтному дизайні враховується фактура рослинності, поверхні газону і квітників, матеріалів мощення, сходів, огорож, а також фактура гірських порід – скель, геологічних відслонень і ін. При оцінці рослинності фактуру розглядають як складову частину, що

характеризує зовнішній вигляд. При цьому виділяють такі типи: у дерев і чагарників – крупну пухку; крупну щільну; дрібну пухку; дрібну щільну (або грубу, середню і тонку); у трав'янистих рослин – грубу, середню і тонку. У деревних рослин фактура розглядається як складова частина, що характеризує будову крони (разом з силуетом і структурою). Залежить від величини листя

та його розміщення на гілках. Наприклад, дрібною фактурою крони характеризується самшит, сніжноягідник, верба, береза; крупною пухкою – липа та в'яз; крупною щільною – катальпа, горіх сірий, сумах ароматний, дуб; дрібною пухкою – у верби й берези. У трав'янистих рослин: груба (бадан, окремі сорти півоній), середня (папороті, хоста), тонка (кохія, фенхель).

Фактура крони – особливість структури будови поверхні дерев і чагарників залежно від розміру листя, його форми, кольору й характеру розташування. Розрізняють такі типи фактур крони дерев і чагарників: крупну пухку; крупну щільну; дрібну пухку; дрібну щільну. Крупною пухкою фактурою крони відрізняються: катальпа, павловнія,

тюльпанове дерево, платан, дуб, в'яз шорсткий, шовковиця, калина звичайна, калина-гордовина, скумпія, горіх волоський, чорний і сірий, сумах пухнастий. Крупну щільну фактуру мають: каштан їстівний, каштан кінський, гостролистий, польовий, клен-явір, граб звичайний. До групи з дрібною пухкою фактурою крони відносять: верби, лох вузьколистий, гледичія, горобина, ясен, модрина, евкаліпти. Дрібною щільною фактурою крони мають: берест дрібнолистий, клен татарський, дуб кам'яний, самшит вічнозелений, тис ягідний, кипарис вічнозелений, біота східна. Форма, колір,

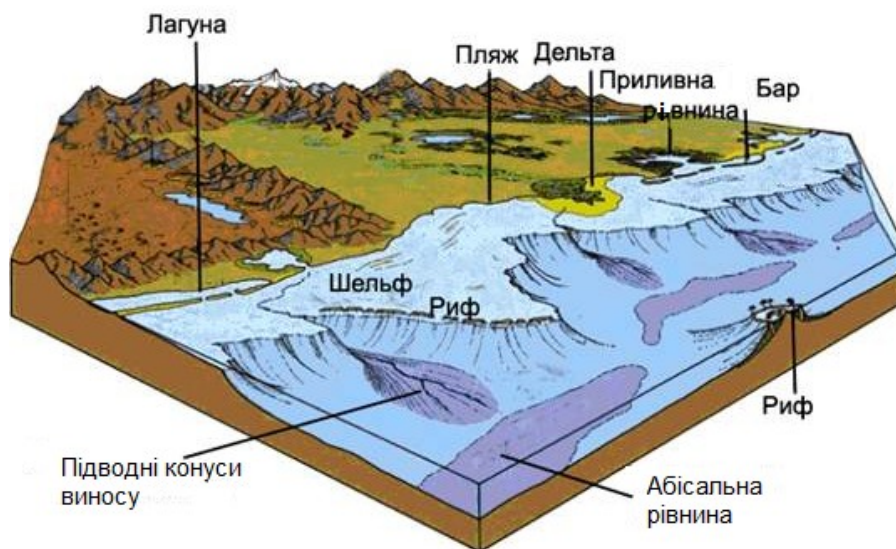
Ф

величина листя, його розташування створюють характер поверхні крони деревно-чагарникової рослинності, що представляє наявність певного «рельєфу». Те ж саме можна віднести й до поняття «фактура стовбура».

Фасад (від *франц.* façade – передній, лицьовий бік будівлі) – зовнішній лицьовий бік архітектурної споруди та будь-якої іншої об'ємної композиції. У ландшафтній архітектурі багато композицій, розташованих у саду, парку, часто багатofасадні, тобто передбачаються для зорового сприйняття з різних сторін.

Фація (від *лат.* facies – обличчя, вигляд, зовнішність, форма) – у загальному сенсі – ділянка земної поверхні з подібними фізико-географічними умовами (флорою та фауною, рельєфом, ґрунтами та ін.), наприклад, озеро, височина, болото. В екології – найменша помітна фітоценологічна одиниця рослинного співтовариства, у якій переважає якийсь вид; об'єднання подібних біоценозів. У ландшафтознавстві – частина ґрунтово-біокліматичного поясу, ґрунтової зони або підзони, що володіє специфічними особливостями умов ґрунтоутворення і ґрунтів у зв'язку з відмінностями у зволоженні або тепловому режимі; елементарна морфологічна одиниця географічного ландшафту. Уживається в значенні «ґрунтова область» і «ґрунтова провінція».

Фенологія (від *грец.* φαινόμενα – явища) – система знань про сезонні природи, терміни їх настання й причини, що визначають ці терміни, а також наука про просторово-часові закономірності циклічних змін природних об’єктів та їх комплексів, пов’язаних з річним рухом землі навколо Сонця. Фенологія реєструє та вивчає сезонні явища у світі рослин і тварин, а також дати встановлення й сходу снігового покриву, перших та останніх заморозків, льодоставу й розмерзання водойм та ін. У рослин сезонні фази розвитку: набухання і розкриття бруньок, поява листя, цвітіння (початок і кінець), дозрівання плодів і насіння, осіннє розцвічування листя, листопад. У 1734 р. французький вчений Рене Антуан Реомюр приступив до вивчення залежності сезонного розвитку хлібів і комах від рівня температури. У 1748 р. Карл Лінней почав фенологічні спостереження в Упсальському ботанічному саду та в 1750 р. організував першу мережу наглядових пунктів. До середини ХІХ століття фенологічних спостереженнями були охоплені всі великі країни Західної Європи. Термін був запропонований у 1853 р. бельгійським ботаніком Шарлем Морраном.

Фен-шуй (від *кит.* 風水 – вітер і вода) – мистецтво жити в гармонії з природою виникло в Давньому Китаї близько п’яти тисяч років тому. Дотримання принципів у галузі ландшафтного дизайну, садівництва, облаштування ділянки передбачає використання ряду прийомів – таких, як розташування будинку на південних схилах височини, орієнтація

фасаду на водний потік,

розкриття видів з внутрішніх приміщень на сад, виявлення в ньому особливих символічних зон (наприклад, «Багатство», «Знання», «Сім’я» та ін.). Головна ідея фен-шуй – якщо жити в гармонії із землею, то життя буде довгим і щасливим.

Ф

Фестон (від *франц.* feston – гірлянда) – спеціальний декоративний елемент, що становить смужку з різними типами візерунків або гірлянди з живих квітів, гілок і листя, звиті разом. В архітектурі – ліплення, наслідування цим гірляндам. Родоначальником такого декоративного елемента є природні матерчаті джгути, якими давні римляни обертали свою голову або отвори різних будівель під час свят.

Фізіономічні ознаки рослин – сукупність характерних зовнішніх особливостей (форма, текстура, колір та ін.) рослини, що визначають її загальний вигляд. Життєві форми рослин класифікують за найрізноманітнішими фізіономічними (морфологічними) ознаками. Існує велика кількість класифікацій життєвих форм, але найбільш відомою є класифікація, запропонована в 1905 р. датським ботаніком Крістеном Раункієром. В основу своєї класифікації він поклав одну екологічно суттєву ознаку – висоту залягання бруньок відновлення над поверхнею субстрату. Ця ознака виявилася вдалою й надзвичайно важливою з пристосувального погляду. На її основі К. Раункієр виділив п'ять великих груп життєвих форм рослин.

У фанерофітів (від *грец.* φανερός – явний, відкритий, + φυτόν – рослина) бруньки розташовані досить високо над поверхнею ґрунту і відчують на собі зимові морози і літню посуху. У кращому випадку захищені бруньковими лусками або смолою. За висотою фанерофіти розділяються на мікрофанерофіти (від 2 до 8 м), мезофанерофіти (від 8 до 30 м) і мегафанерофіти (понад 30 м).

У хамефітів (від *грец.* χαμηλός – низький + φυτόν – рослина) бруньки розташовані на незначній висоті (20...30 см) над поверхнею. Такі бруньки в рослин помірних широт у зимовий час можуть бути прикриті снігом, що створює їм додатковий захист від сильних морозів і вітру. У цю групу входять дрібні чагарники, напівчагарники (брусниця, чорниця), сланкі рослини, рослини-подушки, мохи.

Гемікріптіфітами (від *грец.* ἡμι- – напів + κρυπτός – прихований + φυτόν – рослина) називають рослини, у яких бруньки відновлення знаходяться на рівні субстрату (дерновинні, розеткові та інші форми трав'янистих рослин). Зазвичай вони розташовані в опалому листі, підстилці або рослинному покриві і більшою мірою захищені, порівняно з попередньою групою (кульбаба, примула, кропива).

Криптофіти (від *грец.* κρυπτός – прихований + φυτόν – рослина) – до цієї групи входять геофіти та гідрофіти. Геофіти (*грец.* γη – Земля + φυτόν – рослина) розміщують бруньки відновлення в ґрунті або іншому твердому субстраті на деякій глибині

(кореневищні, бульбові, цибулинні рослини). У подібному стані бруньки найбільш захищені від екстремальних впливів навколишнього середовища, за винятком випадків вічної мерзлоти.

Гідрофітами (від *грец.* *γυδρο-* – вода + *φυτόν* – рослина), відповідно, називають рослини, у яких бруньки відновлення розміщуються у воді.

Особливу групу терофітів (від *грец.* *θερος* – літо + *φυτόν* – рослина) становлять однорічні рослини, вегетативні частини яких відмирають до кінця вегетаційного сезону, а зимуючі бруньки взагалі не утворюються.

Життєві форми рослин (за К. Раункієром, 1905): 1, 2 – фанерофіти (береза, ліщина звичайна), 3 – хамефіти (чорниця), 4 – гемікріптофіти (суніця), 5 – геофіти (морква), 6 – терофіти (мак)

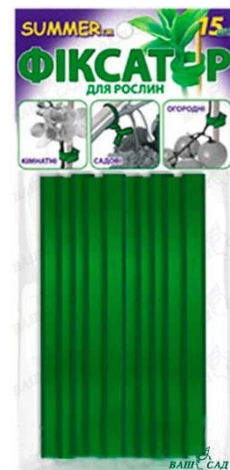
Фізіономічний принцип композиції рослинного матеріалу – гармонійне поєднання зовнішнього вигляду, основних фізіономічних ознак рослин, що входять у певні композиції, унаслідок чого вони відрізняються естетичною єдністю. При доборі рослин за фізіономічним принципом беруть до уваги також їх екологічну сумісність. При цьому один з видів повинен займати панівне становище, а інші – супутнє або підлегле. Основне навантаження, покладене на фізіономічний принцип, полягає в розкритті унікальної краси кожного дерева. Фізіономічний принцип спрямований на те, щоб об'єднати: вигляд, форму, колір і текстуру. Саме за цим принципом побудовані композиції, зокрема на територіях, що займають мало простору: маленький сквер; озеленення ділянки перед будівлею та ін.

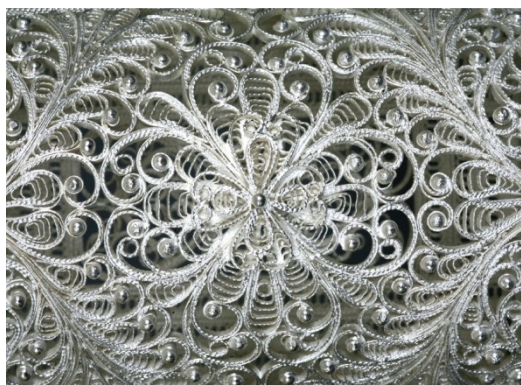
Фіксатив (від *франц.* fixatif – твердий, міцний, закріплювач) – закріплювач, що слугує для покриття рисунків, виконаних вугіллям, олівцем, сухою пастеллю та іншими матеріалами, що обсипаються, з метою їх збереження. Для закріплення (фіксування) рисунків вживається переважно розчин шелаку в спирту.

Фіксатор – пристосування для установки декоративного матеріалу у вазі або закріплення рослин у саду.

Фіксація (від *лат.* fixus – міцний, закріплений) – метод закріплення матеріалу або рослини.

Філігрань (*итал.* filigrana, від *лат.* filum – нитка + granum – зерно) – вид ювелірної техніки, художні вироби зі крученого золотого, срібного, мідного дроту, що нагадує плетене мереживо.

Філософський сад –

1) платанові, тополіні, маслинові гаї в Давніх Афінах, на доріжках яких філософи, зокрема Платон, розмовляли зі своїми учнями на абстрактні теми, такі сади розглядаються в якості одної з попередніх форм пейзажних парків; 2) сучасний сад, призначений для споглядання, релаксації, медитації. У Будапешті (Угорщина) є Філософський сад або філософський куточок. Автор цієї скульптурної композиції – дуже відомий угорський скульптор Nandor Wagner, який працював над цим унікальним твором цілих п'ятнадцять (причому останніх) років свого життя. Установлено цю скульптурну композицію на горі Геллерт у 2001 р. У скульптурних образах утілені відомі філософи й особистості, такі як Будда, святий Франциск Ассізький, Махатма Ганді (керівник і ідеолог руху за незалежність Індії, духовний лідер нації), Лао-Цзи (давньокитайський філософ VI...V століть до н.е.), Ісус, Авраам (біблійний персонаж), Дарума (буддійський священик Бодхідхарма, який жив у V столітті) і Ехнатон (Аменхотеп IV, фараон Давнього Єгипту, політик і релігійний реформатор). Філософський куточок – це місце, де кожен замислюється про своє, ці фігури сприяють зануренню людини в себе та наптовхують на філософські роздуми про сенс життя, космос, вічне.

Фільварок (*польск.* folwark, від *нім.* Vorwerk – хутір) – невелика садиба, хутір, відокремлене поселення (включно з житловими й господарськими будівлями, садами, городами та ін.), що належить одному власникові, поміщицьке господарство у Польщі, Литві, Україні та Білорусі у XIV–XIX століттях.

Фітинг (*англ.* fitting від fit – монтувати, збирати, з'єднувати) – з'єднувальна частина трубопроводу, що встановлюється в місцях його розгалужень, поворотів і переходів на інший діаметр. Такі вузли використовуються в системах водопостачання, опалення, газопроводах, каналізації та системах кондиціонування. За способом фіксації (тобто, як

здійснюється приєднання фітинга до труби) обладнання можна розділити на 6 типів: нарізне, клейове, компресійне, капілярної пайки, пайки, прес-фітинги. Фітинги повинні бути зроблені з такого ж матеріалу, що і трубопроводи, на які будуть встановлюватися. Їх роблять під трубопроводи з таких матеріалів: чавун, сталь, мідь, латунь, поліпропілен, металопластик.

Фітобентос (від *грец.* φυτόν – рослина + βένθος – глибина) – сукупність рослин (водоростей, грибів, лишайників та ін.), що ростуть у водоймах, водотоках, на заплавах, прибережних ділянках. За розмірами фітобентос поділяють на: великі (макробентос), середні (мезобентос) і дрібні (мікробентос). Застосовується також термін мейобентос – невеликий фітобентос без бактерій. До складу рослинного бентоса

прісних водойм входять бактерії, діатомові й зелені водорості, а також численні прибережні рослини, розташовані в напрямку від берега ясно вираженими поясами. Перший пояс складається з напівзанурених рослин (очерету, рогозу, осок та ін.); другий – із занурених рослин з плаваючим на поверхні води листям (латаття, кубушки та ін.); третій пояс – із занурених рослин, у яких зазвичай тільки квітки піднімаються над водою

(здебільшого рдестів, елодеї та ін.). Переважно це мікроскопічні форми.

На мілководді фітобентос утворений вищою водною рослинністю та водоростями, у глибоководній частині представлений одними водоростями. До мікрофітобентосних організмів належать водорості, пристосовані до існування в прикріпленому або неприкріпленому стані на дні водойм і на різноманітних предметах, живих і мертвих організмах, що знаходяться у воді.

Фітодизайн (від *грец.* φυτόν – рослина та *англ.* design – проектувати, конструювати) – жанр декоративно-прикладного мистецтва, пошук нових конструктивних і художніх рішень на основі використання рослинного матеріалу. Фітодизайн – цілеспрямоване введення різних рослин, квітів і дерев в оформлення та дизайн інтер'єру будинку, офісу, саду з урахуванням їх біологічної сумісності, екологічних особливостей, здатності до

покращення якості повітря в приміщенні. Найчастіше поняття фітодизайну застосовують до оформлення внутрішніх приміщень.

Головна відмінність фітодизайну від інших видів – використання великої кількості рослин при оформленні простору. Основний напрямок – це аранжування й декоративність. Аранжування розділяється на два види: вегетативне та декоративне. Вегетативний стиль – це асиметричний розподіл рослин, на зразок того як вони розташовані в живій

природі. Він додає природності в перетворюваному приміщенні: наявні квіти, які в реальній природі знаходяться в однакових кліматичних умовах. Декоративний – це стиль симетрії і розкоші, для якого характерні різноманітні квіти й рослини, неприродні матеріали та елементи декору.

Існує три форми композиції: масивна, лінійна й паралельна. Масивні композиції, виконуються у формі кола, овалу, трикутника або

серпа. У цих роботах відсутня концентрація на якомусь окремому компоненті. Лінійна форма передбачає наявність ліній, які можуть бути спрямовані і вгору, і вниз. Рослини в таких композиціях використовуються яскраві й контрастні, але виглядають скупю. Паралельна форма передбачає наявність паралельних ліній, де кожен компонент має можливість рости.

Фітоклімат (від грец. φυτόν – рослина + κλίμα – клімат) – вологість, температура повітря, вітровий режим, тепловий баланс та інші чинники, що характеризують середовище проживання рослин (у кронах, під пологом дерев, у парку, у теплиці).

Ф

Фітонциди (від *грец.* φυτόν – рослина та *лат.* caedo – убиваю) – хімічні сполуки, що виділяються рослинами або локалізовані в покривних тканинах, здатні затримувати розвиток або вбивати мікроорганізми. Термін запропонований Б. П. Токінім у 1928 році. Характерними представниками фітонцидів є ефірні масла, витягнуті з рослинної сировини промисловими методами. Зазвичай під фітонцидами розуміють летючі речовини, які виділяються деревної рослинністю, що стерильно впливають на певні мікроорганізми. Особливо високу фітонцидну активність мають хвойні, зокрема ялівець. Так, фітонциди ялиця вбивають паличку кашляку, збудника дизентерії та черевного тифу; соснові фітонциди згубні для палички Коха (туберкульоз) і для кишкової палички; береза й тополя вражають мікроб золотистого стафілококи. Посадка в саду кількох екземплярів цієї рослини значно знижує наявність у повітрі хвороботворних мікроорганізмів. А фітонциди багна та ясенця є отруйними і для людини.

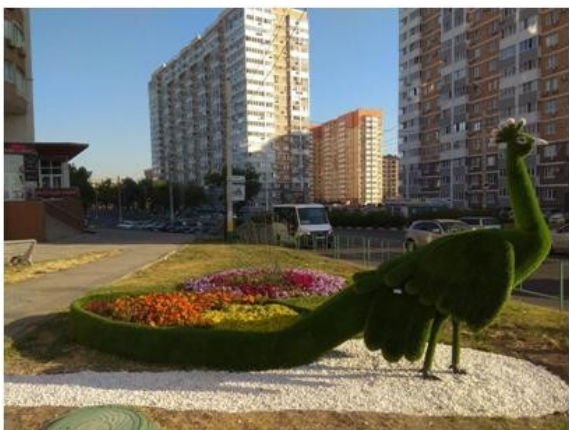
Фітонцидність – здатність рослин виділяти в невеликих дозах біологічно-активні летючі речовини – фітонциди, що вбивають або пригнічують ріст і розвиток бактерій, мікроскопічних грибів, дрібних комах і найпростіших організмів. Підвищують імунітет рослини.

Фітопатологія (від *грец.* φυτόν – рослина + *παθολογία* → *παθος* – страждання, хвороба + *λόγος* – слово) – наука про хвороби рослин, викликані патогенами – грибами, бактеріями й вірусами (інфекційні хвороби) та екологічними чинниками (фізіологічний вплив). Містить розробку засобів боротьби з хворобами, профілактику зараження рослин.

Фітопластика або **арбопластика** – використання рослин, в основному витких або ґрунтопокривних, для декорування об'ємних конструкцій, заповнених легким поживним субстратом. Одним з варіантів таких конструкцій є мохові стінки. Фітопластика є однією

з основних тенденцій розвитку сучасної ландшафтної архітектури та є прийомом для формування штучного рельєфу. При створенні ландшафту фітопластика виконує дві основні функції: захисну й просторово-організуючу. Сьогодні час фітопластика вважається сучасним прийомом створення штучного ландшафту за допомогою рослин, висаджених і сформованих особливим способом. У цьому ключі вона вирішує проблему монотонності пейзажу. Зазвичай

це проводиться при використанні посадки чагарників і трав'янистих багаторічників, посаджених суцільним килимом, з однотонним забарвленням листя, що дозволяє протягом усієї композиції створити красивий рисунок на площині. Добираючи рослини з різним забарвленням листя, можна домогтися плавного перетікання однієї маси або однієї колірної плями в іншу. На природній земній поверхні за допомогою фітопластики, навпаки, можна згладити перепади, оформити схили. Фітопластика – це прийом садово-паркового дизайну, у якому на контрасті використовують рослинні елементи у вигляді ліній або рисунка, ярусного розташування або розподілу рослин за висотою.

Знаменитий ландшафтний архітектор Нік Розен (Нідерланди) створив «деревце» з овально-циліндричною «короною», зібраною з віоли Вітрока з жовтим забарвленням квіток. У спроектованих ним садах можна побачити плавучі монохромні клумби, серед квітів яких іноді висаджував карликові деревця.

Фітофарми – рослини, здатні виділяти в повітря корисні для організму людини легкі іони (евкаліпти, горобина чорноплідна, яблуна Недзвецького).

Ф

Фітоценоз (від *грец.* φυτόν – рослина + κοινός – загальний) – рослинне співтовариство, закономірне поєднання рослин в однорідних умовах, які перебувають у тісній взаємодії між собою та середовищем проживання. Характеризується відносною однорідністю видового складу, певною структурою й системою

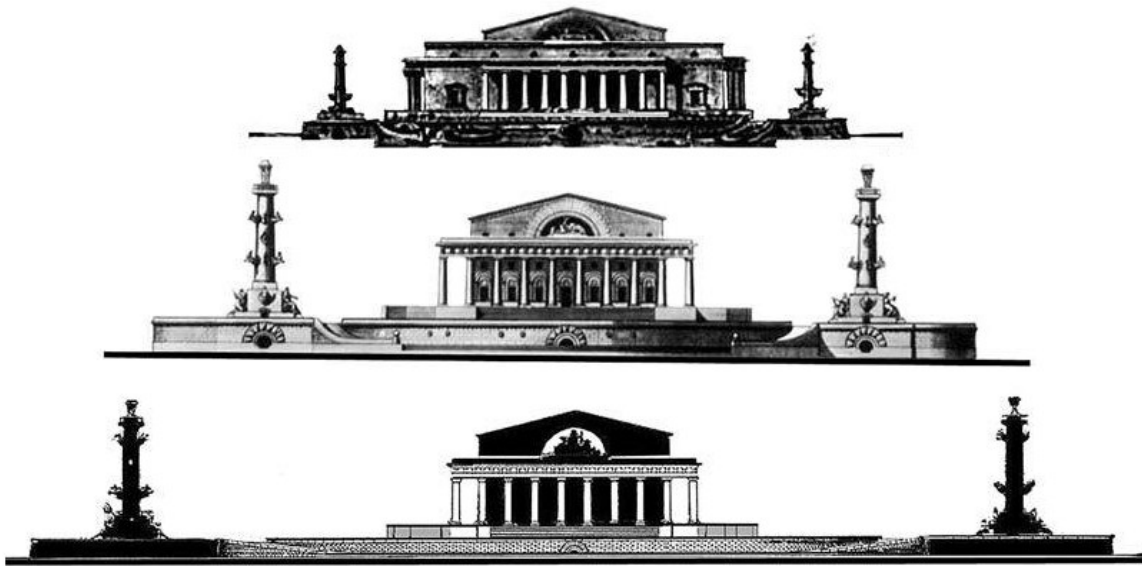
взаємовідносин рослин одна з одною та із зовнішнім середовищем. Сукупність фітоценозів окремих регіонів або районів земної поверхні називають рослинністю (наприклад, рослинність Європи, рослинність Київської області та ін.). Термін був запропонований польським ботаніком Й. К. Пачоським у 1915 році. Фітоценози є об'єктом вивчення науки фітоценології (геоботаніки).

Ф

Фітоценоз штучний або **культурфітоценоз** (від *лат.* cultura – обробіток і фітоценоз – *грец.* φυτόν – рослина + κοινός – загальний) – співтовариство культивованих рослин; володіє багатьма особливостями природного фітоценозу, але на відміну від нього формується й розвивається в результаті діяльності людини. Розрізняють культурфітоценози короткочасні (поля, городи, клумби – 1...3 роки), тривалі (сіяні луки – 8...10 років) і постійні – рослинне співтовариство, що має однорідність та взаємозв'язки, відносно сталі в умовах урбанізованого середовища (паркові масиви, куртини в поєднанні з відкритими галявинами газонів, трав'янистий покрив скверу, бульвару, ділянки парку, саду, полезахисні лісові смуги, лісові масиви та ін.) – існують десятки й сотні років.

Фітоценологія або **геоботаніка** – розділ ботаніки, що вивчає закономірності складу, розвитку й розподілу фітоценозів, тобто рослинних угруповань, природних угруповань рослин у природному ландшафті та їх зв'язків з умовами середовища на всій території та акваторії Землі (наприклад, березняки, ялинники та ін.). Термін «фітоценологія» був запропонований у 1918 році австрійським вченим-ботаніком Гельмутом Гамсом.

Фланкування (*франц.* flanquer – обходити збоку, від flanc – бік, сторона) – урівноважене (часто симетричне) розміщення будь-яких об'єктів на всі боки центральної композиційної осі (наприклад, садові павільйони при головному будинку садиби або головний ризаліт – бічними ризалітами, корпусами, флігелями, колонами, портиками). Прийом, особливо широко застосовувався в ансамблях епох бароко та класицизму.

Флер (від *франц.* fleur – колір) – пелена, що приховує та заважає чітко розглядіти що-небудь, покрив таємничості, що огортає предмет. Іноді цього ефекту досягають за допомогою напівпрозорої крони дерев, чагарників, високих трав.

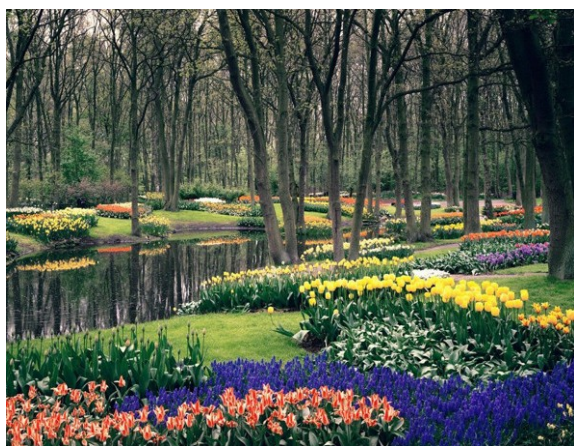
Флерон (від *франц.* fleuron – квітка) – один з мотивів у рисунку класичного садового партеру. Флерон має вигляд примхливо зігнутої гілки рослини й розміщується в центральній частині партеру. В архітектурі – це хрестоцвіті, завершення башти або шпилью у вигляді хрестоподібної квітки.

Флігель (від *нім.* Flügel – крило, бічна прибудова) – бічна (або окремо стояча) прибудова до основної будівлі, а також маленький будиночок неподалік від великого в одному дворі.

Флора (від *лат.* floris – квітка) – історично сформована сукупність видів рослин, що ростуть у будь-якій певній області, зоні або в складі конкретного рослинного співтовариства. Флора підрозділяється на дикорослу, культурну, зокрема інтродуцентів. Походження слова пов'язують з ім'ям римської богині квітів і весняного цвітіння Флори.

Флораріум – застелена вітрина з рослинами, внутрішній простір якої ізолювано від зовнішнього середовища та має постійний мікроклімат. Є різновидом тераріуму. Роль флораріуму може виконувати і великий акваріум з водоростями. Часто застосовуються в громадських і торговельних центрах, у приміщеннях з агресивним середовищем при неможливості

створити нормальні умови для розвитку рослин, а також у дитячих установах. Флораріуми мають свої переваги: вони не займають багато місця, красиво виглядають і не потребують особливої турботи, оскільки мікроклімат усередині судини формується самими рослинами. Рослини, які

знаходяться всередині, повинні бути мініатюрними й невибагливими: мініатюрні орхідеї, кактуси, фіттонія, пілея тощо. Ця група рослин має спеціальні тканини й механізми для запасу води.

Флорист – професіонал, який працює в напрямку мистецтва аранжування квітів.

Флористика – 1) галузь ботаніки, що вивчає флору Землі та окремих її районів; 2) вид декоративно-прикладного мистецтва, заснованого на використанні природного живого (або засушеного) матеріалу.

Флюгарка – пристрій, призначений для захисту труб а також тепловентиляційних і димохідних каналів розташованих у них, від негативних зовнішніх впливів. Основні функції флюгарки:

- перешкоджає попаданню всередину димоходу сміття, пилу та інших сторонніх предметів;
- подовжує термін експлуатації труби, захищаючи її від опадів;

– підвищує тягу в димоході і не дозволяє, навіть сильному вітру перекинути ковпак, завдяки конструктивному рішенню деяких моделей;

– виконує естетичну функцію – димохідна труба з флюгаркою надає будинку привабливого зовнішнього вигляду.

Флюгер – прилад для визначення напрямку і швидкості вітру у вигляді металевого прапорця, встановленого на вертикальній осі, що обертається під впливом вітру. Проти вага прапорця спрямована в бік, звідки дме вітер. Сила вітру визначається за кутом відхилення від вертикалі укріпленої на флюгері металевої дощечки, що вільно хитається, перпендикулярно напрямку вітру.

Фовізм

(франц. fauvisme, від fauve – дикий) – один з ранніх різновидів модернізму, що виявив себе головним чином у французькому живопису

початку ХХ століття (1905–1907 рр.) Для фовізму характерні лаконічні й сплюснені форми, різкі протиставлення яскравих, чистих тонів (художники А. Матісс, А. Дерен, М. Вламінк, Р. Дюфі та ін.). У манері фовізму писали переважно натюрморти, пейзажі, сцени в інтер'єрі, що відрізняються різким узагальненням об'ємів, простору, рисунка. На відміну від сформованого в цей же період німецького експресіонізму, фовізм не мав специфічного морально-філософського напрямлення.

Фокальна точка – точка в парку або садово-парковому ансамблі, з якої спостерігається найкрасивіший краєвид.

Ф

Фокусування – виділення головного об'єкта, здійснюване за допомогою підсвічування, або виділення кольором, або допоміжною групою предметів, що явно вказують на головний об'єкт.

«Фолк-дизайн» або «Етно-дизайн» – інтуїтивний дизайн, що відповідає змістовним та естетичним характеристикам конкретної етнокультури.

Фон – поверхня або простір, на яких зорво виділяються головні елементи ансамблю, зовнішнє оточення, середа об'єкта. Зокрема, у парку архітектура позначається на фоні дерев, квітник на фоні газону та ін. Істотну роль відіграє, з одного боку, достатня колірна або фактурна контрастність фону стосовно об'єкта, з іншого – його відносна однорідність, що дозволяє виявити силует об'єкта, підкреслити його значення, не відволікаючи від головного.

Ф

Фонтан (від *лат.* fontana в значенні – джерело, ключ) – водомет, споруда, що складається з водозбірника й однієї або безлічі трубок, з яких під тиском викидається вода; іноді прикрашається скульптурою, кольоровою ілюмінацією. Спочатку фонтани

жувалися в античних, середньовічних західно-європейських містах, у країнах Близького та Середнього Сходу, в Індії. Були улюбленою прикрасою міських площ в Європі XVI–XVIII ст. (наприклад, фонтани Флоренції та Риму), у віллах і палацово-паркових комплексах (наприклад, у Версалі).

Світломузичні фонтани – водна споруда, у якій подача води поєднується зі зміною підсвічування водяних струменів і музичним супроводом (наприклад, світломузичні фонтани Києва та Вінниці).

Ф **Форескізне проектування** або **форескіз** – схема розташування всіх елементів озеленення, що враховує зонування ділянки й наявні споруди, зокрема малі архітектурні форми. Може бути виконаний у кольорі. Для кожної озеленовальної ділянки пропонується один або кілька

графічних рисунків, які відображають найбільш ефектні пейзажі, що відкриваються з певних видових точок.

Форма (лат. forma, грец. μορφή – зовнішній вигляд) – 1) зовнішній вигляд, зовнішні обриси, що виражають якийсь внутрішній зміст; 2) установлений зразок чогонбудь, шаблон (у будівництві); 3) внутрішньовидова таксономічна категорія. У ботанічній номенклатурі «форма» в ієрархічній системі рангів

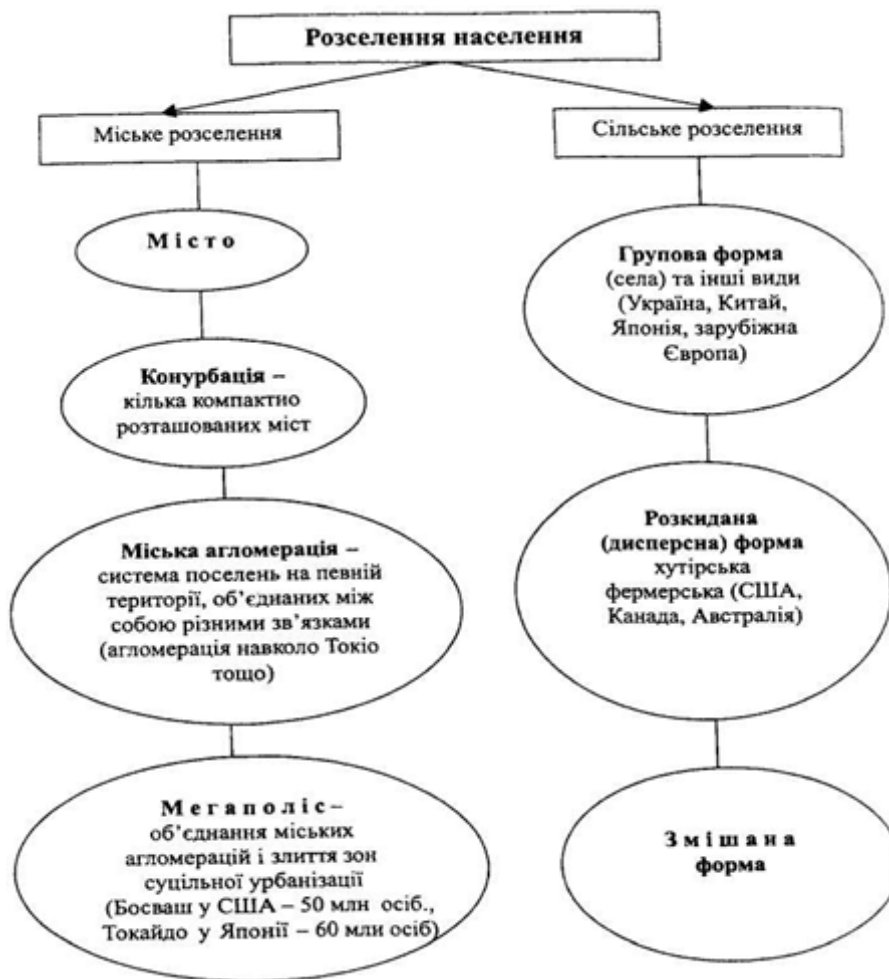

таксонів займає найнижче положення. У біологічній літературі термін «форма» широко використовується для того, щоб відмітити різні особливості, пов'язані з циклом розвитку, динамікою та становленням виду або морфологічними ознаками.

Форма життєва (біоморфа, екоморфа) – зовнішній вигляд і біологічні особливості рослин, що відображають їх пристосованість до певних умов середовища проживання. Відповідно до морфологічної класифікації виділяють дерева, чагарники, ліани і трав'янисті (одно- і багаторічні) рослини. В екологічній класифікації – це група рослин зі схожими пристосувальними структурами, не обов'язково пов'язаними родинними зв'язками.

Форми розселення – топографічна конфігурація й економічна направленість системи розселення. У результаті розселення утворюються поселення різних форм. Ці поселення в Україні поділяються на дві форми: міські – міста та селища міського типу; сільські – селища, дачні поселення, хутори. У містах України проживає близько 68%, у селах – близько 32% населення країни.

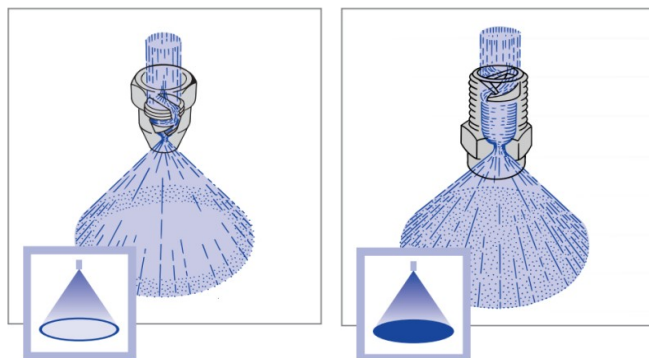

Ф

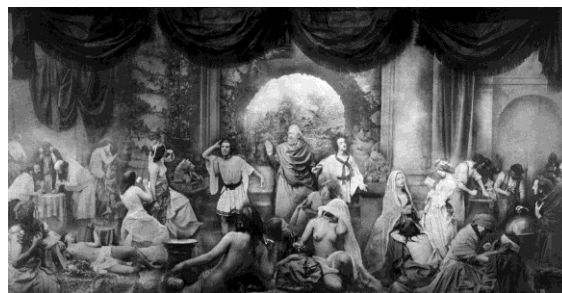
Формовка – вид обрізки, стрижки з метою надання рослині певного габітусу, що не є характерним їй від природи (стрижка у формі кулі, куба, одно-, трирядної живої східчастої огорожі). Ще в Давньому Римі існували садівники, які надавали чагарникам вигляд різних скульптур. Сьогодні стрижка рослин так само є популярною. Добре формуються такі рослини: самшит вічнозелений, тис ягідний, бирючина, падуб гостролистий, кипарис, туя та ін.

Форсунка (від *англ.* force-pump – нагнітальний насос) – пристрій для розпилення рідин. Подача рідини здійснюється під тиском або за допомогою стиснутого повітря.

Фотомонтаж (від *грец.* φῶς, родовий відмінок φωτός – світло + *франц.* montage – підйом, установка, зборка) – різновид графічної техніки, що складається в поєднанні фотознімків із засобами рисунку, живопису. Часто застосовується в ході проектного процесу з метою показу об'єкта ландшафтного дизайну в навколишньому (особливо міському, вуличному) середовищі. Розвиток фотомонтажу почався практично одразу, після виникнення фотографії. Одним з перших і найбільш відомих фотомонтажів є робота Оскара Густава Рейландера «Два шляхи життя», створена в 1857 році.

Фотоперіодизм (від *грец.* φῶς, родового відмінку φωτός – світло + *грец.* περίοδος – коло, обхід) – вплив тривалості денного освітлення протягом доби (тобто періодичної зміни світла й темряви) на розвиток рослин та особливо цвітіння. Відповідно до фотоперіодичної реакції виділяють довгоденні, короткоденні, нейтральні рослини.

Фотосинтез (від грец. φῶς – світло + σύνθεσις – з'єднання, складання, зв'язування, синтез) – особливий процес, під час якого в зелених рослин утворюються необхідні для них органічні речовини під впливом сонячного світла. Під час фотосинтезу рослини виділяють кисень і поглинають вуглекислий газ.

Фототропізм (від грец. φῶς – світло + τρόπος – ріст, напрямок) – тенденція рослин обернутися до світла. При позитивній формі фототропізму сприймається не напрямок світла, а різниця в кількості світла між тіньовою й освітленою сторонами органу. Листя здатне здійснювати діатропічну реакцію, повертаючись перпендикулярно падаючому світлу.

Фотофіли або **геліофіти** (від грец. φῶς – світло + φιλία – любов) – світлолюбні рослини, які не можуть існувати без достатнього рівня освітленості. Приклади: лугові трави – кострець безостий, тимофіївка лугова, райграс високий, з лісових рослин – анемона жовтецева, гусяча цибуля, хохлатки.

Фотофоби або **сциофіти** (від грец. φῶς – світло + φόβος – боязнь, страх) – тіньлюбні рослини, які не виносять яскравого освітлення. Приклади: кислиця, веснівка дволиста, перестріч лісовий, вороняче око, копитняк.

Фрагмент – 1) частина, залишок будь-якого твору мистецтва; 2) значна деталь, істотна складова частина проекту (споруди, парку та ін.), що розробляється особливо, зазвичай у більшому масштабі та є доповненням основного проектного креслення, де об'єкт показаний загалом. Може бути рисунок, фото, на якому зображено окремий вид пейзажу, споруди, відрізок алеї та ін.

Французький сад – один з типів етнографічних або історичних садів, за структурою та плануванням – це регулярний сад, який характеризується чітким геометричним плануванням, розміщений на більш-менш рівній ділянці. Для нього характерна наявність перед будинком квіткового партеру, облямованого бордюром із самшиту, бирючини та ін., трельяжі та перголи повиті ліанами, помірна топіарна стрижка (в основному геометричні фігури: куби, конуси, кулі).

Уздовж мощених або гравійних доріжок і перед будинком розставлені контейнери із запашними або екзотичними рослинами. Стіни зазвичай повиті ліанами. Типовим елементом такого саду є боскети з квітниками-арабесками, скульптури на перетині доріжок, правильної форми водойми.

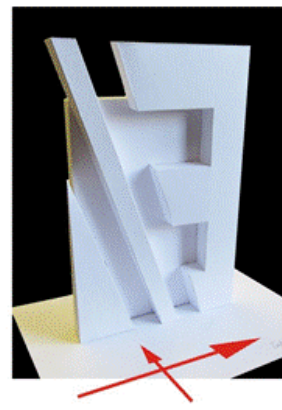
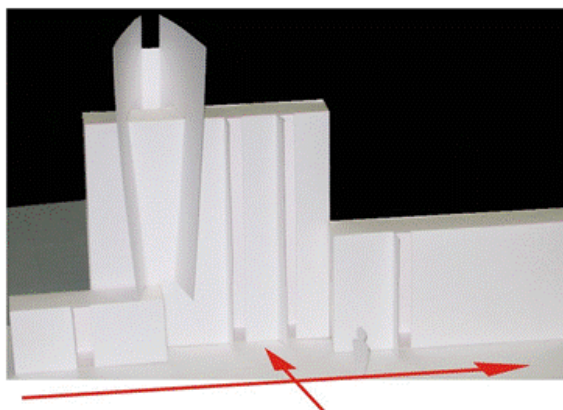
Фреска (від *итал.* fresco – свіжий) – тематичний або орнаментально-декоративний розпис стін, стель та інших архітектурних елементів, що виконується по свіжонанесеній штукатурці водними фарбами, які містять і природні, і штучні мінеральні пігменти. На деяких давніх фресках збереглися перші зображення садів, парків, окремих рослинних композицій, орнаментів.

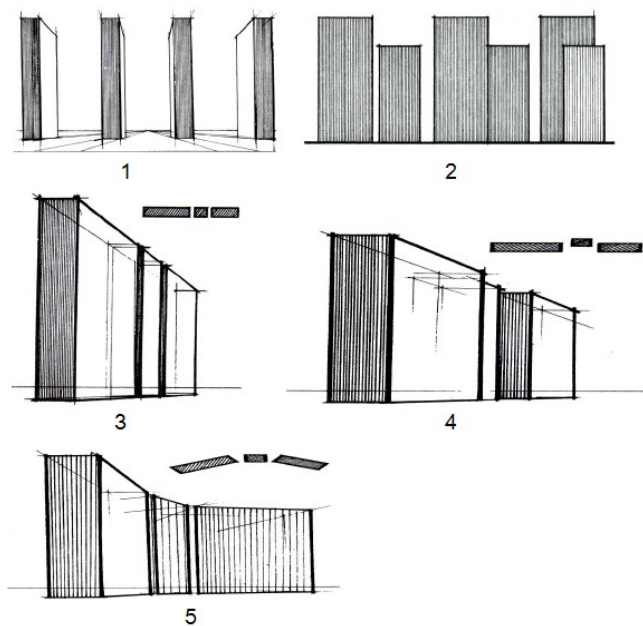
Фризський вал – земляний вал, з одного боку укріплений великими каменями, для міцності кут нахилу складає 10...15°. Каміні зазвичай укладають без використання розчину, найбільші (до 50 см у діаметрі) в основу, більш дрібні – ближче до верху валу.

Фронтальна композиція – спрямованість архітектурної споруди, ландшафтного простору «обличчям» до глядача, у фас, іноді при дотриманні принципу симетрії або рівноваги в розташуванні частин ансамблю (на противагу ракурсній композиції). Надає йому відчуття значущості, парадності, спокійної врівноваженості. Фронтальна композиція характеризується розвитком по двом фронтальним координатам – горизонтальній та вертикальній, з підпорядкованою глибинною координатою. Фронтальна композиція сприймається глядачем під час руху вздовж неї або в напрямку до неї. Такими композиціями, зазвичай, є фасади будівель, звернені до просторів вулиць і площ, розраховані на сприйняття з боку цих відкритих просторів.

Співвідношення координат по фронту може бути рівним або близьким до рівності, або контрастним з переважанням горизонтальної/вертикальної координати. Фронтальна композиція може мати симетричну чи асиметричну побудову. Фронтальна композиція може бути побудована на основі одного – панівного об'єму, при підпорядкуванні йому всіх інших елементів; або основу композиції можуть скласти кілька елементів, які знаходяться в нюансних відношеннях. Масивність елементів складає основу фронтальній композиції. Зміна масивності форм, а також співвідношення між простором і масою впливають на

характер композиції. Превалювання простору над масою елементів може призвести до руйнування фронтальній композиції (1). У фронтальній композиції елементи можна розташувати таким чином: з інтервалом, примкнути один до одного, врізати один в інший (2, 3). Для отримання більш пластичних композиційних рішень можна використовувати зсування (4), поворот (5), нахил елементів. При цьому необхідно враховувати, що ці прийоми місять та активізують простір навколо фронтальної композиції і в крайніх межах можуть призвести до її руйнування.

Фронтон (франц. fronton, від лат. frons, frontis – лоб, передня частина стіни) – обмежене з боків схилами даху, а знизу карнизом завершення фасаду будівлі, портика, колонади, зазвичай, трикутної форми.

Фундамент (від лат. fundamentum – основа) – частина будівлі чи споруди, переважно підземна, яка сприймає навантаження від споруди й передає їх на основу, складену ґрунтами (природну) чи штучну. За глибиною закладання фундаменти класифікують:

– малозаглиблені, мілкового закладання – передають навантаження на ґрунт переважно через підощву фундаменту;

– заглиблені – передають навантаження на ґрунт через підшву й бічну поверхню фундаменту, урахується тиск ґрунту на бічну поверхню заглибленої (стінової) частини споруди;

– глибокого закладання – передають навантаження на ґрунт просторової основи за допомогою тертя чи зчеплення по всіх поверхнях контакту конструкції фундаменту з основою (вертикальні, похилі поверхні і підшва).

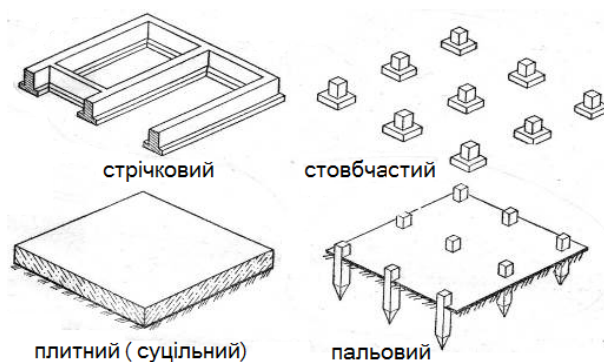
За конструктивними схемами:

– стрічкові фундаменти, у вигляді суцільної стрічки під стінами будівлі, у перерізі прямокутні;

– стовбчасті фундаменти, у вигляді окремих опор під колони і стовпи;

– суцільні – фундаменти плитні під всією площею будівлі;

– пальові фундаменти, у вигляді набивних або забивних паль, об'єднаних по верху ростверком, на який спирається стіна будівлі.

За матеріалами фундаменти можуть бути; бутові, бутобетонні, бетонні, залізобетонні.

Функціоналізм – архітектурний напрямок (з 1920-х рр.), що абсолютизує раціональну функціонально-конструктивну основу цього мистецтва. У ландшафтній архітектурі та дизайні ця течія проявляється, головним чином, у первинній ролі рекреаційної соціальної функції, екологічної основи, при цьому художній образ розглядається як щось суттєве, не вторинне.

Функціональна організація території – поділ парку, зони відпочинку на частини, призначені для різних видів використання, виділення місць для занять спортом, прогулянок і тихого відпочинку, дитячих майданчиків, місць масових гулянь та ін.; при цьому враховують функціональні зв'язки всіх частин об'єкта (зонування території).

Функціонально-планувальне утворення – частина території міста, що є цілісним містобудівним утворенням, для якого встановлені межі, територіальні регламенти, містобудівні нормативи й правила, що забезпечують комплекс соціально гарантованих умов життєдіяльності залежно від функцій території.

Фурнітура (*англ.* furniture, *франц.* fourniture, від *франц.* fournir – доставляти, постачати) – у мистецтві квітів – супутні матеріали, що використовуються для посилення художньо-декоративного впливу. Наприклад, тейп-стрічка, мереживо, дріт флористичний, стрічка декоративна, піна флористична (оазис), сітка флористична та ін.

Фурію – «витончені дозвілля» в Японії (чайна церемонія, майстерність ікебани, віршування, милування природою, «кидання віял» та ін.).

Х

Хай-тек (*англ.* high-tech скорочене high technology – високі технології) – стильовий напрям у сучасній архітектурі, виразність якого базується на виявленні металевих та інших конструкцій, інженерних комунікацій, на естетиці новітніх будівельних технологій і матеріалів, великих поверхонь дзеркального застакнення та ін. Хай-тек виник на хвилі постмодернізму з 1970-х рр. в Англії та інших західних країнах і переживає конструктивний, ідеологічний і художній вплив з боку сучасного індустріального дизайну. Стиль хай-тек – сучасний ландшафтний дизайн, завжди складається з чітких і виразних ліній, які розсікають простір. Він має функціональне, економне та яскраве освітлення. Елементи декору в такому саду матимуть правильні чіткі геометричні форми й контрастні кольори (основний фон пастельних м'яких відтінків, інші складові – яскраві кольори – помаранчевий, синій, фіолетовий). Прийнято використовувати й оптичні ілюзії, створені за допомогою скла,

декоративного підсвічування та дзеркал. Матеріали, використовувані в стилі хай-тек – найсучасніші: скло, різні метали та їх сплави, композитні матеріали, полікарбонат та інші синтетичні матеріали. Їх з'єднують в оригінальні конструкції і нові форми. В озелененні використовують дерева і рослини, які відрізняються оригінальними формами й кольорними гаммами. Дизайн хай-тек у саду

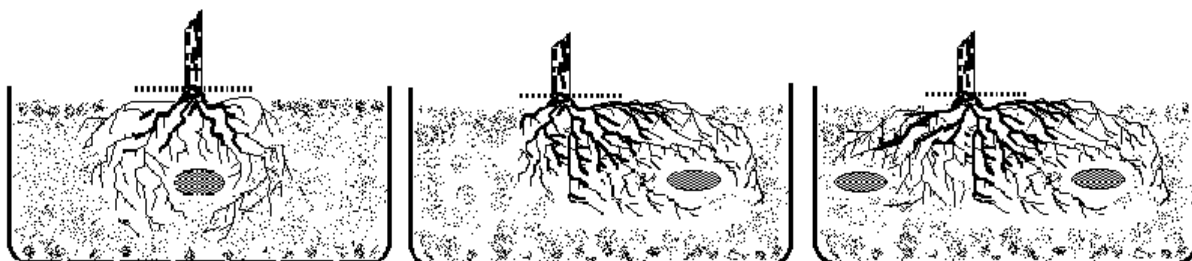
здійснюється за допомогою блакитної ялини, кипарисів, евкаліптів або декоративних яблунь. Серед кущів висаджують рододендрон, кипарис, екзотичні рослини. Для вертикального озеленення будуть доречні всі виткі рослини: лимонник, дикий виноград, настурції, декоративна квасоля та ін. Клумби мають сувору геометричну форму. У нічний час красу квітів підкреслюють освітленням. Для освітлення території використовують ліхтарі та світильники на сонячних батареях і світлодіодах. Освітлення може бути супутнім елементом візерунків клумб або рослин, чи стати окремим складником – інсталяція з різнокольорових світлодіодних ламп.

Х

«Хаос» (грец. *χᾶος* від *χαίνω* – розкриваюсь, розверзаюсь) – нагромадження диких скель, великих кам'яних брил у романтичних парках XVIII–XIX століть. Хаос символізував собою безодню, початковий стан матеріального світу, з якого відбулося все суще. Прикладом може слугувати Великий та Малий кам'яні хаоси у Воронцовському парку, м. Алушка, Крим.

Хемотропізм (від грец. *χημεία* – хімія + *τροπος* – ріст, напрямок) – реакція органів і частин рослин на односторонню дію хімічних чинників, наприклад, спрямоване зростання в зону більшої концентрації поживних речовин. При позитивному хемотропізмі рух відбувається в бік хімікату, при негативному – у зворотній бік. Прикладом цього явища слугує процес запилення. Цукри, що утворилися в насіннобрунці квітки, надходять на стилодій (стовпчик), де під їх позитивним впливом пилок утворює трубку, яка спускається вниз по стилодію.

Химери (від *грец.* χίμαιρα – молода коза) – рослини, що розвинулися зі спадково неоднорідних клітин, групи клітин або тканин. Прикладами природних химер є рослини зі строкатим блідо-зеленим листям (клен ясенелистий, берест листоватий, деякі хости). Химери пугучні виходять з пагону напливу, що містить тканини прищепи й підщепи в місці щеплення, цей пагін зазвичай зберігає особливості тканин обох рослин. Один з найбільш ранніх описаних випадків отримання прищепних

химер – це сорт цитрусових

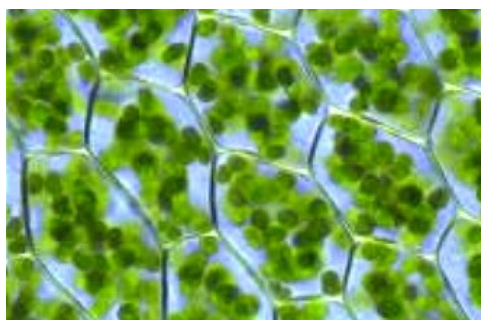
«Bizzaria», який виник наприкінці XVII століття після того, як відросток кислого цитруса був щеплений на підщепу цитрона. Такі химери відомі для глоду й мушмули. Яскравим прикладом химери кімнатної рослини є узамбарська фіалка (сенполія), у якої кожна пелюстка має по центру чітку білу або добре насичену пігментами смужку.

Хіомоте – «лицьова» поверхня гілки (листа), яка отримує під час свого зростання більше світла. Елемент композиції в стилі Сьокка – стиль школи Ікенобо, що виник у XII–XIII ст. і відрізняється від стилю Рікка більшою простотою. При цьому зберігаються три основні лінії, що символізують людину, землю і всевіт.

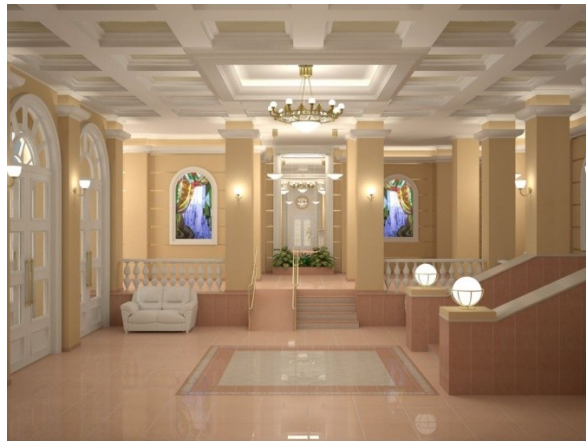

X

Хлорофіл (від *грец.* χλωρός – зелений + φύλλον – лист) – зелений пігмент, основний компонент зелені рослин, що зумовлює забарвлення хлоропластів рослин та водоростей у зелений колір. Хлоропласти рослин і водоростей поглинають світло, необхідне для фотосинтезу.

Хол (від *англ.* hall – зал, передпокій) – парадний вестибюль у громадській або житловій будівлі; в особняках часто є центральним приміщенням, що зв'язує окремі кімнати або зали між собою. У холі часто розташовують камін, невеликі рослинні композиції, малий декоративний басейн та ін.

Холодні кольори – це кольори, у яких переважає синій (синій, блакитний, бузковий). Він дає відчуття сили та пов'язаний з уявленнями про лідерство. Холодні кольори нагадують про льоду й сніги. Блакитний уповільнює метаболізм та умиротворяє. Поміщені поруч

один з одним гарячий і холодний кольори здаються вібруючими.

Холодостійкі рослини – здатність переносити протягом тривалого часу низькі позитивні температури (від 1 до 10°C), у зв'язку з чим їх висаджують лише після того, як мине загроза заморозків. Холодостійкі рослини здатні зберігати нормальну структуру протоплазми й перебудовувати обмін речовин у період охолодження й подальшого підвищення температури. Холодостійкими рослинами є верба, береза, ялина, сосна,

модрина, осока, прострілу, космос, тютюн крилатий та ін. Холодостійкі рослини слід відрізнити від морозостійких, сходи й розсада яких можуть витримати зниження температури до -7...-10°C, тому їх можна сіяти або висаджувати розсаду за 1...2 тижні до останніх заморозків (календула, ешольція,

антиринум). У більшості випадків морозостійкі рослини є одночасно і холодостійкими. Випробування деревних рослин на холодостійкість зазвичай проводяться в ботанічних садах у зв'язку з інтродукцією.

Хори – верхня відкрита галерея або балкон усередині парадного залу будівлі. У давньохристиянських базиліках – довгастий, чотирикутний, обнесений невисокою стінкою простір перед головним вівтарем, призначений під час богослужіння для співочих і нижчого духовенства; у церквах романського й готичного стилю, а також у пізніших римсько-католицьких – уся східна (вівтарна) частина церковної будівлі.

Хортус (від *лат.* hortus – закритий сад) – город у задній частині давньоримського будинку.

Хостарій – один з видів монокультурних садів. Представники роду хоста (*Hosta*) тіньовитривалі, що дає можливість влаштувати такий сад у затінених місцях. Однак, чим більше в забарвленні листа білих і жовтих тонів, тим інтенсивніше повинне бути освітлення.

Хоста останнім часом стала одним з найпоширеніших і модних декоративних багаторічників. Незважаючи на те, що деякі види відрізняються дуже великими ароматними квітками, хости частіше використовують як декоративно-листяні рослини. Листя хости округлі, овально-яйцеподібні, серцеподібні, стрілоподібні, ланцетні, краї можуть бути тією або іншою мірою хвилястими (*Medusa*, *Calypso*, *Chartreusewiggles*). Деякі сорти з довгими черешками утворюють пишній розлогий куп, їх називають «фонтанними» – *Green Fountain*, *Sea GoldStar*. Отримані гібриди хости з лілійниками, що підвищило декоративну цінність суцвіть.

За висотою розрізняють:

– високі – 60...90 см (міжнародне маркування «L», large) – Big Daddy, Elegans;

– середні 45...55 см («M», media) – Halcyon, Blue Boy;

– низькорослі 25...30 см («S», small) – Blue Moon, Blue Cadet;

– карликові («D», dwarf) – Blue Ice, Shiny Penny.

Залежно від забарвлення листя хости відносять до однієї з наступних груп:

– блакитні – Blue («В») найбільш чітко забарвлення проявляється в першій половині літа;

– зелені – Green («Г»);

– золоті – Gold («Го»);

– Варієгата – Variegata («Var»), у якій виділяють підгрупи: строкатолисті – aureovariegata, з білою окантовкою – albomarginata, з жовтою або кремовою окантовкою – aureomarginata;

– медіоварієгата – Mediovariegata («MV»), сорти із зеленою окантовкою, на якій у середині літа в центрі листа переважає білий або жовтий колір.

Сорти з двотоновим забарвленням листя зберігають жовтий колір до середини літа, а потім «вицвітають». Особливо високо цінуються триколірні сорти: Whirlwind – блискучі білі листки із зеленувато-салатовою окантовкою, Great Expectation – жовте серцеподібне листя прикрашене нерівномірною зеленувато-блакитною окантовкою по краю, Striptease – тонка біла смуга розташована між світло-зеленою центральною частиною й широкою темно-зеленою окантовкою, Mountain Snow – сірувато-зелене листя немов «присипане» по краю снігом сріблясто-білої окантовки, Allen – листя серцеподібне, у центрі жовте з нерівномірною зеленувато-блакитною окантовкою, Revolution – центр листа білий з жовтуватими плямами й зеленим крапом, по краю синьо-зелена окантовка.

Більшість сортів мають двокольорове забарвлення листя:

– Summer Fragrance – листя світло-зелене з кремовим краєм;

– Blue Angel – листя зелено-блакитне, кущ куполоподібний;

– Blue Carpet – листя майже блакитне, зберігає забарвлення навіть у повній тіні;

– Nadspen Heron – карликовий сорт до 15 см заввишки, з зеленувато-блакитним листям;

– Black Hill – листя темно-зелене з явною зморшкуватістю, блискуче з відвернутими вниз краями;

– Wide Brim – листя темно-зелене в центрі та лаймово-кремове по периферії;

– Brim Cap – листя насичено-зелене з ніжною лимонно-сріблястою окантовкою;

– Golden Scarpet – порівняно низький сорт до 40 см, з жовтим листям, забарвлення краще проявляється в півтіні;

– Albomarginata – лавандові квітки дивно гармоніюють із зеленим листям, прикрашеним нерівною широкою білою окантовкою;

– Elegans – синьо-блакитне листя створює фон для білих квіток;

– August Moon – золотисте листя і палево-лавандові квітки;

– Golden Tiara – дуже пишній кущ з типовим листям аурео варієгата й лавандово-пурпуровими квітками;

– Tardiana Haleyon – листя блакитне з зеленувато-блакитними жилками, квітки темно-лавандові;

– Patriot – темно-зелене листя зі «рваною» сріблясто-білою окантовкою відтіняє лавандові квітки;

– Paul’s Glory – молоде листя зелене, пізніше середина забарвлюється в жовтий колір, а краї – в оливково-зелений;

– So Sweet – незвичайно ефектний сорт, завдяки вишукано розсіченим сліпучо білим сегментам оцвіттини і темно-зеленому зі срібною окантовкою листю.

З видових хост найбільш поширені такі:

– хоста (функія) подорожникова – росте в Японії та Китаї. Листя велике ребристе яйцеподібно-округле, яскраво-зелене, без воскового нальоту зібране в розетку висотою до 80 см. Квітконоси мають коротке густе суцвіття з білих ароматних воронкоподібних квіток, запах яких нагадує бузок і фіалку одночасно. Квітки розкриваються в другій половині дня. Відомий єдиний різновид «Grandiflora»;

– хоста хвиляста – штучно введений вид в Японії. Невелика рослина з подовженим, довгасто-яйцеподібним дрібним листям, у деяких форм сильно хвилясте по зеленому краю листя, центральна частина біла, або білі ділянки перемежуються із зеленими біля основи листа, квітконос до 80 см заввишки несе суцвіття з воронкоподібно-дзвонувими з кілька відігнутими назад частками світло-фіолетового забарвлення

квітками. Розпускаються в середині літа. Має кілька різновидів: *Erromena* – із зеленим листям і високим квітконосом; *Undulata* – з білими листям і вузькою зеленою смугою; *Univiltata* – з білою серединою й зеленими краями. У культурі як вид існує з 1834 року;

– хоста Зібольда – вихідна видова хоста висотою 70 см, велике блакитне листя серцеподібної форми з сизим восковим нальотом з яскраво вираженим опуклим рельєфом несучих жилок, квітки воронкоподібні до 6 см. Забарвлення квітів варіюється від блідо-бузкового до білого в короткому суцвітті, період цвітіння з липня до серпня. Чималої поширеності набув різновид *Aureomarginata* з листям, що має

темно-жовту окантовку, до середини літа насиченість відтінку зростає. Elegans має широкосерцеподібне зморшкувате сіро-блакитне листя;

– хоста білоокантована – штучно виведений вид рослини з Японії. Має листя тонке яйцеподібне або широколанцетне темно-зелене, по краю біла окантовка, іноді язиками заходить на листову пластинку, квітконос з невеликою кількістю дрібних воронкоподібні до 6 см квіточок, оцвітину бузково-фіолетова з темними смужками, сильно відігнутими назад частками з білою окантовкою й темно забарвленою трубкою, цвіте в липні-серпні, плодоносить;

– хоста кучерява – в Європі має більше поширення, ніж на батьківщині в Японії, штучно виведена. Листя серцеподібно-яйцеподібні зелені, зверху матові, знизу блискучі, по краю широка біла окантовка, квітки до 5 см завдовжки, воронкоподібні, фіолетові. У суцвітті близько 30...40 квітів, цвіте в серпні-вересні;

– хоста Форчуна – гібрид, штучно виведений в Японії. Листя серцеподібне з восковим нальотом на нижньому боці листа, квітки воронкоподібні фіолетові. Цвіте в серпні. До Європи завезли із садів Японії в XIX столітті. «Albo-marginata» (біло-облямована) – саме від неї походить низка відомих декоративних сортів.

– хоста роздута – висота 30...50 см, листя округло-серцеподібне, темно-зелене знизу із сильно загостреним кінцем, блискучі великі квітконоси до 120 см з бузковими квітками, зібраними в одностороннє суцвіття.

середині літа;

– хоста ланцетлиста – листя щільне, зелене, яйцеподібно-ланцетне блискуче з червоно-коричневою плямою в основі, квітки воронкоподібні фіолетові з темними прожилками на внутрішній стороні біля основи сегментів оцвітини. Цвіте пізніше всіх інших видів: з кінця літа до середини осені.

Ц

Цвітіння деревно-чагарникових порід – за термінами цвітіння виділяють такі групи:

– ранньовесняного цвітіння (кінець лютого – початок березня) – хеномелес, айва японська, андромеда японська, верес деревовидний, жимолость блискуча, кизил звичайний, форзиція поникла, церцис звичайний;

– весняного цвітіння (квітень – травень) – абрикос звичайний, яблуня, акація жовта, робінія псевдоакація, аморфа звичайна, актинідія коломикта, глід звичайний, бузина червона й чорна, гортензія крупнолиста, груша лохоліста і звичайна, дейція витончена,

дрік іспанський, калина гордовина і звичайна, жимолость капріфоль і татарська, каштан кінський, кизильник дрібнолистий і самшитолистий, різні види шипшини, горобина круглолиста і звичайна, бузок звичайний, таволга Тунберга, садовий жасмин, черемха звичайна, ірга, півонія та ін.;

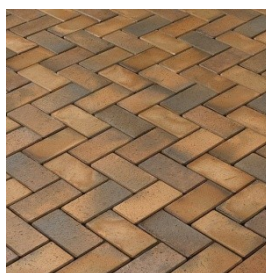
– літнього цвітіння (червень – серпень) – актинідія гостролиста, бирючина блискуча та японська, гібіскус сірійський, гортензія черешкова, жимолость Альберта, липа дрібнолиста й срібляста (повстяна), ломиніс виноградолистий та фіолетовий, Campsis, лох вузьколистий, різні сорти троянд, рододендрон деревоподібний, таволга Бумольда, Вангутта, повстяна, Дугласа, альпійська, софора японська;

– осіннього цвітіння (вересень – грудень) – гортензія волотиста й деревоподібна, лох колючий, троянда зморшкувата, таволга бузковоцвітна;

– зимового цвітіння (грудень – лютий), в основному це рослини південних регіонів, у першу чергу, чорноморського узбережжя – акація срібляста, камелія японська, азалія й гамамеліс.

Цегла клінкерна – штучний камінь з високою міцністю, що виробляється з тугоплавкої глини шляхом її випалу при високих температурах (1200...1300°C). За міцністю і довговічністю можна порівняти з натуральним каменем. Застосовують клінкерну цеглу також для влаштування доріжок і стежок (тротуарна клінкерна бруківка).

Цезура (лат. caesura – рубка, зрубвання; грец. τομή – розсічення, відсікання, відрубвання) – інтервал в орнаменті.

Цем'янка (від лат. caementum – щебінь) – дрібнотовчена червона цегла або кераміка. Цем'янка додається у вапняний розчин для надання йому рожевого відтінку. Застосування цем'янки – характерна риса кам'яного зодчества Київської Русі, що виявляється в найголовніших пам'ятках Києва (Софійський собор, Десятинна церква та ін.), Чернігова, Переяслава та ін.

Оскільки цегла була кольоровою, цем'янка як розчин виходила пофарбованою. Це дало підставу сучасним будівельним компаніям назвати цем'янкою фарбу для стін, що становить вапняний розчин з подрібненими до мікроскопічних розмірів частинками цегли.

Центричні споруди – споруди, симетричні відносно вертикальної осі в центрі головного приміщення (круглого, квадратного або багатокутного в плані). До центричних споруд належать споруди різноманітного призначення. Значного поширення центричні споруди досягли в культовій архітектурі Середнього та Далекого Сходу, Західної та Східної

Європи, а також при будівництві видовищних, виставкових і промислових споруд другої половини XIX початку XX ст. (наприклад, цирк, Пантеон, храми, мавзолеї, ротонди тощо).

Цибулина – видозмінений підземний або рідше надземний пагін, що складається зі стебла-донця і лусочок-листя, які виконують захисну чи запасуючу роль. У пазухах лусочок розвиваються вегетативні або генеративні (квіткові) бруньки. Цибулини служать для вегетативного розмноження й переживання несприятливих умов.

Цибулинні рослини – один з типів багаторічних трав'янистих рослин з видозміненими пагонами, цибулинами. Багато цибулинних рослин використовують як декоративні, овочеві (різні види цибулі), лікарські (морська цибуля, черемша, проліски та ін.). Декоративні цибулинних рослин представлені великим числом сортів тюльпанів, нарцисів, гіацинтів, пролісків, білокрітників,

пролісок, рябчиків та ін. У кімнатній культурі відомі тропічні види – амаріліс, крінум та інші.

Розрізняють дві групи:

– весняного цвітіння
цибулинні: тюльпан, нарцис, хіонодокса, сцилла, галантус, крокус, гіацинт, кандик, мускарі, юнона, брандушка, пушкінія;

– літнього цвітіння: лілії, анемона, камассія, тигридія, бродієя (трителія), гомерія, іксія, бабіана.

Іноді виділяють дрібноцибулинні, до яких відносять сциллу, пролісок, хіонодокси, мускарі, пушкінію.

Ц

Циклопічна кладка – стіни з великих необроблених або грубо обколотих каменів неправильної форми. Монументальні композиції із застосуванням такої кладки характерні для парків періоду пізнього класицизму й романтизму кінця XVIII – початку XIX ст. (наприклад, міський парк м. Віго (Іспанія), Софіївка та ін.).

Циркумференції (від *лат.* *circumferentia* – обнесена навкруги) – низькі, іноді напівкруглої форми будівлі службового призначення, що оточують парадний двір перед палацом і відокремлюють його від вулиці, парку, наприклад, при Катерининському палаці в Пушкіному.

Цоколь (від *італ.* *zoccolo* – башмак на дерев'яній підшві) – нижня частина зовнішньої стіни будівлі, розташованої безпосередньо на фундаменті, або верхня, надземна, частина стрічкового фундаменту. Зводиться цоколь зазвичай трохи ширше стін, з твердого й міцного матеріалу, несхильного до впливу вологи та інших впливів – з граніту, цегли-залізняка, мармуру та ін.

Цокольний поверх – нижній поверх споруди, зовнішні стіни якого розроблені на зразок цоколя крупного ордера й цоколя всієї системи будівлі. Це поверх з позначкою підлоги приміщень нижче планувальної позначки землі не більше, ніж на половину висоти приміщення. Поверх можна вважати цокольним, якщо верхня частина перекриття приміщення розташована вище середньої проектною позначки ґрунту не більше ніж на 200 см.

можуть бути умовними й виражатися символічно. Наприклад, воду буде замінювати розрівняним гравій. У таких садах, зазвичай, висаджуються рослини, характерні для гірських місцевостей, саме для того, щоб створити найбільш природний вид.

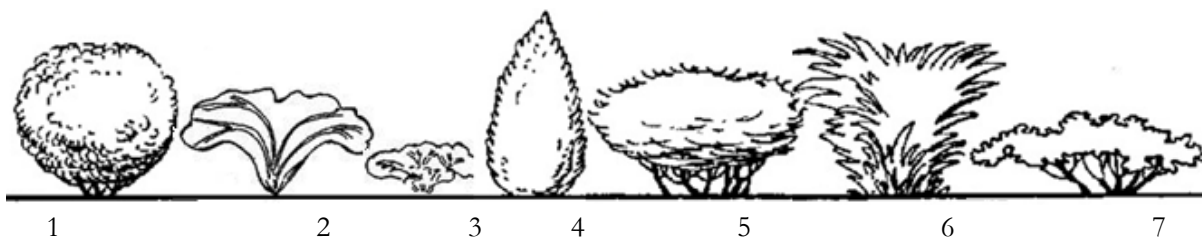
Цукіямі – 1) спеціальні довгі бамбукові жолоби, які використовуються в японському чайному саду для створення звукових ефектів і поливу; 2) пейзажні сади Японії, де обов'язково присутні ставки і пагорби. Причому ці два елементи

Ч

Ц

Чагарник – одна з життєвих форм рослин, згідно еколого-морфологічної класифікації. Відрізняється наявністю безлічі стовбурів, відсутністю явно вираженого головного стовбура, розгалуження починається на рівні ґрунту. Порівняно з деревом менш довговічний, досягає висоти від 60 см до 4...5 м. Форма крони чагарників не має вирішального значення в пейзажі, але в багатьох композиціях вона можуть посилити загальний декоративний ефект. За формою крони чагарники умовно поділяють на кулясті (жимолость, бересклет, калина, барбарис Тунберга), снопоподібні (таволга Вангутта), подушкоподібні (кизильник скупчений), розлогі (ялівець козацький), поздовжньо-овальні (таволга, паркові троянди), конусоподібні (туя західна) і сланкі (кизильник горизонтальний і притиснутий).

Форми крони чагарників: 1 – куляста; 2 – снопоподібна; 3 – подушкоподібна; 4 – конусоподібна; 5 – поздовжньо-овальна; 6 – розлога; 7 – сланка

Чагарники з кулястою і розлогою кроною найбільш придатні для посадок у групи, у підліску, на узліссі. Чагарники снопоподібної та конусоподібної форми краще висаджувати в якості солітерів або в рихлих групах по 2...3 екземпляри на відкритих галявинах або біля

квіткових партерів. Для живоплотів підійдуть чагарники з поздовжньо-овальною формою крони. Подушкоподібні чагарники застосовують для зміцнення й декорування укосів і схилів, у багатьох типах кам'янистих садів. Сланкі форми висаджують у кам'янистих садах, іноді використовують як бордюрні і, навіть, ґрунтопокривні.

Розрізняють чагарники:

– високі – до 2...3 м (бузок, глід, скумпія, туя західна);

– середні – до 1,5 м (кизильник блискучий, смородина золотиста, сніжногідник);

– низькі – 60...80 см (айва японська, барбарис Тунберга, магонія падуболиста);

– сланкі – ялівець даурський.

Класифікація чагарників за морозостійкістю:

– дуже морозостійкі: глід сибірський, бузина червона, дерен сибірський, карагана деревоподібна (акація жовта), кедровий стланник, лох сріблястий, сосна гірська та ін.;

– морозостійкі: глід звичайний, жимолость татарська, калина звичайна, троянда зморшчувата, бузок звичайний і угорський, туя західна та ін.;

– помірно морозостійкі: айва японська, бирючина звичайна, таволга (більшість видів), шипшина та ін.

Класифікація чагарників стосовно світла:

– світлолюбні: спіреї (більшість видів), горобинник горобинолистий, бузок, шипшина;

– напівтіньовитривалі: акація жовта, глід, бузина червона, жимолость татарська, бузок, таволга калинолиста, гортензія волотиста;

– тіньовитривалі: бересклет бородавчастий, дерен червоний, ліщина, бирючина звичайна та ін.

Чагарник шпалерний – форма, одержана в результаті систематичної стрижки рослин в одній площині, найбільш наочний приклад – виноградники.

Чагарниковий ярус – другий, вважаючи зверху ярус, утворений чагарниками. Іноді в нього включають і деякі деревні породи. Чагарниковий ярус також називають підліском. Деревний ярус називають панівним у лісі. Усі інші яруси рослинності, розташовані нижче, називають підлеглими. До цих ярусів належить і підлісок. На одних ділянках лісу підлісок

дерев чагарники трави мохи та лишайники

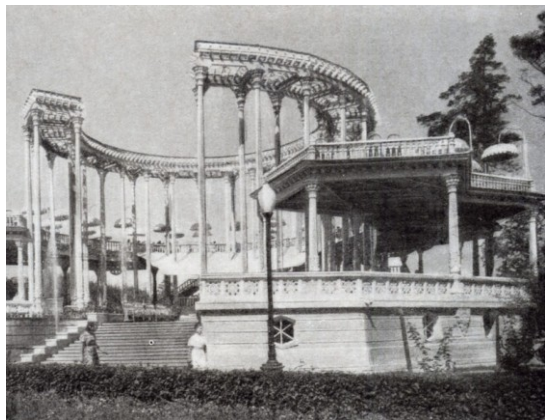
пишний, густий, в інших – рідкий, слабо розвинений. Такі відмінності пояснюються різними причинами: властивостями ґрунту, густотою стояння дерев та ін. Вплив щільності деревного полог особливо помітний у дібровах. Там, де дерева стоять рідко, чагарники отримують багато світла й сильно розростаються. Якщо ліс досить густий, підлісок майже завжди розвинений слабо.

Чагарничок – одна з життєвих форм багаторічних задерев'янілих рослин, зазвичай із сильно розгалуженим пагонами; у дорослому стані не має головного стовбура; на відміну від чагарників висота їх не перевищує 50...80 см, з меншою тривалістю життя (5...10 років) і розмірами. Сильно розростаючись завдяки пагонам, що стеляться і вкорінюються (журавлина), або довгим кореневицям (чорниця), чагарнички утворюють довгоживучі клони. Переважають у рослинному покриві тундри (види берези, верби, вересові), іноді утворюють суцільний ярус у хвойних лісах, на сфагнових болотах (брусниця, мучниця, верес, журавлина, багно, підбіл), ростуть у високогір'ях. Багато видів чагарничків – цінні ягідні (брусниця) і лікарські (мучниця) рослини.

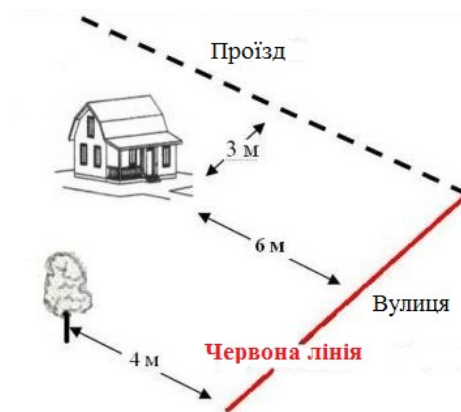
Чайний сад (яп. 露地 – росиста земля) – сад, що примикає до чайного будинку, пристосований для відпочинку та чайної церемонії спочатку в Японії, а пізніше й у Китаї. У слові ро-дзі, яким на японській називають чайний сад, присутній ієрогліф «дорога», тому що саду спочатку надавалося значення дороги, що веде до чайного павільйону. При цьому ро-дзі повинен складатися з двох садів з різними за характером пейзажами, званих внутрішнім ро-дзі, розташованим перед павільйоном, і зовнішнім ро-дзі, який розбивають перед воротами, ведучими у внутрішній ро-дзі. Ворота, розташовані на кордоні між внутрішнім і зовнішнім ро-дзі, є традиційним елементом чайного саду, як і ліхтар, цукубаї, кам'яна посудина для ритуального обмивання, мати-ай – лава, на якій гості очікують господаря. Сучасні чайні сади рідко поділяються на внутрішній і зовнішній, за винятком тих випадків, коли чайний сад влаштовується в одній із зон великого парку.

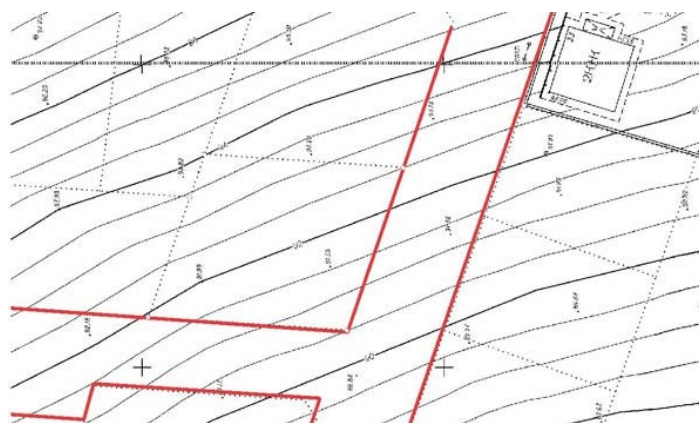
Чайхана – чайна. Будівля, призначена для чаювання, зазвичай розташовується поблизу водойми (річки, каналу, озера), у тіні дерев (платан, в'яз, горіх волоський та ін.). Характерною є для умов Середньої Азії, Закавказзя.

Червоні лінії – визначені в містобудівній документації відносно пунктів геодезичної мережі межі існуючих і запроєктованих вулиць, доріг, майданів, які відмежовують території мікрорайонів, кварталів та території іншого призначення (Закон України № 1699-III від 20.04.2000 р. «Про планування і забудову територій» і Закон України

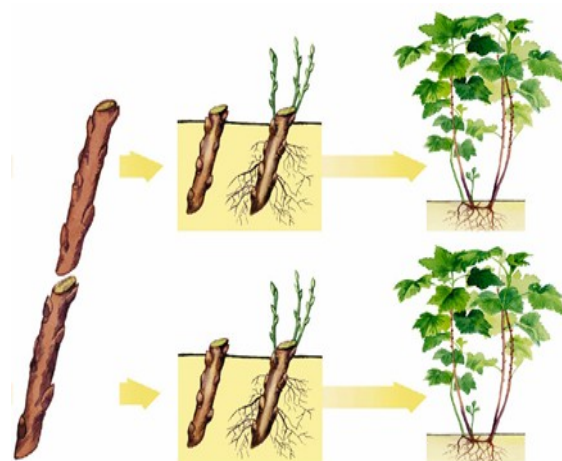
№ 3038-VI від 17.02.2011 р. «Про регулювання містобудівної діяльності»). У місті – це границі, за межами яких спорудження забудови заборонено. Червоні лінії мають регульовальне значення в проектуванні об'єктів

озеленення.

Черенкування – спосіб вегетативного розмноження – укорінення з регенерацією з частин черенків, відокремлених від материнської особини цілої рослини.

Черенок – відрізна частина рослини, призначена для вкорінення.

Черепашник – світлозабарвлена (зазвичай білого, жовтуватого або сірого кольору) осадова гірська порода, що складається переважно з цілих або роздроблених раковин розміром від 0,1 мм до кількох сантиметрів, складена майже повністю кальцитом (CaCO_3) з невеликою домішкою кварцу, глини та інших мінералів. Черепашник легко піддається розпилюванню, обтісуванню, фрезеруванню, свердлінню, а також ударній та абразивній обробці; завдяки своїй підвищеній пористості він має хороше зчеплення зі штукатурним розчином.

Черепашник застосовується у вигляді будівельного й облицювального каменю, а щебінь і пісок з нього – як заповнювач для легкого бетону. Пориста фактура черепашнику застосовується у вертикальному озелененні при розміщенні ліан на стінах будівель.

Черепиця – штучний покрівельний матеріал з обпаленої глини. Застосування черепиці в якості покрівельного матеріалу має багатовікову історію з часів Античності (VII ст. до н.е. – IV ст. н.е.). Використовувалася як покрівельний матеріал на територіях Європи, Китаю, Індії та ін.

Розрізняють два види натуральної черепиці: керамічну (виробляється на основі глини) і цементно-піщану (на цементній основі). Обидва ці матеріали мають однакову сферу застосування, вимоги до конструкції даху, технічні

параметри, номенклатуру комплектуючих аксесуарів, дуже близькі за зовнішнім виглядом, складаються з натуральних мінеральних складових.

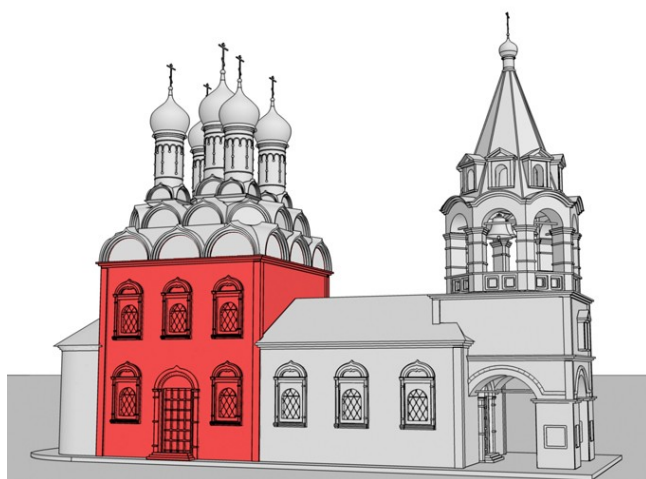
Черепиця також виготовляється з металу або пластику.

листова
пластина

Черешок – вузька, у вигляді стебла частина листа, яка несе листову пластинку та забезпечує її рухливість, можливість розвертатися у напрямку сонячного світла.

Четверик – чотирикутна в плані споруда або її частина (зазвичай дерев'яний зруб) переважно в архітектурі XVII–XVIII століть). У композиціях багатьох шатрових та ярусних храмів поєднується з восьмигранною частиною («восьмерик на четверик»).

Чорний сад – один з прикладів монохроматичного саду, найскладніший в улаштуванні. Це пов'язано не тільки з доволі обмеженим асортиментом рослин, але і з психологічним чинником. Звичайно, чорний колір благородний, елегантний, вишуканий, але в той же час несе відтінок глибокого смутку, втрати, печалі, навіть безнадії та приреченості. Якщо до того ж урахувати, що чорними або близькими за тоном повинні бути і мощення, і малі архітектурні форми, та інші компоненти, зважитися на створення чорного саду може не кожен.

Види з темними листям менш зимостійкі, їм підходить сонячне й захищене від вітру місце розташування. Темні тони звужують простір, але сад тепліший, більш затишний. Для чорного саду вдалимими будуть і регулярний, і вільний пейзажний стилі планування. Деяко «розбавити» чорні тони можна сірими, сіро-зеленими і сріблястими відтінками.

Рекомендовані види й сорти для чорного саду:

– дельфініум крупноквітковий сорт Чорний ворон, пелюстки темно-фіолетові з широкою чорною окантовкою;

– лілія Маріра – з великими квітками, вишуканого бордовим кольору з чорним переливом;

– волошка синя, сорт Black Boll з фіолетово-чорними квітками;

– жоржина Veronne's Obsidian – проста орхідеєподібна або зіркоподібна жоржина, з самими чорно-червоного кольору довгими пелюстками, ефектно підкрученими. Золотисті пиляки створюють чудовий контраст, роблячи по-справжньому яскравою цю жоржину. Язичкові квітки, розташовані в один зовнішній ряд;

– хоста токудама сорт Flavocircinalis – центральна частина листової пластинки синьо-фіолетова, по краю блакитна окантовка;

– фіалка Вітрока, сорт Black Moon з чорними оксамитовими квітками, у сорту Cassis такі ж пелюстки обрамлені тонкою білою окантовкою, сорт Halloween II має глибокі оксамитові чорні квіткі;

– гладіолус Black star – квіткі великі, темно-червоні або бордові, оксамитові, пелюстки злегка гофровані;

– шток-тройнда рожева сорт Nigra – квіткі махрові темно-фіолетові; шток-тройнда сорту Blacknight – квіткі темно-бордові практично чорні;

– кала Black Star і кала Odessa – квітки темно-бордові з темно-фіолетовим відтінком, майже чорного кольору;

– амарант хвостатий сорт Oestberg зі спадаючими пурпурно-чорними суцвіттями;

– гіацинт Dark Dimension – квітки темно-фіолетового кольору;

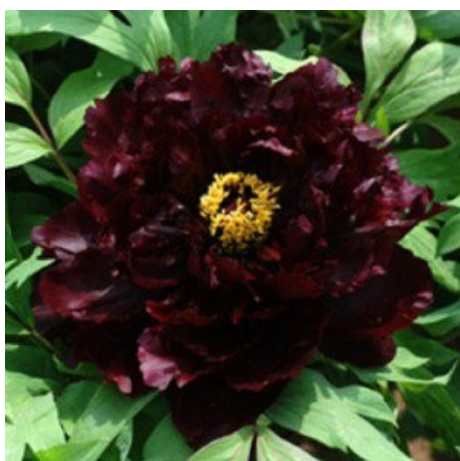

– очиток великий Matrona;

– офіопогон плоскоголовий сорт Nigrescens з вузьким лінійним, майже чорним листям;

– тюльпан сорту Black Hero – пелюстки темно-фіолетового кольору; бахромчатий тюльпан сорту Vincent van Gogh – темний фіолетовий колір квітки іноді переходить майже в чорний, пелюстки по краях мають бахрому; тюльпан сорту Cafe Noir – забарвлення квітки шоколадно-бордове, практично чорне, пелюстки широкі, тупокінцеві; тюльпан сорту Black Parrot – квітки з бахромою, оксамитові, темно-пурпурного кольору, з мазками чорного кольору;

– деревовидна півонія Японський сорт Hatsugarasu Chu Wo – квіти насиченого темно-червоного забарвлення, належить до групи «чорних півоній»;

– морозник східний сорт Blue Lady – пелюсткоподібні чашолистки забарвлені в темно-фіолетовий колір; морозник сорту Double Ellen Purple – з махровими квітами дуже темного пурпурно-фіолетового кольору;

– петунія *Sophistica Blackberry* – крупні (до 10 см у діаметрі), прості, чорні, оксамитові квіти;

– космея темно-червона – оксамитові чорно-червоні пелюстки простих квіток;

– рябчик перський – квітки дрібні, їх забарвлення – від соковитого темно-фіолетового до зеленувато-коричневого кольору;

– ірис німецький *Black Dragon* – в одній квітці зібрані чорнильно-чорний, світло-фіолетовий і темно-синій кольори; ірис «*Superstition*» – сорт бородатого ірису або ірису німецького (*Iris germanica*) – квітки крупні, забарвлення темно-фіолетове, майже чорне; ірис *Mellory Kay* – високий бородатий ірис з крупними квітками з темно-бордовою основою, фоли на пару тонів темніше, підкреслені фіолетовими борідками з жовтими чубчиками;

– клен гостролистий сорт Gaassen's Black – на сонці листя має майже чорний колір;

– слива Піссарді – листя велике насиченого чорно-фіолетового забарвлення;

– барбарис звичайний сорт Atrorubra – на яскравому сонці листя стає майже чорним;

– скумпія (жовтушник, перунове дерево), сорт Purple – пурпурно-чорне листя створює дивовижний фон для ніжних туманно-рожевих повітряних суцвіть;

«Чор-бак» (чотири квадрати) – принцип планування ісламських садів, широко застосовувався в Стародавній Персії та Індії. Чор-бак – поділ саду на 4 частини каналами з водою або доріжками, які символізують 4 ріки раю: з водою, молоком, вином і медом. Ці канали, зазвичай, течуть від центрального фонтану або басейну, який є фокусною точкою саду красиво та багато оброблений. Для нього характерні алеї, викладені

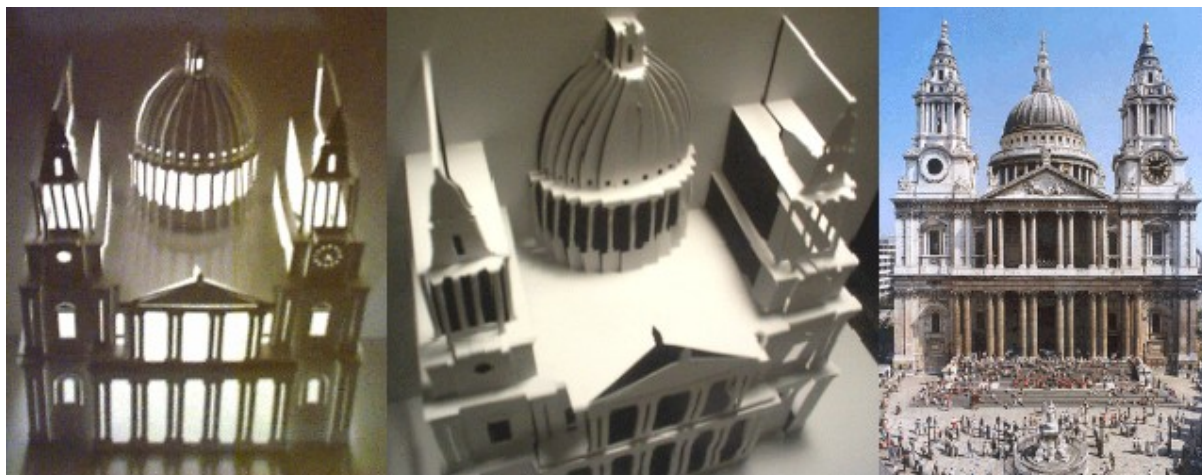
плитами, які перетиналися під прямим кутом, а простір між ними заповнювався густими деревними насадженнями або був зайнятий ставками й розкішними квітниками. Утворений великий квадрат ділили на 4 дрібніших квадрати, а кожен з них, своєю чергою, ще на чотири. Такий поділ утворює симетрію, що вітається в ісламському саду.

Чурак (колода, чурка) – короткомірний круглий сортимент, довжина якого відповідає розмірам, необхідним для обробки на деревообробних верстатах.

Ш

Шаблон (від *нім.* schablone – проба, зразок) – 1) креслення архітектурних деталей, профілів, виконане в натуральну величину; 2) у будівництві – пристосування або інструмент для витягування профільних карнизів, зокрема малих архітектурних форм; 3) у ландшафтному дизайні – пристосування, за допомогою якого переносяться з проекту в природу рисунки квітників, перевіряються поперечні ухили поверхні доріжок і майданчиків.

Шале (від *франц.* chalet – хатина пастуха) – 1) невеликий альпійський сільський будиночок, відмінною рисою якого є характерна архітектура. Місцем зародження архітектури шале вважають південно-східні регіони Франції, що контактують з італійськими та швейцарськими територіями, проте французи нерідко називають такі будови саме «швейцарськими будиночками». Основні риси шале: простота, надійність, використання виключно натуральних матеріалів, максимальний комфорт і затишок; 2) стилізований під сільський будиночок садовий павільйон у романтичних парках XVIII століття, який вносив до пейзажу пасторальний відтінок; 3) стиль шале в ландшафтному дизайні – легкий і природний стиль альпійської місцевості: основну частину території займають композиції, що імітують гірський пейзаж – альпійські гірки, оформлені схили, рокарії. Особливості саду в стилі шале: будинок займає найвищу точку на ділянці; усі споруди об'єднані; усі зони повинні добре проглядатися, утворюючи цілісну закінчену композицію; немає високих суцільних перегородок або стін; усі альтанки, перголи та інші легкі архітектурні форми встановлюються близько до будинку; максимальна природність у доборі матеріалів.

Основні риси стилю шале:

- альпійський дизайн саду – імітація гірського пейзажу: велика кількість каменю різної форми, кольору, розміру в оформленні

клумб і квітників, для формування берегів струмків, ставків. З каменю споруджують містки й подіуми та доріжки;

- зонування – дуже умовне: кожний майданчик або ділянка повинні добре проглядатися. Перегородки або стіни замінюються терасами, споруджуються подіуми на різних рівнях;

- водні об'єкти – у вигляді струмків, водоспадами або каскадами, які привносять у спокійний пейзаж рух і звук;

- доріжки – звивисті, вироблені з каменю, можуть бути з невеликими сходами, що з'єднують різні рівні;

- газони – зовсім відсутні або становлять маленькі ділянки на різних рівнях або на схилах;

– кольорові вирішення – це спокійні світлі гармонійні тони з рідкісними яскравими вкрапленнями – червоних або помаранчевих відтінків;

– матеріали – камінь та дерево, яке йде на спорудження огороження доріжок та меблів – лавок, столів.

– рослинність – рослини гірських схилів Альп: практично всі типи хвойних – сосни, ялини, пірамідальна і

сланка туя, кипариси; для чагарникових груп – барбарис, жимолость, гортензії, малина, агрус, смородина, калина та бульденеж, вересові; однорічники – використовуються характерні для конкретної місцевості; багаторічники – папороті, ломиніс, ломикамінь; запашні трави – м'ята, розмарин, меліса або календула лікарська (нагідки лікарські), лаванда, герань.

Шамот (*франц.* chamotte – шамот, шамотна глина) – випалена вогнетривка глина, піддана потім подрібненню. Використовується як домішка до сирих вогнетривких глин при виготовленні цегли.

Швидкозростаючі рослини – рослини, річний приріст яких становить від півметра до кількох метрів. Деревя: евкаліпт, береза, в'яз, клен татарський, верба плакуча, тополя пірамідальна, осика, яблуня, вільха сіра, черемха, ясен зелений і звичайний, ялина біла та колюча, айлант високий, модрина сибірська, сосна звичайна та кримська та ін. Чагарники: барбарис, бересклет, бирючина, глід, бузина чорна, бузок, жимолость, калина, акація жовта, крушина, лох сріблястий, смородина золотиста, таволга, жимолость, кизил, терен та ін. Багаторічники: виткі рози, ломиніс, плющ та ін. Однорічники: кобея, запашний горошок, іпомея (кручений панич), декоративна квасоля, настурція та ін.

Шедевр (від *франц.* chef-d'oeuvre – головне творіння, найвища робота) – найвище досягнення мистецтва, майстерності. Наприклад, палацово-парковий ансамбль Версаль, садово-парковий комплекс Софіївка та ін.

Шезлонг (*франц.* chaise longue – довгий стілець) – розкладне легке крісло з подовженим дерев'яними або матерчатим сидінням, що плавно переходить у похилу спинку – для відпочинку напівлежачи (на балконі, у саду та ін.).

Шестерик – шестикутний у плані дерев'яний зруб.

Ширма (від *нім.* schirm – захист) – складаний переносний заслін у вигляді однакових рам, обтягнутих тканиною. На них часто зображувалися японські, китайські пейзажні сцени.

Шифер (від *нім.* schiefer – сланець) – узагальнена (розмовна) назва облицювальних стінових і покрівельних будівельних матеріалів, отриманих армуванням цементного каменю тонкими волокнами азбесту.

До шиферу відносять:

- натуральний шифер, також природний або сланцевий шифер, – плитки, одержувані розколюванням шаруватих гірських порід – сланців. Оброблені таким чином сланці слугують покрівельним матеріалом для дахів;

- азбестоцементний шифер – азбестоцементні листи плоскої та хвилястої форми;

- фіброцементний шифер – листи, що не містять азбесту, з армуючими волокнами з целюлози й мінеральними наповнювачами для пластичності;

- полімерпіщаний шифер – різновид покрівельних матеріалів, аналог азбестоцементного шиферу, де замість цементу використовуються полімери та пісок;

- полікарбонатний шифер – різновид покрівельних матеріалів з полікарбонатів, зазвичай прозорі або напівпрозорі кольорові листи;

- композитний шифер, або керамопласт – різновид покрівельних матеріалів з композитних матеріалів;

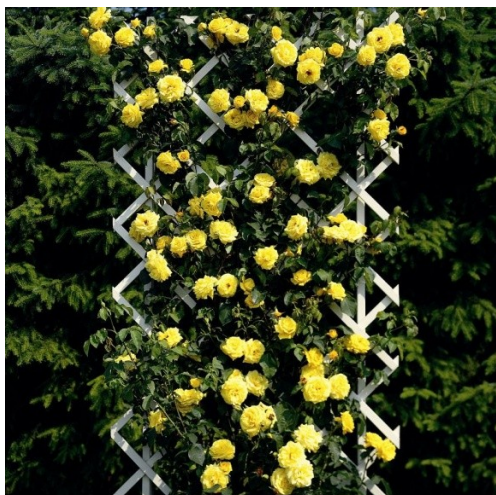
- профнастил – покрівельний матеріал з металу, застосовуваний зазвичай у промисловому будівництві.

Шлам (від *нім.* Schlamm – бруд) – відходи виробництва глинозему, дрібні пористі кутасті або обкатані камінчики, фракцією до 10 мм рожевого або темно-червоного кольору. Їх використовують для відсіпання доріжок, позначення меж квітників.

Шпалера (польск. szpalera, *нім.* Spalier від *итал.* spalliera, з spalla – опора, плече) – 1) щільно посаджені та рівно підстрижені («у стінку») дерева або чагарники по боках доріжки в регулярному парку; 2) витканий вручну великий килим-картина, гобелен (часто із зображенням паркових сюжетів); 3) спеціальні решітки або натягнутий на кілки дріт, яким в'ється рослина або до якого прив'язуються гілки дерев для надання їм певної форми. Крім чисто функційного призначення, ці елементи несуть і декоративне навантаження. Найрізноманітніші форми шпалер дають можливість цим конструкціям стати гарною прикрасою будь-якого саду. Як елемент для декорування саду або парку шпалери існували й були вельми популярні кілька століть тому. Місцем першої появи шпалер стали сади й

парки Англії, Франції та Італії у XVIII столітті. Сьогодні шпалери разом з іншими малими архітектурними формами слугують ефектним і оригінальною прикрасою садової ділянки.

Сучасні шпалери бувають таких конструкцій:

- одноплосинні (паркани, решітки, сітки, перегородки та ін.);
- двоплосинні (арки та ін.).

Одноплосинні конструкції застосовують для вирощування молодих рослин і кущів на невеликих ділянках. Для швидкозростаючих рослин на великих ділянках потрібні двоплосинні

шпалери, які оптимально використовують простір і дозволяють виростити красиві та здорові рослини.

Шпалери можуть бути настінними (прикріпленими до стіни будинку або будь-якої іншої будівлі) або окремо стоячими. Пристінні шпалери, крім підтримки рослин, виконують функції декорування стін.

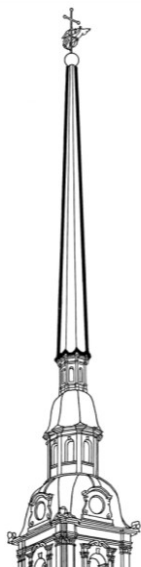
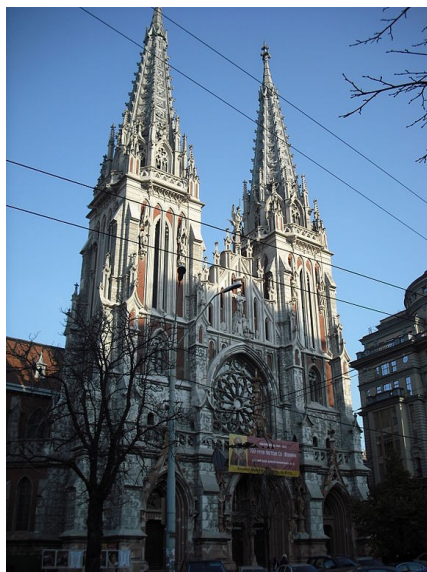
На відміну від настінних окремо стоячим шпалерам обов'язковому потрібно спорудження рами для надання додаткової жорсткості конструкції. Адже така шпалера буде відчувати вітрові навантаження за певних погодних умов. До переваг окремо стоячих шпалер можна віднести різноманітність дизайнерських рішень.

Конструкції шпалер можуть виготовлятися з металу, дроту, пластика або дерева.

Форма шпалер може бути різною: круглою, квадратною, прямокутною, віяловою, клинчастою та ін. Форма шпалер залежить від матеріалу, з якого вона виготовлена: дерев'яні шпалери можуть бути квадратними, трикутними або прямокутними; інші матеріали (пластик, дрід, метал) дозволяють створювати шпалери більш оригінальних форм: S-подібними, у формі дуги або віяла.

Шпиль – вертикальне гостре завершення будівель у вигляді сильно витягнутих угору конуса або піраміди, увінчаних прапором, флюгером, скульптурним зображенням та ін. Шпилі значно поширилися в архітектурі готичних соборів, відбиваючи загальне прагнення того часу до збільшення висоти храмів. Шпилями найчастіше завершували дзвіниці соборів. Серед найвищих шпилів готики – шпиль Страсбурзького собору (142 м)

та Солсберійського собору (123 м), шпиль північної вежі Шартрського собору (113 м). Висотою понад 150 м відрізняються шпиль Руанського собору і Кельнського собору, але вони були надбудовані над цими храмами в другій половині XIX століття. Хмарочоси теж були увінчані шпилями. Шпилеподібне завершення мають Рігла-білдинг (1921 р.) у Чикаго, Уолл-стріт, 40, Крайслер-білдинг (1930 р.) та Емпайр-стейт-білдинг (1931 р.) у Нью-Йорку. Шпилеподібні завершення мають сучасні хмарочоси такі, як Вежі Петронас та Бурдж Дубай.

Шпон (від *нім.* spanholz – підкладка, тріска) – тонкий лист деревини завтовшки 0,1...10 мм, вихідний матеріал при виготовленні деревоволокнистих плит, фанери, столярних плит та ін. Шпон виходить при знятті з колоди тонкого шару деревини шляхом розпилу дерева або луцнення. Головна перевага цього матеріалу в тому, що в ньому зберігається натуральний малюнок деревини, який сучасна технологія передати не може. Завдяки багатій текстурі і колірній палітрі відтінків застосовується для оздоблення інтер'єрів. Також натуральний шпон не розсихається, не відшаровується і довговічний.

За технологією виготовлення, натуральний шпон розрізняють трьох видів:

– луцений шпон – найдешевший і тонкий шпон (товщина 0,1...10 мм), для його виготовлення використовується дуб, вільха, сосна, береза, бук і осика. Застосовують при виробництві деревно-шаруватих пластиків, фанери, шаруватої класної деревини, а також при фанеруванні деяких елементів меблів.

– струганий шпон отримують шляхом різання (стругання) бруса – найкращий варіант для обробки меблевих фасадів та меблів загалом завдяки прояву текстури деревини;

– пиляний шпон (товщина 1...12 мм) отримують, розпилюючи шматок деревини на тонкі дощечки. Виготовляють в основному з хвойних порід деревини: ялини, кедра, ялиці. Використовується при облицюванні дверей, лицьового боку паркету, елементів сходів, стінових панелей. З листів пиляного шпону високогірній ялини та клена виготовляли заготовки для скрипок Страдіварі і Гварнері.

Шпон розрізняють на:

– натуральний шпон – тонкі листи деревини натурального кольору і структури;

– фاین-лайн (fine-line) – реконструйований шпон з натурального дерева. Виробляють

з лущеного шпону м'яких порід деревини шляхом формування його в блоки, з яких потім отримують шпон різноманітних кольорів, рисунків і розмірів.

Штамб (від *нім.* stamm – стовбур) – безлиста й очищена від гілок частина стовбура від кореневої шийки до першої скелетної гілки крони. Зазвичай штабмові дерева формують для алейних посадок на вулицях, бульварах і для посадки в якості солітера. Високі штабми можуть мати плакучі, зонтичні, кулясті крони.

Створити штабми можна спеціальним обрізанням (лавр, мирт, самшит, біота) або щепленням чагарника на штабм близькоспорідненого виду. При видаленні дочірніх пагонів залишають зовнішню бруньку. Найчастіше для отримання штамба

використовують
красивоквітучі

види і сорти, оскільки в цьому випадку крона краще освітлена й цвітіння більш тривале та ефектне. Можна формувати штабми і з плодових культур.

Для підтримки форми крони в таких рослин обов'язково необхідно проводити обрізку і, у першу чергу, видаляти вовчки, що з'являються зі сплячих бруньок.

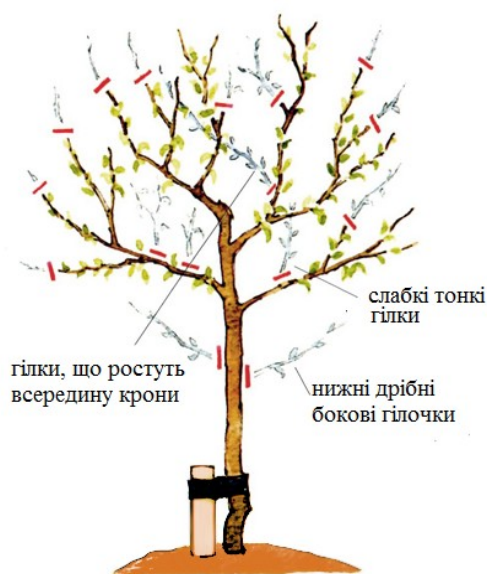
Штабмові рослини відомі дуже давно, багато з них мають понад вікову історію. Так, в'яз шорсткий був отриманий у вигляді штамба на початку XIX століття, а

ясен

звичайний

відомий в Англії з середини XVIII століття. Ефектно виглядають штабмові верба пурпурна, карагана деревоподібна сорт Walker, троянди, глід одноматочковий, верба повзуча. Дуже цікаві штабми виходять у махрових сортів глоду – крона набуває чашоподібну форму.

Штабми прикрашають пагію, позначають вхід до будинку або на веранду, установлюють у центрі мощених майданчиків. Використовуючи кілька різних форм різновисоких штабмів з кулястою або плоскою (напівкулястою) короною, можна отримати несподівані поєднання.

Форма крони високоштамбових деревних рослин відзначається особливостями їх природного росту. Вона повинна елегантно вписуватися в сформовану художню концепцію та ландшафтний дизайн саду. Найбільш використовувані форми крон штамбових рослин:

— куляста крона — класичний варіант для високоштамбових форм. Кулясті дерева ідеальні для саду регулярного стилю, особливо коли їх використовують парами або в алеї;

— напівкуляста крона нагадує капелюшок гриба. Вона менш сувора і через більший діаметр дає більше тіні. Такі дерева гарні в одиночних посадках;

— плакуча крона, як і в будлеї романтична, шовковиця може гарно утворювати звисаючі пагони в наших кліматичних умовах.

Штукатурка (*итал.* stuccatura, від stucco – гіпс, вапно, алебастр) – обробний матеріал, отриманий шляхом змішування в певній пропорції в'язучих речовин (цемент, вапно, гіпс та ін.), піску й води. Матеріал прийнято ділити на кілька видів: структурна (для створення борозен), фактурна (створюється фактура), «венеціанська» й мінеральна (створюється з додаванням мармурової або гранітної крихти).

Структурна штукатурка («короїд», «шуба») – має своєрідну «зовнішність»: оброблена матеріалом поверхня має неоднорідний, зернистий вид. Основою слугують гранули з кварцу. Матеріал можна розділити на крупно- та дрібнозернистий. Розмір структурного зерна варіюється від 0,6 до 3 мм.

Фактурна штукатурка – у сирому вигляді вона нагадує тісто – біла маса, яка забарвлюється або покривається фарбою після нанесення. Головне достоїнство фактурної штукатурки – це її пластичність, за допомогою якої створюються різні ефекти – барельєф, панно та ін.

«Венеціанська» штукатурка – універсальний матеріал: з одного боку здатна імітувати цінні породи каменю, з іншого – використовується

дизайнерами при створенні рисунків та іншого декору на стінах. Має певні складності в роботі: нанесення в кілька шарів, затирання та ін.

Мінеральна штукатурка – в її основі лежить крихта, часто використовується при обробці приміщення. Виділяється стійкістю, екологічністю та відносною дешевизною.

Використовують також різні фарби для декоративного покриття матеріалу – капсульні, мозаїчні та ін.

Штуковий рельєф – гіпсове ліплення на поверхні стін.

«Венеціанська» штукатурка – універсальний матеріал: з одного боку здатна імітувати цінні породи каменю, з іншого – використовується дизайнерами при створенні рисунків та іншого декору на стінах. Має певні складності в роботі: нанесення в кілька шарів, затирання та ін.

Мінеральна штукатурка – в її основі лежить крихта, часто використовується при обробці приміщення. Виділяється

Щ

Щебінь – це сипкий будівельний матеріал, що складається із зерен (необкатаних шматочків гірської породи) різних розмірів (від 10 до 100 мм). Отримують дробленням природних (гірських порід) або штучних кам'яних матеріалів (дроблення бетону, цегли, газобетону). Щебінь може мати і природне, і штучне походження. При будівельних роботах у переважній більшості випадків застосовують три види природного щебеню: гранітний, гравійний і вапняковий.

Щільність крони визначається системою розгалуження. За щільністю розрізняють три типи крон:

– масивні, щільні (просвіти складають до 25%). Вони ж поділяються на: щільні щільнокомпактні (крона становить єдине ціле) – бук, в'яз шорсткий, крен гостролистий, липа дрібнолиста, черемха звичайна; щільні роздільно-компактні (окремі маси або яруси гілок і листя): в'яз гладкий, дуб звичайний, тополя біла, різні види ялини та ялиці, сосна кедрова;

– середньої щільності, напіважурні (просвіти складають від 25 до 50%): бархат амурський, береза пухнаста і повисла, сосна звичайна, верба біла плакуча, верба плакуча, жимолость татарська і звичайна, клен;

– легкі прозорі, ажурні (просвіти становлять 50% і більше): акація біла, модрина, горобина звичайна, ясен звичайний.

Деревні рослини з щільною кроною добре захищають від пилу й вітру, створюють хорошу тінь. Деревні рослини з нещільною кроною гарні для архітектурних композицій.

Групи щільності:

– щільна

щільнокомпактна:

бук, в'яз шорсткий, каштан кінський, клен гостролистий, липа дрібнолиста, вільха чорна, тополя чорна, черемха звичайна;

– щільна роздільно-компактна: в'яз, дуб, тополя канадська, тополя біла, ялини, ялиці, сосна сибірська і європейська, шовковиця біла;

- середньої щільності (напіважурні): береза, верба біла плакуча, жимолость татарська і звичайна, клен, горіх маньчжурський, сосна звичайна, клен сріблястий;
- пористі легкої структури (ажурні): акація біла, модрина, лох вузьколистий, горобина звичайна, ясен звичайний.

Я

Японський сад – один з найдавніших і одночасно найбільш затребуваних сьогодні типів садів. Історія його існування налічує не одне століття. Це мініатюрний штучний пейзаж з елементами ландшафтної символіки, найчастіше це «гори», пагорби, камені, вода, що утворюють певну модель світу. Культура японського саду базується на глибоких філософських засадах, релігійних традиціях, уявленнях про людину, як про частину природи. У сучасній ландшафтній архітектурі цей тип саду розглядається в якості одного із засобів ментальної релаксації людини, як місце поглибленого споглядання.

Для японських садів, як традиційних витворів садово-паркового мистецтва, характерне символічне відтворення природи на невеликих просторах, тонке промальовування деталей, що створює у відвідувачів певний стан споглядальності.

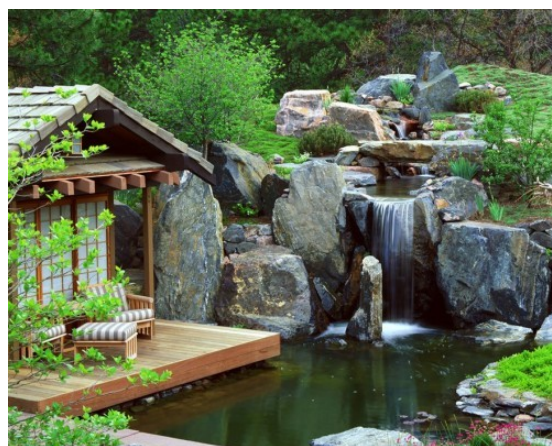
Історично склалися три основні типи японських садів: пейзажний, символічний і сади чайної церемонії (чайний сад).

Основна ідея японського саду – наближення до природи, споглядання, милування, насолода нею. У саду можна не тільки відпочивати, але й думати, мріяти, розмовляти з богами. При цьому милування – це не просто спостереження – «споглядання», але обов'язкове переживання, гостре сприйняття навколишнього простору всіма почуттями – зором, слухом, нюхом і навіть дотиком. Японці впевнені, що в природі вже закладено все –

і краса, і розумність, і духовність. Залишається лише це відкрити й зрозуміти, не переробляючи при цьому природу кардинально.

Більшість японських садів, особливо сучасних, – це малі сади, влаштовані на складному рельєфі. Сад «входить» у будинок, завдяки таким об'єднувальним елементам, як розсувні стіни або веранди.

Колірна гамма японського саду дуже спокійна – це все відтінки природних фарб: блакитний і його відтінки – від неба, чорний і

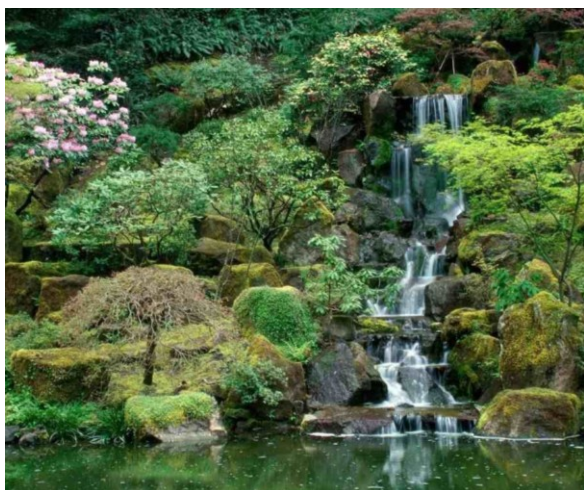
коричневий – від землі, зелений – від рослин.

Звук в японському саду використовується ще більш витончено, ніж в європейських.

Для багатьох символів японського саду є тип плоского кам'янистого саду, чудовим зразком якого є сад монастиря Реандзі (Ройанджі) у давній столиці Кіото, у якому на просторому посипаному піском майданчику встановлено 15 каменів. Поверхня піску нагадує хвилі моря. Майже з усіх точок огляду одночасно можна побачити лише 14 каменів.

Камінь – один з основних елементів японських садів. У японських садах виділяють 138 різних видів каменів, зокрема озерні, річкові, камені-стежки, лежачі та ін. Існує особливе мистецтво розстановки каменів – сутейсі, що підкоряється певним правилам.

Найбільш рухливий елемент японського саду – вода, яка створює характер і настрій саду. Водоспади в японських садах надзвичайно різноманітні, виділяється принаймні десять їх можливих форм, зокрема: ковзаючо-падаючий – стікає поверхнею скелі; падаючий, як суцільне полотно; падаючий ниткою; падаючий двома струменями; падаючий з одного боку та ін.

Вільні простори в японському саду створюють перспективу, є площинами для сприйняття вертикальних композицій або

самі відіграють роль декоративних елементів, особливо, якщо вкриті галькою, піском, мохом (такі сади називаються «кокедера», назва походить з двох японських слів «коке» – мох і «дера» – храм). Саме Храмом мохів називають ці сади.

Асортимент рослин досить невеликий і пріоритет надається деревам, у першу чергу хвойним, і чагарникам, меншою мірою трав'янистим квітучим рослинам: сосни, ялівці, клен маньчжурський і зеленокорий, червонолистий,

яблуні, папороті, хости, ревінь, роджерсія, комірник, язичники, хризантеми, іриси, рододендрон.

Особливий тип японського саду – сад чайної церемонії. Саме тут з'являється безліч специфічних малих архітектурних форм, у першу чергу пов'язаних з підготовкою до чайної

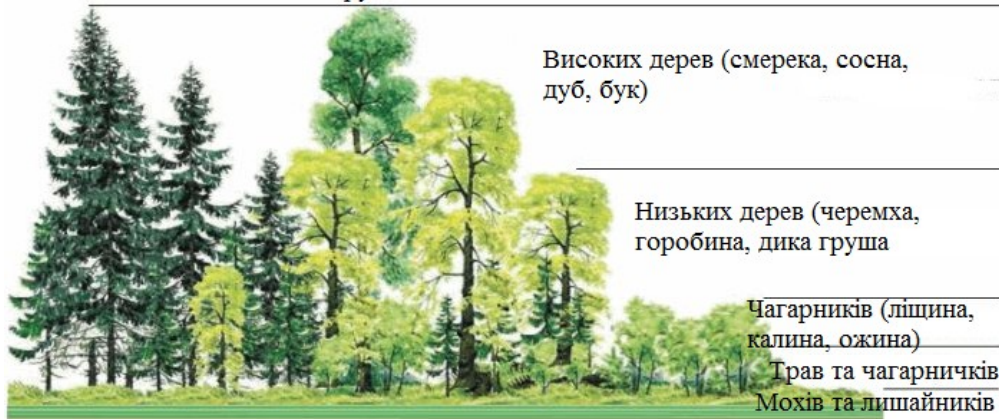
церемонії: судини для миття рук; тсукубаї – кам'яний водний басейн, за формою нагадує бочку, висотою 20...50 см, зазвичай їх розташовують на невеликому низькому майданчику, перед кам'яною стіною, живоplotом або в центрі саду; шиши-одоші або оленяче

лякало – бамбукова труба, що коливається, в один кінець якої наливається вода і він під її вагою опускається, вода виливається, та інший, більш важкий кінець падає і, вдаряючись об камінь, видає чіткий гучний звук; різноманітні ліхтарі.

Ярус – 1) одна з частин рослинного полого відносно поверхні землі. Розрізняють верхній, середній, нижній ярус лісового масиву, гаю, парку та ін. 2) (ярус деревостою) сукупність рослин, що займають певне положення у вертикальній структурі насаджень і мають відповідний режим екологічних умов.

Яруси

Високих дерев (смерека, сосна, дуб, бук)

Низьких дерев (черемха, горобина, дика груша)

Чагарників (ліщина, калина, ожина)
Трав та чагарничків
Мохів та лишайників

Ярусність – 1) розчленованість рослинного співтовариства за вертикаллю на досить чітко відмежовані горизонти, шари, яруси, пологи та ін. Структурні або – функціональні товщі, зазвичай дерева, складають верхній ярус композиції, чагарники – другий, а трав'янисті рослини – третій; 2) у ландшафтній архітектурі – умовний поділ будь-якої композиції на три яруси: нижній, що знаходиться

практично на рівні ґрунту, середній – на рівні очей спостерігача, верхній – вище лінії горизонту.

Яшма (*тур.* *jaşım*, *грец.* *ιάσπις* – строкатий або крапчастий камінь) – щільна прихованокристалічна осадова гірська порода, що складається із зерен кварцу, халцедону і пігментована домішками інших мінералів (епідот, актиноліт, хлорит, слюда, пірит, оксиди і гідроксиди заліза і марганцю). Є напівдорогоцінним каменем. Для яшми характерні такі текстури: масивна, плямиста, смугаста, брекчієва, пloidчата та ін. Наявність великої кількості нерівномірно розподілених домішок зумовлює різноманітність і строкатість забарвлення породи. Однотонна яшма майже не трапляється. У давнину з яшми робили персні та амулети, які, як вважалося, оберігають від розладів зору і від посухи. Зараз це популярний матеріал для художніх каменерізних виробів, кам'яної мозаїки.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

С

- Сад, 4
 Сад води, 4
 Сад каменів, 7
 Сад мохів, 7
 Сад на даху, 8
 Сад настрою, 11
 Сад неперервного цвітіння, 11
 Сад переносний, мобільний, 13
 Сад перистиль, 14
 Сад секретний або «таємний», 14
 Сад сільський, 15
 Сад скульптур, 16
 Сад споминів, 17
 Сад сріблястий, 17
 Сад сухий, 18
 Сад східний (ісламський), 18
 Сад-гора, 5
 Саджанець, 19
 Сад-заповідник, 6
 Сади (ландшафтний парк) Стоу, 22
 Садиба, 19
 Садибна забудова, 20
 Садибний будинок (індивідуальний будинок), 20
 Садовий будиночок, 20
 Садовий ландшафт, 21
 Садово-паркова система, 21
 Садово-паркове мистецтво, 21
 Садово-парковий ландшафт, 22
 Саман, 23
 Самосів, 23
 Санітарно-захисна зона, 24
 Світловий ліхтар, 25
 Світлолюбні рослини (геліофіти), 25
 Світлотінь, 25
 Сезонна зміна аспектів, 27
 Сезонні композиції, 27
 Сезонні маяки, 28
 Секатор, 28
 Селекція, 28
 Сельбищна територія, 29
 Семантика, 29
 Сентименталізм, 29
 Середовищний підхід, 30
 Серпантин, 30
 Силаует, 30
 Симбіоз, 31
 Символ, 31
 Симетрична система планування, 32
 Симетрія, 32
 Синкретизм, 34
 Синтез мистецтв, 35
 Сирингарій (сад бузку), 35
 Система дощування (стаціонарна, рухлива), 38
 Система озеленення, 39
 Система розселення, 39
 Систематика рослин, 39
 Ситуаційний план, 40
 Ситуація, 41
 Сімейство, 41
 Сіянець, 41
 Скансен, 42
 Скарифікація, 42
 Скарифікація газону, 43
 Сквер, 43
 Скелетні гілки, 43
 Скульні рослини, 44
 Скульптура в саду, 44
 Солестійкість рослин, 45
 Глікогалофіти, 45
 Евгалофіти, 45
 Криптогалофіти, 45
 Солітер, 45
 Солярій, 46
 Сон рослин, 47
 Сорт, 47
 Сортимент (рідше сортамент), 48
 Софіт, 49
 Соціальна інфраструктура, 48
 Соціально-планувальна структура, 49
 Спа (Spa), 49
 Спайдер, 50
 Специфікація, 50
 Співмірність (пропорційність), 50
 Спокій рослин, 52
 Сприйняття і кут зору, 52
 Ставок, 53
 Стадії містобудівного проектування, 54
 Стадії проектування, 54
 Стадіон, 55
 Стайлінг, 55
 Стафаж, 56

- Стежкова мережа, 56
 Стей-софт, 56
 Стела, 56
 Стена, 57
 Стерильна квітка, 57
 Стерильний пагін (вовчок або жировий пагін), 57
 Стилізація, 57
 Стиль, 58
 Стиль альпійський, 64
 Стиль голландський, 60
 Стиль кантрі (сільський), 60
 Стиль китайський, 61
 Стиль колоніальний, 61
 Стиль мавританський, 62
 Стиль мінімалізм, 64
 Стиль модерн, 65
 Стиль пейзажний (англійський), 58
 Стиль прованс, 62
 Стиль регулярний (французький), 59
 Стиль середземноморський (італійський), 63
 Стиль хай-тек, 65
 Стиль японський, 63
 «Стихійний» дизайн, 66
 Екостиль (натургарден), 66
 Стійкість зелених насаджень, 67
 Стійкість ландшафту, 67
 Стійкість матеріалів, 67
 Стінка декоративна, 67
 Стланик, 68
 Столони, 68
 Стратифікація, 68
 Строкатолистість, 68
 Структура, 71
 Структура планувальна, 71
 Структурні рослини, 71
 Ступінь озеленення, 72
 Субстрат, 72
 Суглинок, 72
 Суперграфіка, 73
 Супрематизм, 73
 Сухість верхівок, 74
 Сухостій, 76
 Сухоцвіти (безсмертники, імортелі), 74
 Суцвіття, 80
 Схема, 77
 Схема вертикального планування, 77
 Схема озеленення міста (району), 78
 Сходи, 78
 Сценарій архітектурно-ландшафтний, 81
 Сциофіти, 81
 Сюрреалізм, 82
- Т**
- Таксація, 82
 Таксон, 83
 Тальвег, 83
 Таунхаус, 84
 Тахеометр, 84
 Тейп-стрічка, 84
 Текстура, 85
 Тектоніка, 85
 Тематичні рослини, 85
 Теодоліт, 86
 Теплиця, 86
 Теплі кольори, 87
 Теплолюбні рослини, 87
 Теракота, 87
 Тераріум, 87
 Тераса, 88
 Терикон, 89
 Територія об'єкта озеленення, 89
 Тетрапілон (тетрапіл), 89
 Техніка, 89
 Технічний проєкт, 89
 Типи посадок деревинних рослин, 90
 Тиха зона парку, 90
 Тінистий сад, 91
 Тіньовитривалі рослини, 90
 Тіньлюбні рослини, 91
 Толерантність, 92
 Тональність, 93
 Тонування, 93
 Топіарне мистецтво, 93
 Топіарний сад, 94
 Топоніміка, 95
 Торцева бруківка, 95
 Торцювання, 95
 Торшер, 95
 Тотем, 96
 Тотожність, 95
 Точка росту, 96
 Точка сприйняття –, 96
 Трав'янистий бордюр, 98
 Трав'янисті рослини, 98
 Травертин, 97
 Травник, 97
 Транспірація, 98
 Трансформація, 99
 Траса, 99
 Трафарет, 99
 Трельяж, 99

Триптих, 100
 Тричвертна колона, 101
 Тріска, 101
 Тротуар, пішохідна доріжка, 101
 Трюмо, 102
 Туман штучний, 102
 Турбулентність, 102

У

Увраз, 103
 Угіддя, 103
 Укорінення, 104
 Ультрамарин, 104
 Умбра, 104
 Урбанізація, 104
 Урочище, 105
 Усадка, 106
 Утримання зелених насаджень, 106
 Ухил, 106

Ф

Фактура, 106
 Фактура крони, 107
 Фасад, 108
 Фація, 108
 Фенологія, 109
 Фен-шуй, 109
 Фестон, 110
 Фізіономічний принцип композиції
 рослинного матеріалу, 111
 Фізіономічні ознаки рослин, 110
 Фіксатив, 112
 Фіксатор, 112
 Фіксація, 112
 Філігрань, 112
 Філософський сад, 113
 Фільварок, 113
 Фітінг, 113
 Фітобентос, 114
 Фітодизайн, 114
 Фітоклімат, 115
 Фітонциди, 116
 Фітонцидність, 116
 Фітопатологія, 116
 Фітопластика (арбопластика), 116
 Фітофарми, 117
 Фітоценоз, 118
 Фітоценоз штучний (культурфітоценоз), 118
 Фітоценологія (геоботаніка), 118
 Фланкування, 118

Флер, 119
 Флерон, 119
 Флігель, 120
 Флора, 120
 Флораріум, 120
 Флорист, 121
 Флористика, 121
 Флюгарка, 121
 Флюгер, 121
 Фовізм, 122
 Фокальна точка, 122
 «Фолк-дизайн» або «Етно-дизайн», 123
 Фон, 123
 Фонтан, 123
 Форескізне проектування (форескіз), 124
 Форма, 125
 Форма життєва (біоморфа, екоморфа), 125
 Форми розселення, 125
 Формовка, 126
 Форсунка, 127
 Фотомонтаж, 127
 Фотоперіодизм, 127
 Фотосинтез, 128
 Фототропізм, 128
 Фотофіли (геліофіти), 128
 Фотофоби, 128
 см. Сціофіти, 81
 Фрагмент, 129
 Французький сад, 129
 Фреска, 130
 Фризський вал, 130
 Фронтальна композиція, 130
 Фронтон, 131
 Фундамент, 131
 Функціоналізм, 132
 Функціональна організація території, 133
 Функціонально-планувальне утворення, 133
 Фурнітура, 133
 Фурью, 133

Х

Хай-тек, 133
 Хаос, 134
 Хемотропізм, 134
 Химери, 135
 Хіомоте, 135
 Хлорофіл, 135
 Хол, 136
 Холодні кольори, 136
 Холодостійкі рослини, 136
 Хори, 137

Хортус, 137
Хостарій, 137

Ц

Цвітіння деревно-чагарникових порід, 142
Цегла клінкерна, 144
Цезура, 144
Цем'янка, 144
Центричні споруди, 144
Цибулина, 145
Цибулинні рослини, 145
Циклопічна кладка, 146
Циркумференції, 147
Цоколь, 147
Цокольний поверх, 147
Цукіями, 148

Ч

Чагарник, 148
Чагарник шпалерний, 150
Чагарниковий ярус, 150
Чагарничок, 151
Чайний сад, 151
Чайхана, 152
Червоні лінії, 152
Черенкування, 152
Черенок, 152
Черепашник, 153
Черешця, 153
Черешок, 154
Четверик, 154
Чорний сад, 154

«Чор-бак» (чотири квадрати), 161
Чурак, 161

Ш

Шаблон, 161
Шале, 162
Шамот, 163
Швидкозростаючі рослини, 163
Шедевр, 164
Шезлонг, 164
Шестерик, 164
Ширма, 164
Шифер, 165
Шлам, 165
Шпалера, 165
Шпиль, 166
Шпон, 167
Штамб, 168
Штукатурка, 170
Штуківий рельєф, 170

Щ

Щебінь, 171
Щільність крони, 171

Я

Японський сад, 172
Ярус, 174
Ярусність, 175
Яшма, 175

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архитектурная композиция садов и парков / под ред. А. П. Вергунова. – М. : Стройиздат, 1980. – 249 с.
2. Бессонова В. П. Рослини квітників : довідник / В. П. Бессонова. – Дніпропетровськ : Вид-во «Свідлер А.А.», 2010. – 176 с.
3. Ваш сад. Ландшафт [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vashsad.ua/stat/new_1/show/
4. Вергунов А. П. Ландшафтное проектирование / А. П. Вергунов, М. Ф. Денисов, С. С. Ожегов. – М. : Высшая школа, 1991. – 240 с.
5. Водоемы, гроты, каскады, ручьи / авт.-сост. В. Н. Каратай. – М. : АСТ ; Донецк: Сталкер, 2007. – 143 с.
6. Все стили ландшафтного дизайна [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://rehouz.info/stili-landshaftnogo-dizajna/>
7. Гарнизоненко Т. С. Справочник современного ландшафтного дизайнера / Т. С. Гарнизоненко. – Ростов н/Д : Феникс, 2005. – 313 с.
8. ГБН В.2.3-37641918-558:2016. Автомобільні дороги. Габіонні конструкції. Проектування та будівництво. – К. : Міністерство інфраструктури України, 2016. – 50 с.
9. Горохов В. А. Городское зеленое строительство / В. А. Горохов. – М. : Стройиздат, 1991. – 416 с.
10. Гостев В. Ф. Проектирование садов и парков / Гостев В. Ф., Юскевич Н. Н. – М. : Стройиздат, 1991. – 340 с.
11. Грубе Г. Р. Путеводитель по архитектурным формам : справочник / Г. Р. Грубе, А. Кучмар; пер. с нем. М. В. Алешечкиной. – М. : Стройиздат, 1990. – 216 с.
12. Гузенко Т. Г. Декоративное садоводство и садово-парковое строительство : Справ. пособие / Т. Г. Гузенко, М. Т. Ганжа, И. Ю. Котова, Э. П. Шарапова. – К.: Будивельник, 1985. – 184 с.
13. Дормидонтова В. В. История садово-парковых стилей / В. В. Дормидонтова. – М. : Архитектура-С, 2003. – 208 с.
14. ДБН Б.2.2-5:2011. Благоустрій територій. – К. : Мінрегіон України, 2012. – 64 с.
15. ДБН Б.2.2-12:2018. Планування і забудова територій. – К. : Мінрегіон України, 2018. – 236 с.
16. Залеская А. С. Ландшафтная архитектура / Залеская А. С., Микулина Е. М. – М. : Стройиздат, 1979. – 240 с.
17. Зеленкина С. В. Пруды, фонтаны, каскады, водоемы / С. В. Зеленкина. – М. : Вече, 2003. – 173 с.
18. Зюйлен Г. Все сады мира / Габриэл ван Зюйлен ; пер. с фр. М. Карелиной. – М. : ООО «Изд-во АСТ», 2001. – 176 с.
19. Искусство архитектурно-ландшафтного дизайна / Г. А. Потаев, А. В. Мазаник, Е. Е. Нитиевская и др.; под ред. Г.А. Потаева. – Ростов н/Д. : Феникс, 2008. – 218 с.
20. Клименко А. В. Живоплоти, боскети, лабіринти / А. В. Клименко. – К. : КП «Дім, сад, город», 2006. – 54 с.
21. Краткий справочник архитектора. Ландшафтная архитектура / под ред. И. Д. Родичкина. – К. : Будівельник, 1996. – 336 с.
22. Крижановская Н. Я. Основы ландшафтного дизайна / Крижановская Н. Я. – Ростов н/Д : Феникс, 2005. – 204 с.
23. Клуверт Э. Садово-парковое искусство Европы от античности до наших дней / Пер. с нем. – М. : Арт-Родник, 2008. – 496 с.
24. Курбатов В. Я. Всеобщая история ландшафтного искусства. Сады и парки мира / В. Я. Курбатов. – М. : Эксмо, 2007. – 736 с.
25. Ландшафтная архитектура и строительство [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://landscape.totalarch.com/>
26. Ландшафтне планування в Україні / Л. Г. Руденко, Є. О. Маруняк, О. Г. Голубцов та ін. ; під ред. Л. Г. Руденка. – К. : Реферат, 2014. – 144 с.
27. Ландшафтное проектирование / авт.-сост. Н. В. Петренко. – М. : АСТ ; Донецк: Сталкер, 2006. – 206 с.

28. Лесная энциклопедия В 2-х т., т. 2 / Гл. ред. Воробьев Г. И.; Ред. кол.: Анучин Н. А., Атрохин В. Г., Виноградов В. Н. и др. – М.: Сов. энциклопедия, 1986. – 631 с.; ил.
29. *Нефедов В. А.* Ландшафтный дизайн и устойчивость среды / Нефедов В. А. – СПб.: «ПОЛИГРАФИСТ», 2002. – 295 с.
30. *Ожегов С. С.* История ландшафтной архитектуры: Краткий очерк / С. С. Ожегов. – М.: Стройиздат, 1993. – 240 с.
31. *Павленко Л. Г.* Ландшафтное проектирование. Дизайн сада / Серия «Строительство и дизайн». – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 192 с.
32. *Палентреер С. Н.* Садово-парковое и ландшафтное искусство / Палентреер С. Н. – М.: Изд-во МГУА, 2008. – 307 с.
33. Парки України [Текст]: фотоальбом / Є. А. Дерлеменко. – К.: Балтія-Друк, 2008. – 272 с.: іл.
34. Потаже – декоративный огород [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.supersadovnik.ru/text/potazhe—dekorativnyj-ogorod-1006076>
35. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06>
36. *Рубцов Л. И.* Деревья и кустарники в ландшафтной архитектуре / Рубцов Л. И. – К.: Наук. думка, 1977. – 272 с.
37. *Рубцов Л. И.* Проектирование садов и парков / Рубцов Л. И. – М.: Стройиздат, 1979. – 188 с.
38. Сад камней Японии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://amazingjapan.info/sad-kamnej-japaniya/>
39. Сельский стиль сада [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://sadi.ru/blog/selskiy-stil-sada>
40. Симметрия в регулярном саду [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tsvetnik.info/regular/03.htm>
41. Словари и энциклопедии на Академике [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/>
42. Словарь ландшафтных терминов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vastland.ru/slovar-landshaftny-h-terminov/>
43. Современный ландшафтный дизайн: иллюстрированная энциклопедия / Л. И. Ивахова, С. С. Фесюк, В. С. Самойлов. – М.: Аделант, 2008. – 378 с.
44. *Сокольская О. Б.* Ландшафтная архитектура: специализированные объекты : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / О. Б. Сокольская, В. С. Теодоронский, А. П. Вергунов ; 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 224 с.
45. *Соколова Т. А.* Декоративное растениеводство. Цветоводство / Соколова Т. А., Бочкова И. Ю. – М.: Академия, 2004. – 432 с.
46. *Сычева А. В.* Ландшафтный дизайн: эстетика деталей городской среды / А. В. Сычева, Н. П. Титова. – Мн.: Вышэйшая школа, 1984. – 127 с.
47. *Теодоронский В. С.* Строительство и эксплуатация объектов ландшафтной архитектуры: учебник по специальности «Садово-парковое и ландшафтное строительство» / В. С. Теодоронский, Е. Д. Сабо, В. А. Фролова; под ред. В. С. Теодоронского. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 352 с.
48. *Теодоронский В. С.* Садово-парковое строительство / Теодоронский В. С. – М.: МГУА, 2003. – 336 с.
49. *Тихонов В. И.* Озеленення міст і селищ / Тихонов В. И. – К.: Будівельник, 1990. – 208 с.
50. *Трофимов В. А., Шарок Л. П.* Основы композиции. – СПб.: СПбГУ ИТМО, 2009. – 42 с.
51. *Хесаийон Д. Г.* Все о декоративных деревьях и кустарниках. – М.: КладезьБукс, 2001. – 127 с.
52. Черные цветы в саду [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://blog.florium.ua/chernye-tsvety-v-sadu/>
53. Энциклопедия декоративных садовых растений [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://flower.onego.ru/lukov/allium_s.html

Навчальне видання

САДОВО-ПАРКОВЕ ТА ЛАНДШАФТНЕ БУДІВНИЦТВО

від А до Я

Частина 3

Укладачі:

БЛОШИЦЬКА Наталія Іванівна,
ТАТАРЧЕНКО Галина Олегівна,
БЛОШИЦЬКИЙ Микола Володимирович,
УВАРОВ Павло Євгенович

Відп. редактор	Татарченко Г.О.
Літ. редактор	Волошинова М. О.
Оригінал-макет	Погорелова Т.В.

Підписано до друку 14.05.2020.
Формат 60×¹/₈. Папір типограф. Гарнітура Garamond.
Умов. друк. арк. 21,2. Обл.-вид. арк. 28,0.
Тираж 300 прим. Вид. № 3275. Замов. № 16(2020).
Ціна договірна.

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса університету: просп. Центральний 59-А
м. Северодонецьк, 93400, Україна
E-mail видавництва: vidavnictvosnu.ua@gmail.com.

Надруковано:

Відділ технічного обслуговування СНУ ім. В. Даля
Адреса: просп. Центральний 59-А
м. Северодонецьк, 93400, Україна